

בעזה ש"ת

דין פורים וקריאת המגילה
בשכונות רמות
ושאר מקומות בירושלים וסביבתה

חברתיו ועדכתי בעזרת ה' ובישועתו
ע"ה שלמה משה ב"ר אליהו ז"ל עמאר ס"ט

פעה"ק ירושלים תובב"א
אדר ראשון תשע"ו לפ"ק

כל הזכויות שמורות
י"ל ע"י

המועצה הרבנית
המבצעת הרבנות הראשית
המבצעת הרבנית ירושלים

כריכה ושערים:

רביעית

0527-140-139

איתמר נתן

עימוד: אותיות

050-4111781

בעהית"י חמישי בשבת שמנה עשר יום בשבט התשע"ו

ליהודים הייתה אורה ושמחה וששון ויקר

בגמרא (מגילה ט"ז ע"ב) אמרו אורה זו תורה שמחה זה יום טוב, ששון זה מילה, ויקר אלו התפילין, ודרשו כל זה מהפסוקים. וכן הוא בתרגום של מגילת אסתר, ליהודאי הות רשותא למעסק באורייתא, ולמיטר שביא ומועדיא, ולמגזר ערלת ביניהון, ולאחתא תפילין על ידיהון ועל רישיהון.

ואלמלא דברי חז"ל אלו, היינו מבינים שעל ידי שהתבטלה גזרתו של המן הרשע ועברה מן העולם, ועבר גם הוא ואשתו זרש הארורה ובניהם הרשעים, ועוד שנהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם, ונגלה כבוד ה' עליהם והדרו על בניהם, ומזה הייתה אורה ליהודים, ושמחת עולם פיעמה בלבם וברוחם. אבל עינם החדה של חכמנו ע"ה החודרת למעמקי התורה והמצוה, מגלה נסתרות. ואמרו אורה זו תורה שנתנה להם רשות לעסוק בתורה, המאירה עיני האדם לראות נכוחה, ועל ידי האור של התורה יודע להבחין בין שמחה לשמחה, בין שמחה על השגים גשמיים ארציים, אשר כמה שיהיו חשובים ומוערכים, מ"מ אין להם אלא שעתם והם חולפים ועוברים, כצל עובר וכחלום יעוף, וגם אם יום או יומיים יעמוד לא מתקיים, והמורם מהם כיוצא בהם, שגם השמחה העולה מהם חולפת עמם ואין לה קיום. אבל שמחה העולה מלימוד תורה ומקיום מצוותיה, כמו שהתורה והמצוות חיים לעד ולא חולפים, גם השמחה העולה מהם קיימת לעד. ועל כן אמרו שמחה זה יום טוב, והתרגום תירגם שהוא שמחת השבת ויום טוב, שהשמחה שלהם מלווה את האדם בלווית חן וחסד לכל ימי חייו. שמחת התורה והמצוות היא הנקראת בפי הנביא ישעיהו ע"ה "שמחת עולם". שאמר: ופדויי ה' ישובון, ובאו ציון ברנה, ושמחת עולם על ראשם. ובדרך זו המשיכו לפרש שאר התיבות, ואמרו: ששון זה מילה, ויקר אילו התפילין, אלו הם השמחות האמיתיות, ואלו הן ההשגות הגבוהות ביותר.

וגם בימים הללו ובזמן הזה, נדרשים אנו לקיים בנפשנו נחפשה דרכנו ונחקורה ונשובה אל ה'. שהקב"ה מעורר אותנו שלא נשקע בשגיותינו ובטומאת עווננו, ומתחילה קורא לנו בחבה ובאהבה, כמו אבא שבא ומעורר את בנו ברוך ובנועם, ושוב חוזר ומרעיף עליו טללי עידוד באמרים מתוקים וערבים, אך כששב בשלישית וברביעית ומוצא שבנו עדיין מסתובב מצד זה לצד זה, מכוסה בסמיכתו כמגן בפני קימתו, והוא מפהק ומחכך בעיניו, ואז האב גוער בו, וכן ככל שעובר הזמן, והבן לא קם, האב מוסיף ומחזק גערותו, וכן הוא הדבר הזה שאחר שקירבנו המקום ברוך הוא

בימין חשקו והראנו נסים ונפלאות שלא נראו מימות עולם, ועדיין לא התעוררנו כדבעי, אז הוא מעמיד אומה קשה ומנהיג קשה שגזרותיו קשות, לצערם עד שיתעוררו לשוב אליו בכל ליבם.

ותפקידנו בעת הזאת, לפשפש במעשינו, ולחפש מה ה' דורש מאיתנו, ולהשתדל לתקן את הדרוש תיקון, ולהתחזק בתורה בעיקר שהיא כנגד כולם, וזאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם וגו', שכשלומדים בעמל ויגיעה, ק"ו אם לומדים לשם ה' יתברך, הוא מתקן בזה לכל הנדרש, ומלבין את חטאינו ועוונותינו, עד שיהיו כח בגדינו לבנים כשלג, ושב ורפא לנו בישועתו.

וראוי לנו להביט למעשה של מרדכי הצדיק, כאשר המן הרשע גזר והמלך אחשוורוש חתם, להשמיד להרוג וכו', אז מרדכי אסף את ילדי ישראל תינוקות של בית רבן והיה מלמדם תורה, ותורתם היא שעמדה להפר עצת אויבנו וצרינו וכל מבקשי רעתנו. גם בימים אלו נרבה בלימוד תורה, ובפרט בחיזוק תורתם של עוללים ויונקים, הבל שאין בו חטא, שבודאי יעלה ויבא לפני כסא כבודו, ויעמוד מכסא דין וישב על כסא רחמים, ויחוס ויחמול על בניו אהוביו, להושיעם מידי כל הקמים עליהם, וללחום מלחמותיהם, יקום אלוקים יפוצו אויביו וינוסו משנאיו מפניו, שאויבי ישראל, הם אויביו, ומשנאי ישראל משנאיו הם, וכמו שפירש"י בפסוק ויהי בנסוע הארון וגו' קומה ה' ויפוצו אויביו וינוסו משנאיו מפניו, ע"ש.

ונאחז מעשה אבותינו בידינו, לשוב ולקבל התורה באהבה וברצון, קיימו וקבלו היהודים, קיימו ברצון מה שכבר קבלו באונס בעת שכפה עליהם ההר כגיגית, והדור קבלוה בימי מרדכי ואסתר ברצון גמור ובנפש חפצה. וגם אנו נקבל עלינו עול מלכות שמים ועול תורה ומצוותיה ברצון גמור, ועל ידי זה יושפע לנו שפע גדול ורב בישועה ורחמים.

חוברת זו יוצאת לשם שמים ע"י המועצה הדתית בעה"ק בירושלים תובב"א, שעמלים ויגעים להרחיב גבולות הקדש ולחזק חומת הדת בכל העינים, וברכה מיוחדת לרבי יהושע ישי נר"ו יו"ר המועצה הדתית וחבריו הי"ו על יוזמתם הברוכה, ישלם ה' פעלם, ותהי משכורתם שלמה מעם ה' א-ל-הי ישראל, בימיהם ובימינו תיושע יהודה, וישראל ישכון לבטח בארצנו הקדושה ואין מחריד, ולא ישמע שוד ושבר בזבולנו, וישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה, ומהרה יתקע בשופר גדול לחירותנו ופדות נפשנו בב"א. וליהודים תהיה אורה ושמחה וששון ויקר.

בברכת התורה והשלום

שלמה משה עמאר

הראשון לציון

הרב הראשי לירושלים

בעה"ת"ש, ברביעי בשבת ארבעה ועשרים יום בשבט התשע"ו

בבואי לרכז בחוברת זו את התשובות שכתבתי בענין "רמות" ושאר המקומות המסופקים, יעצוני חכמים, שמן הראוי להקדים ולהדפיס את שתי התשובות שכתב גאון ישראל ומאורו מרן הראש"ל בשו"ת יביע אומר ח"ז סימן נ"ח וסימן נ"ט, שהם יסוד ושרש לכל הנידון הזה, ולאורו הולכים רבבות אלפי ישראל לכל אשר יאמר ויורה, וזכותו מגן לנו.

שו"ת יביע אומר חלק ז - אורח חיים סימן נח

כשיעור הזה קורא המגילה בט"ו, שנידון כבן כרך. ע"כ. וז"ל רבינו יהונתן מלוניל בגמ' שם, ועד כמה חשיב ליה סמוך, א"ר ירמיה כמחמתן לטבריה דהיינו מיל, אבל בנראה ואינו סמוך אין לו שיעור לפי זה הפירוש. ע"כ. ומבואר שבנראה אפילו הוא רחוק יותר ממיל קוראים בט"ו. וכן משמע מפירוש רש"י (מגילה ב סוף ע"ב). וז"ל הרשב"א בחידושיו (שם), וכמה, מיל, ודוקא לסמוך, אבל נראה לית ליה שיעורא, אלא כל שהוא נראה. וז"ל הריטב"א בחידושיו (שם), ועד כמה וכו', ודעת רבותי כל סמוך הוא דמשערינן במיל, שכיון שאינו נראה עמו לא חשיב סמוך ביותר ממיל, אבל בנראה כל שהוא נראה עמו ומשתתף עמו בעניניהם לית להו שיעורא. ע"כ. וכן דעת הריא"ז בפסקיו (פ"ק דמגילה סי' יב). והראב"ן (דף קעה ע"א). וכן מבואר להדיא במאירי מגילה (ב ב). ע"ש. אולם הרמב"ם (בפ"א

נשאלתי אודות שכונת רמות הסמוכה קצת לירושלים, האם יקראו את המגילה בט"ו באדר כדין ירושלים, או בארבעה עשר בו?
(א) במגילה (ב ב) אמר רבי יהושע בן לוי, כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון כדרך. ועד כמה כמחמתן לטבריה מיל. ושם (במגילה ג ב), תנא סמוך אף על פי שאינו נראה, נראה אף על פי שאינו סמוך. בשלמא נראה אף על פי שאינו סמוך משכחת לה כגון שיושבת בראש ההר, אלא סמוך אף על פי שאינו נראה היכי משכחת לה, א"ר ירמיה שיושבת בנחל. (פירש רש"י, מקום נמוך). וכתב רבינו חננאל (מגילה ג ב), כרך וכל הסמוך לו, פירוש, מיל, כדאמרינן לעיל (ב ב) דסמוך בזה השיעור, אף על פי שלא נראה עמו כגון שיושבת בנחל, או נראה עמו כגון שיושבת בראש ההר, אף על פי שאינו סמוך כשיעור מיל אלא יותר מזה נידון כדרך, והשוכן חוץ לכרך

מהל' מגילה הלכה י' כתב וז"ל: כרך וכל הסמוך לו, וכל הנראה עמו, אם אין ביניהם יותר על אלפיים אמה, הרי זה ככרך, וקוראים בו בחמשה עשר. ע"כ. ומוכח דס"ל שאפי' בנראה עמו אין דינו ככרך אלא אם כן אין ביניהם יותר ממיל, דהיינו אלפיים אמה. (שהוא תשע מאות וששים מטר). והרב המגיד שם כתב ע"ז, ואני תמה, מדאמרינן במגילה (ג ב) תנא סמוך אף על פי שאינו נראה, נראה אף על פי שאינו סמוך, וכיון שכן דבר פשוט הוא שאין שיעור מיל לנראה, שא"כ היינו סמוך, והכרח גמור הוא לפרש מה שאמרו "ועד כמה, מיל" אסמוך בלחוד, אבל נראה כל זמן שהוא נראה ואפי' יותר ממיל קורא בט"ו. וכן פירש רש"י. ופשוט הוא. אבל לפי לשון רבינו למה הוזכר נראה, והרי אם אין ביניהם יותר ממיל הרי הוא סמוך, ואפילו אם אינו נראה עמו דינו כמוהו, ואם רחוק יותר ממיל אפי' נראה עמו אין דינו כמוהו, לדעת רבינו. ובאמת שגם הרי"ף בהלכות היה לו לבאר זה, ולא הביא אלא מימרא דריב"ל ועד כמה מיל, אלא שהכרח לפרש דהאי ועד כמה אסמוך לו קאי, שאל"כ למה הוזכר נראה עמו, ונ"ל שעיקר הנוסחא בדברי רבינו: כרך וכל הנראה עמו וכל הסמוך לו אם אין ביניהם וכו', והאי אם אין ביניהם לא קאי אלא אסמוך לו בלבד. וזה מוכרח בגמרא. ע"כ. אך מרן הכסף משנה שם, כתב על דברי הרב המגיד, ואני אומר, הרי תקננו דברי רבינו על ידי שיבוש הנוסחא שלפנינו, אבל מה נעשה

להטור (סי' תרפח) שכתב, וז"ל: "וכן הכפרים הסמוכים להם אפי' אינם נראים עמהם כגון שהם בעמק, או שנראים עמהם אפילו אינם סמוכים להם כגון שהם בהר, ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל". ואם באנו לומר שיש לתקן גם נוסחת הטור, כמו שתקנו נוסחת רבינו, מה נעשה להר"ן שכתב על מימרת ריב"ל, שאפשר דכי אמרינן ועד כמה, מיל, אכולה מילתא מהדר בין לנראה עמו בין לסמוך לו. וא"כ עלינו ליישב לשון גאונים אלה אשר מפיהם אנו חיים. ולכן נראה לפרש דמאי דאמרינן בגמרא ועד כמה, מיל, לא קאי אסמוך, דסמוך משמע סמוך ממש, דהיינו בעיבורה של עיר, אלא אנראה קאי, שאין סברא לומר שאפילו יהיה רחוק כמה פרסאות יהיה נידון ככרך מפני שהוא נראה מן הכרך, ומשני מיל. וזה נראה דעת רבינו והטור שמה שכתבו אם אין ביניהם אלפים אמה, אסיפא קאי, דהיינו נראה אף על פי שאינו סמוך. ועוד אפשר לפרש דכי קאמרי אם אין ביניהם אלפים אמה, היינו באופן שיתן חבל מעיר לכרך באויר, ולא מדה בקרקע, ונכון הוא לדעת הר"ן. עכת"ד. וכן כתב עוד מרן בבית יוסף (סי' תרפח). ע"ש. והנה גם הארחות חיים (הל' מגילה סי' כב) העתיק לשון הרמב"ם כהנוסחא שלפנינו. וכן היתה הנוסחא לפני רבינו המאירי, שכתב, "וגדולי המחברים כתבו שיעור תחום שבת אף לנראה עמו, ואין הסוגיא מוכחת כן". ע"כ. ובספר אהל מועד ח"ב (דף נו ע"א) כתב, "כרך וכל

הסמוך לו וכל הנראה עמו עד מיל נידון כדרך וקוראים בט"ו. ומבואר דס"ל כהרמב"ם. וכן כתב בספר צידה לדרך (דף קלו ע"ג) וז"ל: "כפרים הסמוכים לה אפילו אינם נראים עמה, כגון שיושבים בעמק, או שנראים עמה אפי' הם רחוקים, והוא שלא יהיו רחוקים יותר ממיל קוראים בט"ו". ע"כ. וזהו ג"כ כדברי הרמב"ם. וז"ל הרוקח (סי' רלז), אמר ריב"ל, כך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו עד מיל קוראים בט"ו. ע"כ. ומ"ש מרן להוכיח כן מדברי הטור, הנה גם בקיצור פסקי הרא"ש (פ"ק דמגילה) כתב בזה"ל: "כרכים המוקפים חומה, וכל הסמוך להם אפילו אינו נראה, או נראה אפילו אינו סמוך, כל שהוא בתוך מיל קוראים בט"ו". ומוכח שפירוש "סמוך" כאן, היינו בתוך עיבורה של עיר, וכמו שפירש מרן. וכן כתב גם בשו"ת מהר"ם אלשקר (סי' קי), שלדעת הרמב"ם הא דאמרינן בגמרא, ועד כמה מיל, לא קאי אלא אנראה בלחוד דסליק מניה, ולא קאי אסמוך, דפשיטא להו דסמוך היינו סמוך ממש בתוך עיבורה של עיר, והיינו דלא מסתברא כלל לומר שאם נראה עמו כגון שיושב בהר, אפילו אם היה רחוק מאד מן הכרך יהיה נידון כדרך, שזה לא יעלה על הדעת, וכמ"ש כן הר"ן, וכן נראה דעת הרי"ף בהלכות, ולית להו הא דתנא נראה אף על פי שאינו סמוך וכו', ולכן השמיט אותה בהלכות, ואף הרמב"ם לא פסקה וכו'. ע"ש. (וע' בצל"ח מגילה (ה ב) מ"ש ג"כ שהרמב"ם ס"ל דלא כהאי תנא

דנראה אף על פי שאינו סמוך וכו', ודחאה מכח הסוגיא דמגילה (ה ב), דאמרינן, חזקיה היה קורא המגילה בטבריה בי"ד ובט"ו, מספקא ליה אם טבריה דינה כמוקפת חומה מימות יהושע בן נון, וקשה דהא אמרינן לעיל (ב ב) כך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון כדרך, ועד כמה כמחמתן לטבריה, מיל. וכן הוא בירושלמי ריש מגילה. ומוכח בירוש' שם דהאי חמתן הסמוכה לטבריה היא חמת דכתיב בה וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת, אלמא שהיא עצמה היתה מוקפת חומה מימות יב"נ, וא"כ למה חזקיה היה קורא בי"ד ובט"ו בטבריה, נהי שהיה מסופק על טבריה עצמה, מ"מ הרי היתה סמוכה לחמתן שהיתה בודאי מוקפת חומה, וא"כ היה לו לחזקיה לקרות בט"ו בלבד, ולכן צ"ל שאף שחמת היתה סמוכה לטבריה, מ"מ טבריה לא היתה נראית עמו, מפני שהיתה בעמק, כמ"ש בשבת (קח ב) יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריה, ופירש רש"י שמתוך שהיתה בעמק מחשיכה מבעוד יום. נמצא שטבריה היתה סמוכה ואינה נראית, וחזקיה פליג על האי תנא דקאמר סמוך אף על פי שאינו נראה, וס"ל דבעינן תרתי סמוך ונראה, ולכך טבריה אינה נידונית כחמתן. (א"ה, וע' ברש"י חולין קו. דחזקיה תנא ופליג. וע' בתוס' שם). ולכך השמיט הרי"ף הברייתא דלעיל (ג ב) סמוך אף על פי שאינו נראה, נראה אף על פי שאינו סמוך, וגם הרמב"ם לא פסק כהך ברייתא, הואיל ומוכח מהא דחזקיה

דתרתי בעינן ודלא כהאי תנא. עכת"ד. ולכאורה יש לדחות קצת לפי מ"ש בשו"ת משאת משה ח"ב (חאו"ח סי' ג) שעמד ג"כ בקושיא הנ"ל, ותירץ שי"ל שבאותו זמן חמתן לא היה בה קהל ועדה שיקראו בה בט"ו, הילכך לא יחוייב שטבריה תהיה נגררת אחריה לקרות בט"ו, כיון שבזמנו של חזקיה לא היתה מיושבת בישראל, וכיון שבחמתן עצמה אין קורין בט"ו, לא יתכן שטבריה הסמוכה לה תיחשב ככרך, דכולה מילתא משום יקרא דכרך מטו בה, ובהבטל הסיבה שהיא הכרך בטל המסובב. ע"ש. וכ"כ בברכי יוסף (סי' תרפח סק"ח) בד"ה ואחזה אנכי, דהאי קושיא והאי פירוקא אשר חזה המשאת משה הנ"ל, הלא היא כתובה בספר אסיפת חכמים בשם הגאון מהר"א שפירא. וע"ש. ולפ"ז אין הכרח שהסוגיא דמגילה (ה ב) חולקת אהאי תנא דסמוך אף על פי שאינו נראה, נראה אף על פי שאינו סמוך. אולם החזון איש (סי' קנד אות ג) כתב להוכיח מהירושלמי שאפי' כפר הסמוך לכרך שחרב מיושביו ונעשה של עכו"ם, אעפ"כ קורא בט"ו, ושכן דעת הריטב"א והגר"א, ושלא מצינו מי שחולק ע"ז. והברכי יוסף שלא כתב כן, הוא מפני שלא היו בידו דברי הריטב"א וכו'. ע"ש. ולפ"ז אתי שפיר דברי הצ"ח. וע"ע בשו"ת עמודי אש (סי' ו סק"י, דף נב ע"א), ובשו"ת תורת רפאל (סי' קכג) שג"כ העירו ע"ד הברכי יוסף מדברי הריטב"א והגר"א ע"פ הירוש'. ע"ש. וראיתי בשו"ת תורת רפאל בסוף התשובה שם, שכתב לתרץ

עוד קושית הברכי יוסף הנ"ל, שמדברי הטוש"ע נראה שדוקא כפרים הסמוכים לכרך נידונים ככרך, אבל עיר הסמוכה לכרך, אם היא גדולה יותר מהכרך, אין לעשותה כטפלה לכרך, וכיון שטבריה היא עיר גדולה, וחמתן היא עיר קטנה, וכמ"ש בירוש' עירובין (פ"ה ה"ז), לא שייך לומר שטבריה הגדולה תהיה בטלה לגבי חמתן הקטנה. ע"כ. [ואף שהמאירי כתב דלאו דוקא כפר הסמוך, אלא הוא הדין עיר, וע"ע בפרי מגדים, מ"מ עיקר חידושו ניתן להאמר שאם הכרך קטן מן העיר אין העיר בטלה לגביו. ודו"ק] אלא שבשו"ת חתם סופר (חאו"ח סי' קצג) בד"ה וראיתי, כתב בפשיטות, שכרך הנזכר כאן אפילו הוא עיר קטנה ואנשים בה מעט, ולפנים היתה מוקפת חומה מימות יב"נ, ועתה היא ככפר קטן ויש בה עשרה בטלנים וקוראים בה בט"ו, וסמוכה לה עיר גדולה כאנטוכיא מלאה אדם היא נטפלת לכרך הקטן וקוראים בה בט"ו. ע"ש. וע"ע בשו"ת הר צבי ח"ב (סי' קלא). ובשו"ת היכל יצחק (חאו"ח סי' סג - סה). ודו"ק. וע"ע בשו"ת תורת חסד מלובלין (חאו"ח סי' לח אות ד). ובס' מקראי קודש (הל' פורים סי' כא, בהערה). ע"ש. ואכמ"ל. וע' בשו"ת מהריט"ץ (סי' קכ) שתפס כתירוץ השני של מרן הכ"מ הנ"ל, דנראה אף על פי שאינו סמוך דקאמר, וכגון שיושבת בראש ההר, היינו כי ידוע שיש בהר תחתיות ועליות, ואם נמדוד בחבל מלמעלה למטה, וכן מלמטה למעלה יהיה במדה ארבעת אלפים אמה ויותר, ואם

נמתח החוט בשוה יהיה תוך אלפים אמה, וזה היתרון שאנו מוותרים לנראה אף על פי שאינו סמוך, כלומר, שאף כי אם באנו למדוד זה שמדדנו בשוה ועלתה מדתו תוך אלפיים אמה, אילו מדדנו בעקמימיות היה בה ארבעת אלפים, ונמצא שאדם שירצה ללכת לשם יצטרך ללכת כארבעת אלפים אמה, מ"מ כיון שנראה אף שאינו סמוך קורא בט"ו. ע"ש. וע' בבית יוסף אה"ע (ס"ס קכח) בד"ה אם הנהר רחוק. ודו"ק.

(ב) ומרן השלחן ערוך (סימן תרפח סעיף ב) פסק: "כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון, וכן הכפרים הנראים עמהם אפילו אינם סמוכים, כגון שהם בהר, או שסמוכים להם אפילו אינם נראים עמהם, כגון שהם בעמק, ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל, קוראים בט"ו". ולכאורה נראה ממה שהיפך מרן הסדר מלשוננו של הטור, שמע מינה דמ"ש ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל, קאי אסמוכים להם שאינם נראים עמהם, אבל אם נראים עמהם, אפילו רחוקים יותר ממיל, קוראים בט"ו. וכן כתב המג"א סק"ג. וכ"כ בביאורי הגר"א בדעת מרן הש"ע, ע"ש. אולם הפרי חדש כתב, שדעת מרן הש"ע כדברי הרמב"ם וסיעתו. ע"ש. וכבר העיר עליו הגאון ר' יהודה עייאש במטה יהודה (סי' תרפח דין ב), דלא משמע הכי מלשון מרן הש"ע, שכתב היפך מסדר הלשון בטור. ע"ש. (וע' במאמר מרכזי שם סק"ג). ומרן החיד"א בברכי יוסף (סק"ז), העיר ג"כ ע"ד הפר"ח,

שהרי מדברי מרן הש"ע מוכח להיפך, שהרי דקדק להפך הסדר שכתבו הרמב"ם והטור, ותפס כנוסחת הרב המגיד בדברי הרמב"ם, אלא שיש לצדד דאי מרן הוה ס"ל הכי בדוקא, היה ליה למימר בהדיא הכי, מאחר שבבית יוסף ישב על מדוכה זו. אמנם לענין הלכה נראה שמאחר שהרמב"ם והטור סתמו דבריהם, ונראה דס"ל שגם נראה לא יהיה רחוק יותר ממיל, וכ"כ הר"ן בהדיא, וכן מוכח מדברי הרב צידה לדרך, ובדעת מרן הש"ע יש לדון, נראה דנקטינן שגם כפרים הנראים לכרך לא יהיו רחוקים יותר ממיל. ע"כ. גם האליה רבה (בסק"ז) כתב, שאף שהיה נראה מלשון הש"ע ששינה הסדר מלשון הטור, וכתב תחילה דין הנראה עמו, ואח"כ דין הסמוך לו, משמע שהתנאי שלא יהיה רחוק יותר ממיל, קאי אסמוך ולא על נראה, אך הלבוש כתב כלשון הטור, משמע דס"ל כהר"ן. ומ"ש בב"י שפירוש סמוך לו היינו סמוך ממש בתוך עיבורה של עיר, כ"כ בספר דרך תמים בהגהות הרי"ף (דף יט א). וכ"כ המהר"ם אלשקר. ונ"ל ראייה לזה מהרוקח (סי' רלז). וכן נ"ל להלכה. ע"כ. וכן פסק הרב בית עובד. וכ"כ הרה"ג השואל בספר רוח חיים פלאגי (סי' תרפח). ע"ש. וכן העלה הרה"ג רבי עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי ח"א (חאו"ח סי' טוב אות ז), ושאיין ראייה להיפך, ממה שמרן סידר היפך לשון הטור וכו'. ושם (אות חי) הביא ג"כ ממ"ש בקובץ תורה מציון (שנה א' סי' טז) אשר זאת

הלכה העלה שרוב הראשונים והאחרונים סוברים שאין נידון ככרך אלא דוקא מה שבתוך תחום שבת, ונראה שאינו סמוך הוא ג"כ כשהוא דוקא בתוך התחום. ע"ש. וע"ע להגרי"מ טוקצינסקי בספר ערי הקודש והמקדש ח"ג (עמוד תו). ע"ש.

ג) ולפי זה נראה שאפילו אם היתה שכונת "רמות", נראית מתוך עיר הקודש ירושלים העתיקה, כיון שהיא מרוחקת אף מירושלים החדשה יותר משיעור מיל, על תושבי השכונה לקרות המגילה בארבעה עשר, ובפרט שלדברי יודעי דבר גם בקו אויר יש מרחק מהבתים האחרונים של ירושלים החדשה לשכונת רמות יותר ממיל. וע' להגאון חזון איש (סי' קנא) שכתב: "ואף על פי שאם נתוספו בתים חוץ לחומת הכרך קוראים בט"ו, אפילו אם הבתים נמשכים ברציפות יותר ממיל, מכל מקום צריך שלא יהיה בין הבתים האלה מגרש פנוי כשיעור שבעים אמה ושיריים, כדין עיבורה של עיר, שאם יש שטח פנוי בשיעור כזה, או לכל היותר קמ"א אמה, צריכים לקרות המגילה ב"ד". (וע"ע בחזון איש סי' קנא). וכן דעת הגאון רבי צבי פסח פראנק במקראי קודש (הל' פורים סי' כג). ע"ש. [והנה ביביע אומר שיצא מקרוב עם הערות מרן זללה"ה שכתב בכת"ק נאמר שם בהערה 2 בזה"ל: וכ"כ עוד הגרצ"פ בשו"ת הר צבי חאו"ח ח"ב (סי' קכח אות כה): ששכונה שהיא מופסקת מהבתים המחוברים לעיר העתיקה, וההפסק הוא יותר בשבעים אמה ושיריים, ורחוקה מיל

מהעיר העתיקה וגם אינה נראית משם קוראים בה ב"ד. ע"ש. וע"ע בשו"ת שבט לוי ח"ו (חאו"ח סי' צז) שהסכים ג"כ בנ"ד שדין רמות כערי הפרזים לקרוא ב"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה, ולא מהני בורגנים. וע' בשו"ת שמש ומגן משאש (סי' נא) דאזיל בתר איפכא. ואד"מ. (א"ה). ע' להלן בסמוך סי' נט]. ולפי זה הדבר ברור שבשכונת רמות צריכים לקרוא המגילה בארבעה עשר, לפי שיש מגרש פנוי הרבה יותר ממיל מהבתים האחרונים של שכונת סנהדריה, עד שכונת רמות. ועוד שאפילו לסברת רבינו חננאל ורש"י וסיעתם דס"ל שבנראה עמו אפילו הוא רחוק יותר ממיל נידון ככרך, מכל מקום שכונת רמות אינה בגדר נראית עמו, שהרי אינה נראית מעיר העתיקה של ירושלים. וז"ל המאירי (מגילה ב ב) בד"ה אף על פי: "ונראים הדברים בנראה עמו שהוא מאותו מחוז וטפל לאותו כרך, על דרך מה שנאמר בחשבון ובבנותיה, בית שאן ובנותיה. ויש לפרש בשטח כל אותו כפר הנראה עמו נראה להדיא". עכ"ל. וכן העלה בשו"ת ציץ הקודש (ח"א סוף סי' נב, וח"ב סוף סי' נ) כדברי המאירי, שצריך שכל השטח של הכפר נראה עם הכרך, ולא די במקצתו. ע"ש. אמנם ראיתי בשו"ת מהרי"ל דסקין (בקונט' אחרון סי' קג) שכתב, מספקא לי בנראה עמו, היכא דמקצתו נראה ומקצתו אינו נראה, ואין לומר שאלו יקראו ב"ד ואלו יקראו בט"ו, שאי אפשר, דחשיב לא תתגודדו כיון שהכל בעיר אחת, כמ"ש בפ"ק דיבמות. ומסברא

היינו באופן שהראייה היא בעין בלתי מזוינת, ללא משקפת וכדומה, וגם שהכפר צריך להראות דרך כל שטח הכרך ולא דוקא מן המקום הגבוה שבו. ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין.

(ד) ותבט עיני להרה"ג רבי יעקב חיים סופר בכף החיים (סי' תרפח סק"י) שכתב, שאפילו אם הכפר רחוק מהכרך יותר מכדי מהלך מיל ברגל, אם הוא פחות משיעור מיל בנסיעה ברכב, יש להקל לחושבו כדין הכרך, שנחשב סמוך לו, ויקראו בט"ו. וציין למחלוקת האחרונים בדין אבלות שבגמ' (מועד קטן כא ב), שאם יכול לבוא ממקום קרוב שהוא עשר פרסאות מונה עמהם, שיש אומרים שאפילו אם יכול לבוא ברכב בתוך שיעור הנ"ל מונה עמהם. ע"כ. ובמחכ"ת עמו הסליחה, שאין זה דומה לענין אבלות, ששם הכל תלוי אם יכול להגיע באותו יום, נחשב כמקום קרוב, ויכול למנות עמהם, ובכלל זה אם יכול להגיע ברכב, אבל כאן כל שהמקום רחוק במדת אדם שהולך רגלי, אין לנו לקרב רחוקים בזרוע, ולומר שע"י נסיעה ברכב יקרא "סמוך" לכרך לענין מקרא מגילה. והן אמת שלפי מ"ש הטורי אבן (מגילה ג ב) שהטעם שכפר הסמוך לכרך נידון ככרך, לפי שכיון שהם קרובים וסמוכים זה לזה, ותמיד מצויים אנשים של זה בזה, אי אפשר שזה יקיים מצות פורים בי"ד, וזה יקיים בט"ו, שנראה כעיר אחת שאנשיה חלוקים במנהגייהם אלו מאלו. ע"ש. וכיו"ב כתב בשו"ת חתם סופר

נראה שהכל קוראים בט"ו, כיון שכל העיר נחשבת כארבע אמות מקרי נראה וכו'. ע"ש. ואילו היה רואה דברי המאירי הנ"ל לא היה חולק עליו. ושוב ראיתי להגרצ"פ פרנק בשו"ת הר צבי (חאו"ח סי' קכג) בד"ה אגב, שכתב להעיר על תשובת המהרי"ל דסקין שיש סתירה לדבריו ממ"ש המאירי הנ"ל, ושוב כתב לצדד שיש ט"ס במאירי, ובמקום "כששטח כל אותו כפר נראה עמו", צ"ל "כששטח של אותו כפר נראה עמו", ובכך אין סתירה לדברי המהרי"ל דסקין. ע"ש. ולפע"ד אין זה מחוור להגיה כן במאירי, והסברא נוטה שאם הכפר גדול ורחב ידיים, ואפס קצהו נראה וכולו אינו נראה, אין זה בסוג נראה עמו, אלא עכ"פ צריך שרובו יהא נראה לכרך, כי רובו ככולו. ובנ"ד שאין שכונת רמות נראית בקרקע של העיר העתיקה בירושלים, אינה בגדר נראית עמו. והגרי"מ טוקצינסקי בספר עיר הקודש והמקדש ח"ג (עמוד תטז) כתב, שפירוש כפר הנראה עמו, היינו משטח הקרקע עצמו, ולא שנראה מעל גגות הבתים או מעל חומת העיר, שא"כ נתת דבריו לשיעורים, שאם יבנו בזמן מן הזמנים מגדל גבוה בתוך הכרך, הרי יתאפשר לראות דרכו את הכפר גם במרחק גדול מאד, וזה ודאי לא ניתן להאמר שישתנה דין הנראה עמו לפי שינוי גובה מגדלי העיר וחומותיה. ע"כ. (וע' בשו"ת ברית יעקב חאה"ע סי' יט ד"ה והנה. ודו"ק) וע"ע בספר רוח חיים פלאגי' (סי' תרפח) שדין הנראה עמו שנידון ככרך,

(א). ובשׁוֹת זְבַחֵי צֶדֶק ח"ג (סוף ס"י י). ודו"ק.

(ה) וְעֵדֵיין אֵנוּ צְרִיכִים לְמוֹדְעֵי שְׁאֵע"פ שִׁישׁ עִירוֹב הַמְקִיף אֶת כָּל יְרוּשָׁלַיִם, כּוֹלָל שְׁכֹנֶת רִמּוֹת, אֵין לְהַסְתַּמֵּךְ עַל כֵּךְ לְחוֹשְׁבָה מְכַלָּל עִיר יְרוּשָׁלַיִם, לְעֵנִין זְמַן קְרִיאַת הַמַּגִּילָה, כִּי אִמְנֵם רְאִינוּ לְהַשְׁלִטִי הַגְּבוּרִים (פ"ב דְּבַבָּא בְּתָרָא) שְׂכ', שְׂכָל תְּקֵנָה וְגִזְרָה שְׁנוּהִיגִים בָּהּ בְּנֵי הָעִיר, מִתְּפַשְׁטָה הִיא עַד תְּחוּמָּה שֶׁל הָעִיר, וְכַדִּין מַגִּילָה שֶׁהִיא תְּקֵנָת חֲז"ל, וּמִתְּפַשְׁטָה עַד מִיל הַסְמוּךְ לְכַרְךְ, וְכֵן הַדִּין בְּכָל תְּקֵנָה. וְכַתֵּב הַמַּהֲרֵשׁ"ל בְּס' יָם שֶׁל שְׁלֹמֹה (פֶּרֶק כָּל הַבָּשָׂר ס"י נג), דִּה"ט מִשּׁוֹם שְׂכָל שֶׁהוּא בְּתוֹךְ הַתְּחוּם נִגְרַר אַחֵר תְּקֵנֹת בְּנֵי הָעִיר, לְפִי שֶׁהוּא מְקוֹם מִהַלֵּךְ בְּנֵי הָעִיר גַּם בְּשַׁבַּת וַיּוֹם טוֹב וְכו'. ע"ש. וְא"כ לְכַאוּרָה גַּם כְּשִׁישׁ עִירוֹב הַמְקִיף אֶת כָּל שְׁכֹנֹת הָעִיר, נִחְשָׁב הַכֹּל כְּמִקְוֵם אֶחָד, וְע' בְּשׁוֹת יִשְׁכִּיל עֲבָדֵי ח"א (ס"י טו"ב אוֹת טו וְהַלָּאָה, וְס"י יח). ע"ש. אוֹלָם אֵין זֶה מוֹכֵרָה לְהַשְׁוֹת דִּין מְקָרָא מַגִּילָה לְשֹׂאֵר תְּקֵנֹת. שֶׁהִרִי לְפִי דְּבָרֵי מֶרֶץ וּמַהֲרֵ"ם אֶלְשֶׁקֶר סְמוּךְ שֶׁאִמְרוּ לְעֵנִין זֶה הֵינּוּ רַק בְּתוֹךְ עֵיבוּרָה שֶׁל עִיר, וְרַק בְּנִרְאָה אִמְרוּ דִּהוּי עַד מִיל. וְע' בְּשׁוֹת צִיץ הַקֹּדֶשׁ ח"א (ס"י נב אוֹת ג וְהַלָּאָה) מ"ש לְחֶלֶק בֵּין הַנִּידוּנִים, וְשֶׁמִּדְּבָרֵי הַרִיטְב"א מוֹכַח דִּלֹּא כִּהְשִׁלְטִי הַגְּבוּרִים הַנ"ל. (וְע' לְהַגְרִי"מ חֲרַל"פ בְּקוֹנֵט' אַחֲרוֹן ש"ס). וְכַבֵּר כְּתַב הַגָּאוֹן רַבִּי יִשְׂרָאֵל זָאב מִיִּנְצִבְרֵג בְּהַסְכַּמְתּוֹ לְסַפֵּר "כְּרִכִּים הַמוֹקְפִים חוּמָה": וְזִכּוֹרֵנִי מֵהַ שְׁהוּרָה בִּזְהָ גָאוֹן הַגָּאוֹנִים בְּעַל תּוֹרַת חֶסֶד

(חֲאוּ"ח ס"י קצג). וְלִפ"ז יֵשׁ מְקוֹם לִדְמוֹת שְׁמִכּוּן שְׁלֹפִי תְּנָאֵי הַתְּחַבּוּרָה כִּיּוֹם, נִמְצָאִים תְּמִיד הַתּוֹשְׁבִים שֶׁל שְׁכֹנֶת רִמּוֹת בְּמִרְכּוֹז הָעִיר, וְכֵן לְהִיפֹךְ, לְכֵן כָּל שֶׁאִפְשָׁר לְנִסּוֹעַ בְּרִכְבּ וּלְהִגִּיעַ בְּתוֹךְ שִׁיעוֹר מִהַלֵּךְ מִיל, דִּהֵינּוּ בְּתוֹךְ י"ח דְּקוֹת, שֶׁזֶהוּ שִׁיעוֹר מִיל, (כִּמ"ש מֶרֶץ בְּש"ע א"ח ס"י תֵּנֵט וְכִיּוֹ"ד ס"י ט), נִחְשָׁב סְמוּךְ לְעֵנִין זֶה, מ"מ לְהַלְכָה אֵין נ"ל לִדְמוֹת כֵּן, שְׁמִכּוּן שְׁקִבְעוֹ חֲז"ל הַשִּׁיעוֹר כְּמַחְמַתָּן לְטַבְרִיא מִיל, וְלִפְיָנִי לְהַמְדִּיקֵיב מַדִּינָה וּמַדִּינָה וְעִיר וְעִיר, אֵין לָנוּ לְשִׁנּוֹת הַשִּׁיעוֹר לְפִי תְּנָאֵי הַתְּחַבּוּרָה שֶׁל הַיּוֹם, אֲלֹא נִשְׁאָר הַשִּׁיעוֹר בְּמִהַלֵּךְ רַגְלִי כְּמַחְמַתָּן לְטַבְרִיא. וְע' בְּשׁוֹת צִיץ הַקֹּדֶשׁ (ס"י נב סוף אוֹת ה, וְס"י נג אוֹת ד) מ"ש בְּדְּבָרֵי הַטּוֹרִי אֲבֵן הַנ"ל. וְע"ע בְּשׁוֹת הַר צְבִי ח"ב (ס"ס קכג). ע"ש. וְע' בְּחִידוּשֵׁי הַרְשֵׁב"א (מַגִּילָה ג א) בְּד"ה הֵא דִּאִמְרָה רִיב"ל וְכו', דְּטַעְמָא דְּכָל הַסְמוּךְ וְהַנִּרְאָה אֵלָיו, מִשּׁוֹם דְּמִיגְנוּ וּמִיכְסוּ בְּכַרְךְ הַסְמוּךְ לָהֶם, שְׂכָל שֶׁהוּא סְמוּךְ וְנִרְאָה לְכַרְךְ בְּשַׁעַת הַמַּלְחָמָה מִתְּאַסְפִּים וּבָאִים אֶל עִיר הַמְּבַצֵּר, הִילֵכֵךְ הֵם כְּאִנְשֵׁי הַכַּרְךְ מִמֶּשׁ, וְהִרִי הֵם כְּמוֹקְפִים חוּמָה מִימּוֹת יְהוֹשֻׁעַ בֵּן נֹון. ע"ש. וְכ"כ הַרִיטְב"א (מַגִּילָה ב ב) בְּד"ה אֲלֹא קָרָא. ע"ש. וְהִנֵּה גַם לְזֶה נִשְׁתַּנּוּ תְּנָאֵי הַמַּלְחָמוֹת בְּדוֹרוֹת אֲלוֹ, עִם הַפְּעֻלָּת מִסּוּקֵי קָרֵב וְטִילִים אֲרוּכֵי טוּחַ וְכו'. וְאֵין לְשִׁנּוֹת מִמֶּה שְׁקִבְעוֹ חֲז"ל בְּזִמְנָם. וְהַלּוֹם רְאִיתִי לְהַגְרִי"מ טוֹקְצִינְסְקִי בְּס' עִיר הַקֹּדֶשׁ וְהַמְקֹדֶשׁ (עֲמוּד תִּיג) שְׁכַתֵּב לְהַשִּׁיג ע"ד הַכֶּף הַחַיִּים הַנ"ל בִּזְהָ. ע"ש. וְע' בְּשׁוֹת מְלַבּוּשֵׁי יוֹם טוֹב (חִיּוֹ"ד סִימָן

הגרח"ז גרוסברג הנ"ל) העיר מהוראת הגרי"ז מינצברג שאין העירוב מועיל לענין קריאת המגילה, והרה"ג המחבר (שם אות ט) כתב, שנ"ל ברור שההוראה שיצאה מפי הגרי"ז מינצברג לא נאמרה אלא בכגון שהשכונה שהתקרבה ע"י העירוב, היא שכונה נדחת שאין לה שום קשר עם העיר עצמה, משא"כ בנ"ד שיש לבית החולים קשר אמיץ עם ירושלים עצמה, ומכיון שהעירוב מקשר אותו לשכונות הסמוכות אליו ללכת אל בית החולים בשבת, הרי שכונות אלה נחשבות כעיבור דעיבור ומהם מחשבים שיעור מיל, והרי העירוב במקום שיעור מיל שעל ידו מותר ללכת לביה"ח, ולכן קוראים בט"ו. ע"ש. ולכאורה לפי חילוקו גם לגבי שכונת רמות י"ל כן. אולם מלבד שאין דבריו מוכרחים בחילוק הנ"ל, ומסתמות דברי הגאונים הנ"ל משמע שאין תועלת כלל בעירוב המקיף את כל העיר עם השכונה הנ"ל, לענין קריאת המגילה בט"ו. וכל שכן לדידן דאזלינן בתר הרמב"ם ומרן, ואינהו ס"ל דלא מהני העירוב של צורת הפתח לרשות הרבים, ובפרט שיש פרצות יותר מעשר אמות, הא ודאי דלא מהני אף לענין מגילה. [וכ"כ ידידנו הגרב"צ אבא שאול בשו"ת אור לציון (חאו"ח סי' מה). וכן העלה בשו"ת קנין תורה ח"ד (סי' פז). ע"ש]. והמנחת יצחק ח"ח (סי' סב עמוד קכג) העיד, שהגאון רבי דוד יונגרייז ז"ל בהיותו מאושפז בבית החולים הדסה עין כרם, קרא את המגילה ביו"ד בברכה, ובט"ו בלא ברכה. ע"ש. עוד בה דשאני

גאב"ד לובלין, מהרש"ז זצ"ל, לפני כששים שנה כשהתחילו לבנות השכונות החדשות וכו', שהשכונות הרחוקות שדינם לקרות ב"ד, אפילו יסדרו בהם חוטי העירוב של העיר עד לאחר שכונות אלו, לא מועיל להם לחושבם כעיר ירושלים לענין קריאת המגילה, שאף שלענין שבת אפשר להכניסם, מ"מ לענין קריאת המגילה אינם נקראים ע"י כך סמוכים. ע"כ. וכן הובא בקובץ "נועם" חלק ד' (עמוד צז). ע"ש. וכ"כ לחלק בזה בספר עיר הקדש והמקדש ח"ג (עמוד שצא). ע"ש. וכן ראיתי הלום בשו"ת מנחת יצחק חלק ח' (סי' סב) שכתב, נתעוררה שאלה אם ע"י העירוב המקיף את כל העיר עם השכונה החדשה, אם יקראו את המגילה בט"ו, והנה הגרח"ז גרוסברג הביא מדברי הגרי"ז מינצברג בשם הגאון מלובלין בעל תורת חסד, שאין העירוב מועיל לענין קריאת המגילה, וכ"כ עוד בספרו ימי הפורים (סי' ד אות כט) בשם הראב"ד הגאון רבי פינחס אפשטיין, והגרש"א יודלביץ, שאין העירוב מועיל לענין קריאת המגילה בט"ו. וכ"כ הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי ז"ל. והאריך שם להסביר שיטתם בזה. ע"ש. והרה"ג ר' עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז (בהשמטות סי' יג, עמוד רצז) דן בזמנו על אודות בית החולים הדסה עין כרם, שהיה רחוק ממרכז העיר, אם יקראו בו המגילה בט"ו, מפני שהעירוב המקיף את העיר נמשך עד לאחר בית החולים, והרה"ג השואל (הוא

קריאתה. וכן הוא שם (בפ"א ה"א). הילכך מברכים ב"ד אף לכתחילה, כעין מה שפסקו הפוסקים שאם מסופק בברכה אם יברך בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה, מברך בפ"ה א, דממה נפשך יוצא, וכמ"ש בש"ע (סי' רו ס"א). ע"כ. וז"ל המאירי (מגילה ב א) ד"ה אף על פי, בני עיירות שלא קראו ב"ד הרי הם בכלל מעוות לא יוכל לתקון, בהדיא אמרו זמנו של זה לא כזמנו של זה. ומה שאמרו בתלמוד המערב הכל יוצאים ב"ד, לא נאמר זה אלא על הספקות. ע"כ. וע"ע במאירי (מגילה ב ב) סוף ד"ה עיר שנסתפק לנו וכו'. ע"ש. וע"ע בשו"ת ציץ הקדש (סי' נד). ובמשנה ברורה בשער הציץ (סי' תרפח סק"ח). ע"ש. וע"ע במש"כ בשו"ת יביע אומר ח"א (חאו"ח סי' מג אות ט"ו והלאה). ע"ש. ולכן ראוי להורות לתושבי שכונת רמות שיקראו המגילה בשני הימים, ב"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה, וכבר כתב הרדב"ז בתשובה ח"א (סי' רנב), שגם במקומות שמן הדין א"צ לקרות המגילה אלא ב"ד בלבד, אין לגעור בהם כשקוראים גם ביום ט"ו בלא ברכה, והלואי שיזכרו נפלאות ה' בכל יום. ע"ש. והוא הדין בנ"ד. וכן פסק בכף החיים (סק"ט) שבכפר הנראה והוא רחוק יותר ממיל, שהדבר שנוי במחלוקת הפוסקים, הרי הוא כדין עיירות המסופקות שקוראים ב"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה. ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין.

ז) המורם מכל האמור שעל תושבי שכונת רמות הסמוכה לירושלים, ויש

הכא שתושבי שכונת רמות עשו עירוב לעצמם המקיף את שכונתם בלבד, חוץ מן העירוב הכללי, הרי שהוציאו עצמם מכלל העירוב של העיר. וא"כ אין העירוב של העיר מועיל להם לענין זה, וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ח (סי' סב) כסברא הנ"ל, והעלה שעל תושבי שכ' רמות לקרוא ב"ד, הואיל והמרחק שבין העיר לבין השכונה הרבה יותר מקמ"א אמה, ואין שם לא בית ולא בורגנים, הילכך הוי לא סמוך ולא נראה. ע"ש. (וע' בשו"ת מלבושי יום טוב חיו"ד סימן א. ודו"ק).

ו) ובאמת שאפילו אם נאמר שלא יצאנו מידי ספק, הרי הלכה רווחת בירושלמי (ריש מגילה) שהכל יוצאים ב"ד שהוא זמן קריאתה לרוב העולם. ואף שהפרי חדש כתב שהתלמוד שלנו חולק על זה, דדריש (במגילה ב ב) בזמניהם, זמנו של זה לא כזמנו של זה, הילכך בן כרך שקרא ב"ד לא יצא, אולם כבר דחה ראיתו הפרי מגדים (במש"ז סק"ב) דהש"ס דידן לענין לכתחילה קאמר, אבל בדיעבד בן כרך שקרא ב"ד יצא. ע"ש. וכן הדין לענין עיירות המסופקות שכתבו הרמב"ם ומרן הש"ע שקוראים ב"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה, וכתב הגר"א בביאוריו (סק"ו), דהא דמברכים ב"ד, משום שאף בני כרכים יוצאים בדיעבד ב"ד, וכדאיתא בירוש' (פ"ב דמגילה ה"ג), בן עיר מהו שיוציא בן כרך, ייבא כהדא כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את אחרים י"ח, בן כרך מהו שיוציא בן עיר, ייבא כהדא וכו', הכל יוצאים ב"ד שהוא זמן

לקיימם בי"ד, וממדת חסידות יקראו את המגילה גם בט"ו בלא ברכה, וכן כל דיני פורים הנ"ל ינהגו בהם אף בט"ו. ולא יאמרו על הנסים משום חשש הפסק. והנלע"ד כתבתי.

מגרש פנוי יותר ממיל בין ירושלים לרמות, לקרות את המגילה בי"ד בברכה, וכן כל דיני פורים כגון סעודת פורים משלוח מנות ומתנות לאביונים ועל הנסים בתפלה ובברכת המזון, הכל יש

שו"ת יביע אומר
חלק ז - אורח חיים
סימן נט

בענין הנ"ל

הדרים בשכ' רמות עושים מעשה כהוראתינו לקרות המגילה ביום י"ד, זולת אנשים מעטים שנהגו מעצמם בלי שאלת חכם לקרוא בט"ו כמנהג ירושלים, והם מיעוטא דמיעוטא דבטלי במיעוטייהו. כי רבים וגדולים פסקו כהוראתינו לקרוא בי"ד, וכבר הבאתי בתשובתי הקודמת שכן פסק הגר"י וייס ראב"ד של העדה החרדית בירושלים בשו"ת מנחת יצחק חלק ח' (סי' סב). וכן שמעתי מפי מגידי אמת שכן הורה גם ידידנו הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א. וכן נוהגים כל חכמי לב הדרים בשכ' רמות, וא"כ אדרבה כלפי לייא שאין כדאי לשנות מנהגם שהוא נכון ע"פ ההלכה, ולהורות להם שיקראו בט"ו, שהוראה זו יש בה הרבה עקולי ופשוטי מצד מחלוקת הפוסקים שיש בענין זה. ומה שהביא לנו דברי המשנה ברורה בשער הציון, שמכיון שהר"ח ורש"י והרשב"א והריטב"א

אמר המחבר אחר שכתבתי תשובתי הנ"ל, והורתי כן ברבים לכל החברים המקשיבים לקולי, ואף ברדיו בפינת ההלכה פירסמו כן בשמי, הגיעה לידי תשובה מאת ידידי הגר"ש משאש שליט"א הרב הראשי וראב"ד לירושלים, ובה הודיע כי רוח אחרת עמו, וס"ל שעל תושבי רמות לקרות המגילה בט"ו ככל תושבי ירושלים. ותשובתו הנ"ל היא לו נדפסה בספרו שמש ומגן (סי' נא). ואחרי ראותי דבריו, שבתי לעיין בזה, ואני על משמרתי אעמודה, ובראשית מאמר יש להעיר על מ"ש בדבריו שיש כאילו מנהג קבוע בשכונת רמות לקרות המגילה בט"ו, ולכן כתב שאין ראוי לבטל מנהג קבוע זה בגלל דברי החיד"א בברכי יוסף, מאחר שמדברי מרן הש"ע מוכח דס"ל שבנראה אפי' הוא רחוק יותר ממיל קוראים בט"ו, ובאמת שאין זה מדויק, ואדרבה כל החרדים לדבר ה' ובני תורה

מן ההוא כרכא עד מילא, כבני כרכא דמו וקרו בחמיסר, אבל ודאי אי מרחקין טפי מן מילא קרו בי"ד. ע"ש. ומשמע שפוסק כדברי הרמב"ם שאפי' בנראה אם רחוק הוא יותר ממיל אינו נידון ככרך וקוראים בו בי"ד. וידוע מ"ש התוס' חולין (מד א) ד"ה כדי, שדברי בה"ג דברי קבלה. וכ"כ הרא"ש בפסקיו (פ"ד דברכות סי' יד). ועוד. ומכיון שאין הדבר ברור בדעת מרן הש"ע שנטה קו מדעת הרמב"ם, כיון שאין מפורש כן להדיא בדבריו, לאחר שישב על מדוכה זו בב"י, וכמ"ש כל זה החיד"א בברכי יוסף, וכ"כ בשו"ת ישכיל עבדי ח"א (סי' טוב אות ז), עדיף טפי לפסוק שיקראו בי"ד כהרי"ף והרמב"ם ובה"ג ושאר פוסקים. ועוד דהא אנן קי"ל בן כרך שקרא בי"ד, עכ"פ כשיש ספק בדבר, יצא. וכמש"כ בתשובה הקודמת, לכן זוהי דרך ישרה שיבור לו האדם שבזה יוצא י"ח לכ"ע. ולא כן מי שאינו קורא בי"ד הוה ליה מעוות לא יוכל לתקון, וכמ"ש המאירי (מגילה ב א) ד"ה אף על פי. ע"ש. ומלבד זה כשיקרא בברכה בט"ו הוא מכניס עצמו בספק ברכה לבטלה שזהו נגד דעת בה"ג והרי"ף והרמב"ם ושאר ראשונים הנ"ל. ועוד שכל זה הוא במונח שיש לשכ' רמות דין "נראה" עמו, בשעה שכמה אנשים העידו בפני שבהיותם בעיר העתיקה של ירושלים ניסו להביט אל שכ' רמות ולא ראו אפילו מקצתה, ואף שיש אומרים שפירוש נראה היינו שמתחשב עם העיר כמו בית שאן ובנותיה, וכמ"ש

והמאירי כולו ס"ל בדין נראה שאפי' הוא רחוק יותר ממיל קוראים בט"ו, כן עיקר, ואילו ראה הא"ר כל הפוסקים הנ"ל לא היה חולק ע"ז, הנה לא נכחד כל זה מעינינו, וכבר בתשובתי הקודמת הבאתי כל הפוסקים הנ"ל, ומ"מ לעומתם הבאתי מערכה לקראת מערכה, שמצאנו להרמב"ם כמה רעים אהובים שעומדים בשיטתו, ומהם הרוקח והטור והר"ן והארחות חיים והרב אהל מועד שכולם ס"ל שאפי' הנראה עמו כל שהוא רחוק יותר ממיל קוראים בו בי"ד. וכ"ש לפי מ"ש המהר"ם אלשקר שגם הרי"ף ס"ל כהרמב"ם, וכבר ידוע מ"ש מרן הכסף משנה (בפ"א מהל' מגילה ה"י) שיש לנו להסכים דעת הרמב"ם לרבו הרי"ף. וכן כתב בשו"ת גנת ורדים (חאו"ח כלל ג ריש סי' ז), שכלל גדול בדינו שיש לפרש תמיד דעת הרי"ף באופן שתהיה מסכמת לדעת הרמב"ם, כי ע"פ הרוב בחדא סוגיא אזלי. ע"ש. וכן כתב במעדני יום טוב (בהלכות קטנות הלכות תפילין סי' לא אות ס). ע"ש. וא"כ כיון שהרי"ף והרמב"ם שני עמודי הוראה, ונוסף לכך דעת הפוסקים הנ"ל, הרי בודאי שמן הראוי לפסוק כדבריהם שגם הנראה עמו צריך שלא יהיה רחוק יותר ממיל, הלא"ה קוראים בי"ד. וגם הלום ראיתי לבעל הלכות גדולות (הל' מגילה דף מ ע"ד) שכתב, ואי איכא כרכא דמוקף חומה מימות יהושע בן נון, ואית ליה רוסתקי, (ע' ב"מ פ"ג. ריסתקא דמחוזא, ופי' רש"י רחבה, ובברכות (נד א) פירש רש"י שוק). דמרחקין

הר"ן והמאירי. וע"ע בשו"ת מהריט"ץ (סי' קכ), מ"מ הפשט לא יופשט, וכל הראשונים הבינו שהדברים כפשוטם, שצריך שיהיה נראה בכרך עצמו, ולא מן הגגות של הכרך, אלא מן הקרקע שלו. ולפ"ז אין לשכ' רמות לא דין נראה ולא דין סמוך, הילכך צריכים לקרות ב"ד בברכה.

(ב) והנה בשו"ת שמש ומגן (סי' נב) הניף ידו שנית בענין זה, והקדים דברים לתשובתו, וז"ל: תשובתי הנ"ל שלחתי אותה בזמנה להראש"ל שליט"א, וחכתי לתשובתו ולא הגיעה, אז אמרתי שתיקה כהודאה, וקודם פורים תשמ"ה חזרנו אני ועמיתי הגר"י קולין והודענו בעתון ששכונת רמות תקיים הפורים ביום ט"ו כמנהג ירושלים. ופרסמנו מודעות ע"ז בבתי כנסיות, ואחר שבוע ראינו בעתון ערב שבת את פסק הרה"ג הראש"ל שליט"א, שבו חזר על הראשונות להביא דברי החיד"א זיע"א, וגם דחה קצת מהטעמים שכתבתי בתשובה לשלחתי לו. ולפע"ד אחר המחילה רבה לא ראיתי בדברי קדשו מה שיחזיר אותי מסברתי, ולכן צריך אני לחזור על הדברים בתוספת ביאור ממה שנתחדש אצלי. ע"כ. והנה נשמע מדבריו נימא של תרעומת על שלא השבתי אליו דבר, והאמת אגיד שיכולתי להשיב לו דבר דבור על אפניו, אלא שידוע ידעתי שבדברי לא יסוג אחר מדעתי הנחרצת שתושבי רמות יעשו את הפורים ביום ט"ו כמנהג ירושלים. וכמ"ש בעצמו שלא ראה בתשובתי מה שיחזיר

אותו מסברתי, וזהו ענין הבדלי גישה בהוראה. ואכמ"ל. ורגע אדבר על מ"ש שם, וכעת נתחדש לי שכן דעת הרשב"א והגהות מיימוני בתשובות השייכות לסדר נשים, הובאו בבית יוסף (באה"ע ס"ס קכח) בד"ה אם הנהר רחוק, (והביא דבריו בשו"ת ציץ הקדש סי' נב), שכתב, ומיהו נראה שנהר שהוא בתוך התחום וכתבוהו בגט, אפי' הוא חוץ לעיבורה של עיר, לא חשיב בכה"ג שינה שם העיר, כדאמרינן בר"ה (ל א), קרובה פרט ליושבת חוץ לתחום וכו', ואפי' אם הוא חוץ לתחום אם נראה עמה לא חשיב שינוי כדמשמע בפ"ק דמגילה (ג ב). ומהר"ר ישראל בפסקיו וכתביו סי' קמב כתב תשובת רשב"א הנ"ל משמע דהכי ס"ל וכו'.

ובודאי שהראיה שהביא ממגילה (ג ב) לנהר שהוא חוץ לתחום אלא שהוא נראה עם העיר, ליתא לדעת הרמב"ם והטור והר"ן דס"ל שאע"פ שנראה עם העיר אינו נחשב עם העיר אא"כ הוא בתוך התחום דוקא. עכ"ל הב"י. ולפי גירסת הרב המגיד שפיר עולה לדעת הרמב"ם. וידוע מ"ש הרדב"ז (בלשונות הרמב"ם סי' לא) וז"ל: כל מקום שאני רואה מחלוקת בדברי הרמב"ם אני סומך על דברי הרב המגיד שהיה אדם גדול ובקי, ורוב שיטתו היא כשיטת הרשב"א, ועוד שכיון שהוא בא לפרש דבריו דקדק בהן ככל הצורך. והביאו השדי חמד בכללי הפוסקים וכו'. וזה מחזק מה שכתבתי לדעת הרשב"א שכן הוא מבין בדברי הרמב"ם, כיון שכן פירש הרב המגיד, ומסתמא בשיטת

וכמ"ש כיו"ב המשנה ברורה בשער הציון על האליה רבה, במחכ"ת אשתמטיתה דברי בה"ג דס"ל כדברי הרמב"ם והטור והר"ן והרוקח והארחות חיים, והאהל מועד, וידוע שדבריו דברי קבלה הם, וכמ"ש התוס' חולין (מד א) והרא"ש (פ"ד דברכות ס"י יד). ועוד. וכנ"ל. ולפמ"ש המהר"ם אלשקר גם הרי"ף סובר כן, וכ"כ הצ"ח (מגילה ה ב), נמצא שיש לפנינו שני עמודי ההוראה, הרי"ף והרמב"ם, עם בעל הלכות גדולות, והראשונים הנ"ל, דכולהו ס"ל כמסקנת האליה רבה והחיד"א, שגם בנראה צ"ל בתוך מיל. וכנ"ל. וע' להגר"ח בן עטר בספר ראשון לציון (מגילה ג ב). ודו"ק.

ג) ומ"ש עוד בשו"ת שמש ומגן שם, על מה שהבאתי מהמאירי שצריך שהשטח של כל הכפר יהיה נראה עם הכרך, והעיר מדברי שו"ת הר צבי שהגיה שצ"ל של הכפר וכו', והוכיח בהר צבי כן מתשו' המהרי"ל דסקין וכו', (וסיים, וכבר הראש"ל שליט"א עצמו סיים בסוף דבריו לעיין במהרי"ל דסקין והר צבי). ובאמת שכבר ראיתי מ"ש בהר צבי בזה, אך לא ניחא לי בהגהתו בדברי המאירי, דבר הנוגע להלכה. ובאמת שבשו"ת ציץ הקודש (סוף ס"י נב) הביא לשון המאירי הנ"ל, וכתב, ואנו למדים מלשונו, לענין מה שנסתפקו בדין הנראה לכרך, אם מקצתו נראה, ומקצתו אינו נראה, אם נגרר אחר הכרך או לא. והרי לפנינו לשון המאירי שכתב להדיא כששטח "כל" אותו הכפר נראה עמו. עכ"ל. הנה שהרב ז"ל למד באמת

הרשב"א אמרה. ע"כ. ועמו הסליחה, שחשב שמ"ש בתשובות מיימוני בשם הרשב"א, הוא רבינו שלמה בן אדרת מברצלונא, וליתא, אלא הוא רבינו שמשון בר אברהם משאנץ, כידוע. וכ"כ מרן החיד"א בשם הגדולים (מע' ש אות קעח) שהרשב"א המוזכר בהגהות אשרי הוא רבינו שמשון בר אברהם משאנץ, ודלא כהמהר"ש חיון בביאורו לחו"מ (ס"י יב) שחשב שהוא הרשב"א מברצלונא הידוע, ויש להרשב"א משאנץ תשובות רבות בתשובות מיימוני השייכות להל' אישות. ע"כ. ולכן מה שחשב הגר"ש משאש נר"ו להביא עזר מכאן לדברי הרב המגיד שמסתמא בשיטת הרשב"א אמרה, אינו נכון לענין זה. (וגם דברי הרדב"ז הנ"ל שסומך ידו על פירושו של הרב המגיד, זהו בביאור דברי הרמב"ם כאשר הם לפנינו, ולא באופן שבא להגיה הנוסחא, בניגוד להראשונים שהעתיקו הנוסחא של הרמב"ם כאשר הם לפנינו, וכמו שכתבתי בתשובה הקודמת). ובאמת שיש לתמוה על ידידנו נר"ו אשר ממרחק יביא לחמו, ולא ראה דברי הרשב"א בחידושו למגילה (ב ב) וז"ל: וכמה, מיל, ודוקא לענין סמוך, אבל נראה לית ליה שיעורא, אלא כל שהוא נראה. עכ"ל. ואולם גם מכאן אין ראיה להרב המגיד, שהרשב"א טעמא דידיה קאמר, ותנא הוא ופליג ע"ד הרמב"ם. ומ"ש עוד הרב שמש ומגן להעיר על מסקנת החיד"א שהעלה שגם בנראה בעינן שיהיה בתוך מיל, שאילו ראה דברי רוב הראשונים שכתבו דבנראה אפילו רחוק יותר ממיל קוראים בט"ו,

והמקדש, דמה שאמרו נראה עמו, הוא משטח הקרקע, ולא מהני מה שרואים דרך גגות וחומות העיר וכו'. והסכים עמו בשו"ת מנחת יצחק הנ"ל שצדקו דבריו. אשר על כן יש להשיב על מ"ש עוד בשו"ת שמש ומגן הנ"ל, שבנ"ד יש ספק ספיקא שיקראו בט"ו, שמא בנראה אפי' הוא רחוק יותר ממיל קוראים בט"ו, ואת"ל שהלכה כהחולקים, שמא יש לחשוב שיעור מיל בנסיעה ברכב וכו'. ועמו הסליחה, שאין כאן ספק ספיקא, כי לקושטא דמילתא שכונת רמות אינה נראית בשטח הקרקע של ירושלים, ואינה בגדר נראית עמה, וגם אינה סמוכה, כי יש יותר משיעור מיל מן העיר לשכונת רמות. וגם הספק דשמא אפשר לחשוב שיעור מיל בנסיעה ברכב, אינו ספק כלל לפע"ד, שכיון שחז"ל קבעו השיעור מחמתן לטבריה, מיל, וסמכו על המקרא מדינה ומדינה ועיר ועיר, אין השיעור אלא במהלך רגלי של אדם בינוני, שהרי גם בזמננו היה אפשר להגיע על ידי סוס ורכב מרחק יותר גדול בכדי שיעור מיל, ולא רצו חז"ל להקל יותר בזה. ושור"ר כן בשו"ת קנין תורה ח"ד (סי' פז אות ו - ז). ע"ש. ומ"ש שיש עוד ספק שמא הלכה כמ"ד דנראה עמו שמתחשב עם העיר לענין מסים וארנוניות, וכ"ש בנ"ד שיש גם ענין השגחת הכשרות והמקואות ורישום הנישואין. ע"ש. אך בשער הציון (סי' תרפ"ח סק"ה), שציין עליו בשמש ומגן שם, כתב, (אחר שהביא שיטת הראשונים דבנראה אף על פי שהוא רחוק יותר ממיל נידון

מהמאירי ככתבו וכלשונו, ולא עלה על לבו לומר שיש ט"ס בזה, ועל אודות ד' המהרי"ל דסקין, פוק חזי מ"ש הגרי"מ טוקצינסקי בס' עיר הקודש והמקדש (בעמוד שצא), ע"ד המהרי"ל דסקין במה שנסתפק בכפר שמקצתו נראה ומקצתו אינו נראה, שאי אפשר שאלו יקראו בי"ד ואלו בט"ו, דהוי לא תתגודדו, וכו', וכתב ע"ז, אבל שמענו שהדברים שכתב המהרי"ל דסקין בכתביו אלה הם מימי עלומיו, שרשם אותם אז רק בתור הערות לפי שעה כדי להמשיך לבארם במשך הזמן, והלא שמענו כי בנו הגאון רבי יצחק ירוחם דסקין זצ"ל מחה והתלונן על אלה שהדפיסו כתביו אלה שלא נרשמו לדפוס, והרי מזמן שבא המהרי"ל דסקין לירושלים בשנת תרל"ה, לא ערער על דעת הרבנים הגאונים שפסקו לגבי שכונת בית יעקב שיקראו בי"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה וכו'. ועוד שדבריו בזה אינם ברורים, שהרי מבואר בירוש' ובפוסקים שענין לא תתגודדו לא שייך לענין קריאת המגילה וכו'. ע"ש. וגם הלום ראיתי בשו"ת מנחת יצחק חלק ח' (סי' סב) שהעיר כן ע"ד הגרצ"פ פרנק הנ"ל שכתב כן גם במקראי קודש (סי' כד). שמדברי הרב ציץ הקדש מבואר שקיבל דברי המאירי ככתבם וכלשונם. וציין גם לדברי הרב עיר הקודש והמקדש. ע"ש. ובאמת שלא ידעתי מה יועיל דבר זה לנ"ד, שהרי העומד בקרקע של העיר העתיקה לא יוכל לראות משכונת רמות לא מינה ולא מקצתה. וכבר כתב בעיר הקודש

ככר), וע' בהר"ן שיש אומרים שזהו דוקא כשהוא מתחשב בתחום העיר, ור"ל שמשותף עמו בעניניו, וכן איתא בחידושי הריטב"א בהדיא. וכן משמע במאירי, אז הוא דאמרינן שכיון שהוא נראה אפי' הוא רחוק יותר ממיל נידון ככר. ע"כ. הרי שזהו בצירוף שנראה ממש עם הכרך, אבל משותף עמו בלבד לא סגי. נמצא שאין כאן ספק ספיקא. ומה שחזר לכתוב בשו"ת שמש ומגן (שם ס"ס נב), שכבר פשט המנהג בשכונת רמות זה שנים רבות לקרות המגילה בט"ו, זה אינו נכון, והמגיד לו כדבר הזה כיחש לו. וכבר מלתי אמורה שאדרבה המנהג הפשוט של בני תורה הדרים בשכ' רמות עד היום ועד בכלל לקרות המגילה בברכותיה בי"ד, וחסידים ואנשי מעשה קוראים אותה גם בט"ו בלי ברכה. וכן העיד בפני רב השכונה דרמות הרה"ג ר' יהודה דרעי שליט"א. ופוק חזי מאי עמא דבר. וא"כ אדרבה צריך לחזק ידיהם שמנהגם נכון ע"פ ההלכה כמו שכתבנו.

ד) ובאמת שכבר כתבנו שמאחר שמבואר בירושלמי שהכל יוצאים בי"ד, ואף לפירוש המאירי שזהו דוקא בעיירות המסופקות, הנה גם כאן שכונה זו המנותקת מן העיר בגלל המגרש הפנוי שבין הבתים האחרונים של העיר לבתי השכונה, והיא בכלל ספק אם נידונה ככרך, אם באולי יש לצדד שמא נחשבת בגדר נראית עמה, והצד הנוטה יותר הוא שיקראו בי"ד, הא ודאי שיוצאים בי"ד, וא"כ למה לנו לדחוק עצמנו כל כך

ולהורות שיקראו ביום ט"ו בברכות, ולהכניסם בספק ברכות לבטלה. ולדעת הגאונים והרמב"ן והרשב"א עיירות המסופקות די להם בקריאת המגילה בי"ד בלבד, וע"ע בהר"ן (מגילה ה א), ובשו"ת תורת חסד מלובלין (חאו"ח סי' לח אות יב). ע"ש. לדידהו גם בשכונת רמות די להם לקרות ביום י"ד. ולדעת הרמב"ם ומרן הש"ע שעיירות המסופקות קוראים בי"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה, גם לגבי שכונת רמות יש לנהוג כן. וכ"כ הגאון החזון איש (בסי' קנג סוף אות ב), שבמקום ספק קבעו חכמים לקרות גם בט"ו מחמת ספק, וקבעו לברך על המגילה בי"ד ולא בט"ו, דבי"ד מקיים מצוה בודאי ואפילו אם היא מוקפת, שהכל יוצאים בי"ד, ובט"ו הוי ספק מצוה. ע"ש. ואין לחלק בזה בין ספק במציאות (שמא היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון או לא) לספקא דדינא כנ"ד, שהרי חזקיה דמספקא ליה לגבי עיר טבריה, שהים חומתה, אם נחשבת כדין מוקפת חומה, הו"ל ספקא דדינא, והיה קורא בי"ד ובט"ו. וכן העלה בשו"ת קנין תורה ח"ד (סי' פז), שלענין שכונת רמות, כיון שלפי דברי הרמב"ם והטור והר"ן גם בנראה בעינין שתהיה בתוך שיעור מיל, ודברי כל גדולי האחרונים נראים כדבריהם, ובנ"ד אפילו אם נמדוד מן הבית האחרון שבעיר יש מרחק יותר ממיל עד רמות, לכן יש לפסוק למעשה שיקראו בי"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה, כדין עיירות המסופקות. והעירוב המקיף את כל ירושלים אינו מועיל כלל לענין

ככר), וע' בהר"ן שיש אומרים שזהו דוקא כשהוא מתחשב בתחום העיר, ור"ל שמשותף עמו בעניניו, וכן איתא בחידושי הריטב"א בהדיא. וכן משמע במאירי, אז הוא דאמרינן שכיון שהוא נראה אפי' הוא רחוק יותר ממיל נידון ככר. ע"כ. הרי שזהו בצירוף שנראה ממש עם הכרך, אבל משותף עמו בלבד לא סגי. נמצא שאין כאן ספק ספיקא. ומה שחזר לכתוב בשו"ת שמש ומגן (שם ס"ס נב), שכבר פשט המנהג בשכונת רמות זה שנים רבות לקרות המגילה בט"ו, זה אינו נכון, והמגיד לו כדבר הזה כיחש לו. וכבר מלתי אמורה שאדרבה המנהג הפשוט של בני תורה הדרים בשכ' רמות עד היום ועד בכלל לקרות המגילה בברכותיה בי"ד, וחסידים ואנשי מעשה קוראים אותה גם בט"ו בלי ברכה. וכן העיד בפני רב השכונה דרמות הרה"ג ר' יהודה דרעי שליט"א. ופוק חזי מאי עמא דבר. וא"כ אדרבה צריך לחזק ידיהם שמנהגם נכון ע"פ ההלכה כמו שכתבנו.

ד) ובאמת שכבר כתבנו שמאחר שמבואר בירושלמי שהכל יוצאים בי"ד, ואף לפירוש המאירי שזהו דוקא בעיירות המסופקות, הנה גם כאן שכונה זו המנותקת מן העיר בגלל המגרש הפנוי שבין הבתים האחרונים של העיר לבתי השכונה, והיא בכלל ספק אם נידונה ככרך, אם באולי יש לצדד שמא נחשבת בגדר נראית עמה, והצד הנוטה יותר הוא שיקראו בי"ד, הא ודאי שיוצאים בי"ד, וא"כ למה לנו לדחוק עצמנו כל כך

העירוב מועיל כלל לענין מקרא מגילה. ע"ש. (אך מ"ש שיקראו ב"ד בלבד, וא"צ לקרות בט"ו, אין דבריו מוכרחים. וע' בברכי יוסף (סי' תרפח סק"ד) שכ', "שאע"פ שהרדב"ז (סי' תרפא) כתב, דמילתא דפשיטא היא שחברון אינה מוקפת חומה מימות יב"נ, וקוראים ב"ד, מ"מ מנהג קדום הוא לקרות בה ב"ד ובט"ו". וה"ה לנ"ד). וכבר כתבתי לעיל שכן הורה ידידנו הגר"ש אלישיב שליט"א, שתושבי רמות יקראו המגילה ב"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה. וכן פסק בשו"ת שבט הלוי חלק ו' (סי' צז). ע"ש.

קריאת המגילה, וגם המרחק נמדד במהלך רגלי ולא בנסיעה ברכב או ברכיבה על סוס, ואין זה ענין למה שאמרו בדיני אבלות שכל שיכול להגיע באותו היום ואפי' בנסיעה ברכב מונה עמהם, דשאני הכא שחז"ל קבעו שיעור מיל כמחמתן לטבריה, ואסמכוה אקרא דכתיב מדינה ומדינה ועיר ועיר, ולכן אין לשנות ממה שאמרו חכמים, ויקראו ב"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה. עכת"ד. וידידנו הגר"צ אבא שאול שליט"א בשו"ת אור לציון (סי' מה) העלה ג"כ שתושבי רמות צריכים לקרות המגילה ב"ד, שאין

נמצא שכל גדולי דורינו ס"ל כמו שכתבנו להלכה ולמעשה, וכן מנהג רובא דרובא של הדורים בשכונת רמות. ונ"ל שאם שכחו ולא קראו המגילה ב"ד, יקראו בט"ו בלא ברכה, ואין רשאים לברך עליה כלל, שהרי כתב המאירי דהוי מעוות לא יוכל לתקון. ואמנם ראיתי בשו"ת שערי עזרה מראב (חאו"ח סי' כה) שכ', מי שהוא מעיר המסופקת שקוראים ב"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה, והיה בדרך ולא קרא המגילה ב"ד יכול לקרותה בט"ו בברכה. ע"ש. במחכ"ת אין דבריו מחוורים, שעב"פ בט"ו אינו קורא אלא משום ספק, ואין לברך מספק. ובנ"ל. ואכמ"ל. סוף דבר הכל נשמע שבשכונת רמות קוראים המגילה ב"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה, ובעזה"י כשיבנו את המגרש הפנוי עד רמות, תחזור שכונת רמות להתאחד עם ירושלים, ויקראו בט"ו. ועתידה ירושלים להגיע עד שערי דמשק (ילקוט ישעיה תעב). במהרה בימינו אמן.

והנה אחר שנתפרסמו דברי מרן הראש"ל גאון ישראל רבנו עובדיה יוסף זללה"ה ביביע אומר, (והן הם התשובות דלעיל), ודבריו התפשטו בין כל הספרדים, וכאשר היה באמנה אתו, שהלכה כמותו, בכל מקום, וכן היה בשכונת רמות וביתר המקומות.

ואז עמדו כמה תלמידי חכמים צעירים לעשות חדשות בטענות שונות ומגוונות, ומטרתם רק לשנות, מדברי מאור ישראל המאיר בתורתו תורת א-ל-הים חיים, וכבר החלו בזה לפני שנתיים, ובדקתי את הדברים בכובד ראש, עד היכן שידי יד כהה מגעת, להבין קשט דברי אמת בבינה ודעת, וכתבתי אז שתי תשובות, והם נדפסו בספרי הקטן שו"ת שמע שלמה ח"ח חא"ח (סימן ו' וסימן ז').

ובשנה שעברה לא שקטו ולא נחו, וחיפשו עצות מרחוק, והעלו וגם עשו איזה תיבות מלוחות עץ, והניחום במקומות שוממים, וקראו להם שם "בורגנים", באין שומרים ואין על מה לשמור, ולא ראויים כלל, ופירסמו שהדין השתנה ואחר שבדקתי הענין ע"י נאמנים ת"ח יראים ושלמים, התברר שאין בהם כדי לשנות מאומה, וכדי להסיר מכשול פרסמתי אז את דעתי העניה, ומשום שראיתי שהמשיכו לאחוז בדרכם, כתבתי שתי תשובות בענין הבורגנים, והן כמה שתי התשובות הראשונות המודפסים בזה.

ועוד יעצוני להדפיס אחריהם גם אותם שתי התשובות שנדפסו בשו"ת שמע שלמה. ועוד הוספתי תשובה קצרה שכתבתי בענין שכונת "הר חומה".

וכל מעיין ישר ימצא ברור הענין שאין לזוז מדברי מרן יביע אומר ע"ה. וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

סימן א'

בדין פורים דערי חומה והסמוכים להם ודין בתי "בורגנין" לחבר העיר

בעהית"ש מוצש"ק זכור, י' אדר התשע"ה

סובב הולך על דין פורים ברמות וסביבותיה, וכבר כתבתי בזה שתי תשובות על מבשרת ציון ורמות, וכן על דינה של שכונת הר שמואל שבגבעת זאב הסמוכה לציון של אדוננו שמואל הנביא ע"ה, ונדפסו בשו"ת שמע שלמה ח"ח הא"ח (סימן ו' ובסימן ז'), ועתה שבו לעורר ולחדש הדיון בזה משום איזה "תיבות עץ" שהניחו באיזה מקומן, ואמרתי אשוב ואשנה פרק זה להשלים הענין בעזרת ה' ובישועתו.

וכשמודדין לה אלפים אמה לכל רוח, מודדין חוץ מבית דירה זה.

ובעירובין (נ"ז – ע"א) נחלקו ר"מ וחכמים אם נותנים קרפף לעיר או לאו, וכתב ה"ה ז"ל דמדברי הרמב"ם ז"ל כאן וכן למטה (שכתב, כל בית דירה וכו'), משמע שאם אין בית דירה, מודדין מקיר העיר ולא נותנים לה שבעים אמה וב' שלישי אמה, דפסק כחכמים שלא נותנים קרפף לעיר, אבל בכה"ג שיש בית דירה חוץ לעיר במרחק שלא עולה על שבעים אמה וב' שלישי אמה, מודדים אלפים אמה מחוץ לבית דירה זה. וכ"נ דעת מרן ז"ל בא"ח (סי' שצ"ח ס"ה). אבל הרמ"א ז"ל פסק דגם באין שם בית דירה, מודדין חוץ לשבעים אמה וב' שלישי אמה. ועיין במשנה ברורה שם (ס"ק כ"ב) שפסק כהרמ"א ז"ל שנותנים קרפף לעיר,

[א] שורש הדברים בעירובין (נ"ה ע"ב) ת"ש אלו שמתעברין עמה נפש שיש בה ארבע אמות על ארבע אמות, (ופירש"י, נפש, בנין על הקבר, לדירת השומר). והגשר והקבר שיש בהן בית דירה, ובית הכנסת שיש בה בית דירה לחזן, ובית ע"ז שיש בה דירה לכוזרים, והאורות והאוצרות שבשדות ויש בהם בית דירה וכו'. ואלו שאין מתעברין עמה הנפש שנפרצה וכו', והגשר והקבר שאין להן בית דירה, ובית הכנסת שאין לה בית דירה לחזן וכו'.

והרמב"ם ז"ל בהלכות שבת (פכ"ח ה"א) כתב, כל בית דירה שהוא יוצא מן המדינה, אם היה בינו ובין המדינה שבעים אמה ושני שלישי אמה, שהוא צלע בית סאתים המרובעת או פחות מזה, הרי זה מצטרף למדינה ונחשב ממנה.

והאוצרות שיש בהן בית דירה והגשר והקבר שיש בהן בית דירה, וכו'. עכ"ל. והנה לפי זה אפילו בית כנסת שהוא בנין גדול וקבוע, בעינן שיהיה בו בית דירה לחזן וכן בכל הנך, וע"כ כתב (בה"א) שתי פעמים דבעינן בית דירה, והיינו בית שדרים בו.

ובתב ה"ה ז"ל דמה שכתב עד מהלך כמה ימים מבואר בעירובין (כ"א ע"א), עו"כ, שאמרו שם אין בורגנין בבבל. ופירש"י ז"ל שאם יש בורגנין העושין סוכות שומרי פירות מחוץ לעיר, אינן מתעברין עם העיר, לפי שאינן קבועין לפי ששכיחי בדקי מיא ששוטפין אותם. וזה לא נזכר בדברי רבנו לפי שדי במה שהזכיר בית דירה. [כלומר שבית דירה שהזכיר הרמב"ם שוללים את הבורגנין].

עו"ב משם הרשב"א (בעה"ק ש"ה ס"ו) וז"ל לא היה עשוי לדירה, או שהיה עשוי לדירת עראי, אין עושין אותו עיבור לעיר, לפיכך הבורגנין שעושין שומרי הפירות מחוץ לעיר, לא נמדדין עם העיר, מפני שהן עראי מפני הגנבים והגשמים ששוטפים אותם. עכ"ל.

וה"ה ז"ל תמה על הרשב"א ז"ל, דא"כ למה אמרו אין בורגנין בבבל, והרי גם בשאר ארצות אין בורגנין. ועוד דבברייתא (שם נ"ה ע"ב) כתוב והבורגנין, אלא ודאי ששם דיברו רק בבבל דוקא, ולזה לא כתב רבנו דבר זה וכ"נ עיקר. עכ"ל. ומה שכתב: ולזה לא כתב רבנו

שמודדין שבעים אמה ושיריים חוץ לבית האחרון, ומשם מתחילים מדידת אלפים אמה, וכתב בביאור"ל (ד"ה וכן נראה לי) דמה שהקל הרמ"א ז"ל עוד שכשיש בית תוך ע' אמה ושיריים, שנותנים משם עוד ע' אמה, ורק אח"כ מתחילים למדוד אלפים אמה, צ"ע בזה דדעת הראב"ד העתיקו הרשב"א בלי חולק, וכ"כ הריטב"א דגם למ"ד שנותנין קרפף לעיר אחת, הוא רק בשאין בית תוך ע' אמה ושיריים, ובזה בודאי שיש לחוש לדבריהם, שהרי לדעת מרן אין נותנין קרפף לעיר בכלל, והגר"א כתב שהעיקר כדעה ראשונה, וע"כ יש לחוש לדבריהם במקום שיש דירה חוץ לעיר, שאין נותנים עוד ע' אמה חוץ לדירה זו. אלא מודדין ממנה, ובס"ק כ"ד שם כתב עוד, שהרמ"א ז"ל (בסעיף ו' שם) אזיל לטעמיה, וסיים בזה"ל: ולמעשה העיקר בזה כדעת המחבר, כמ"ש בביאור הלכה. והן הם הדברים הנ"ל.

ב' עו"ב הרמב"ם שם (פכ"ח ה"ב) היה בית זה קרוב למדינה בשבעים אמה, ובית שני קרוב לראשון בשבעים אמה, ובית שלישי קרוב לשני בשבעים אמה, וכן עד מהלך כמה ימים, הכל כמדינה אחת. וכשמודדין מודדין מחוץ לבית האחרון. והוא שיהיה בית דירה זה ארבע אמות על ארבע אמות או יותר. עכ"ל.

עו"ב הרמב"ם ז"ל (בפרק כ"ח ה"ג) וכן בית הכנסת שיש בו בית דירה לחזנים, ובית ע"ז שיש בו בית דירה לכומרין

עשוי לדירת עראי לא נמנה עם העיר, ובכל שאני, אבל אם אותו בית לא עשוי לדירה יודה ה"ה ז"ל להרשב"א, שאינו נמדד עם העיר.

ובאמת כן נראה מלשון הרמב"ם ז"ל, שפתח דין זה בזה"ל: בית דירה שהוא יוצא מן המדינה וכו'. וכן סיים הלכה ב' וז"ל, והוא שיהיה בית דירה זה וכו'. והמשמעות פשוטה לפניה, בית דירה, בית שדרים בו, ורק בבורגנין נחלקו משום שדרים בו בעראיות ולא קבוע. ומ"ש בסוף (ה"ב) והוא שיהיה בית דירה זה ארבע אמות על ארבע אמות או יותר עכ"ל. אין בכוח ד"א על ד"א לעקור להאי דבעינן שיהיה בית דירה, אלא ר"ל אפי' שזה בית שדרים בו, מ"מ בעינן שיהיה בו ד"א על ד"א, ולא תאמר כיון שדרים בו אפילו פחות מארבע אמות מהני, קמ"ל והוא שיהיה בו ד"א על ד"א. אבל אם לא עשוי לדירה, (או להרשב"א אם היה עשוי לדירת עראי), לא מהני מה שיש בו ד"א על ד"א.

וכן עולה גם ממה שכתב הרמב"ם ז"ל שם (בהלכה ג) וז"ל וכן בית הכנסת שיש בו בית דירה לחזנין, וכו', כהנ"ל. והרי בכל אלה מדובר במבנים גדולים ואפילו גדולים מאד כמו ביכ"נ שיש שהם מאד גדולים, ומתפללים בהם גם מאות בני אדם השכם והערב, בשבת ובחול, ואפ"ה לא נמדד עם העיר עד שיהיה בהם בית דירה לחזנים שיגורו שם, וממילא גם הבורגנין שהזכיר הרמב"ם ז"ל להלן

דבר זה, צריך להבין דברי קדשו, דאדרבא כיון שלדבריו רק בבבל הוא שאין בורגנין, היה לרבנו לכתוב דין בורגנין, כמו שנזכר בבבליהא שהזכיר ה"ה ז"ל, וצריך לי עיון בהבנת דב"ק. ואולי כונתו היא, דלזה לא כתב הרמב"ם ז"ל שהבורגנין לא נמדדין עם העיר. והם הבורגנין דבבל, אבל בורגנין דקבע כתוב ברמב"ם שם בהלכה ג', אחר שהזכיר ביכ"נ שיש בו דירה וכו', כתב והבורגנים והבית הבנוי בים וכו', שכל אלו מצטרפין עם העיר, וצ"ל שאלו הם הקבועים, ולא כשל בבל, וכדלקמן.

נמצא מפורש בדברי הרשב"א ז"ל דבית שאינו עשוי לדירה, או עשוי לדירת עראי, שהרי כתב, בזה"ל: לא היה עשוי לדירה או שהיה עשוי לדירת עראי אין עושין אותו עיבור לעיר, לפיכך וכו'. ומשמע שכל שהוא עראי, אין עושין אותו עיבור לעיר, וס"ל דבורגנים אין נמדדים עם העיר בין בבבל בין בכל מקום, משום שאינן עשויים אלא לשמירת גנות ופרדסים ואינן דירת קבע. וכ"כ הב"י בשם הרשב"א ז"ל והובא גם במגן אברהם (סק"ח), וא"ר (אות ז'), ותו"ש (אות י"ד) והביאם הרב כה"ח (סימן שצ"ח ס"ק כ"ד). וכתב עוד, אבל באתרא דלא שכיחי גנבי נמדדין עמה. ב"י, ור"ז (אות ט'), ובורגנין א"צ להיות ד"א על ד"א דגול מרבבה, שע"ת (אות ה'). עכ"ד הכה"ח. וגם להרב המגיד ז"ל שחולק עליו כהנ"ל, נלע"ד דל"פ אלא במ"ש הרשב"א דאפי'

(באותה הלכה) בכולם מדובר שהוא בית דירה, כלומר שדרים בו, והדברים ברורים.

אמה, ואמרו לדונם כנהר הסמוך לעיר ולהלן אכתוב בזה בעה"ו.

וע"ב הבתים הקטנים מעץ שהניחו בין שכונת רמות ובין הר חוצבים, שלמעשה אינן עשויים ולא ראויים לדירת אדם, הן מצד גודלם שיש מהם שגם ד"א על ד"א אין בהם, וגם אלו שיש בהן ד"א, מ"מ לא על ד"א יחיה האדם, דהם מונחים במקום שלא ראוי למגורים כלל, ואין אדם בריא בנפשו שיגור במקום כזה בין חיתו יער, וגם שעשויים שלא כחוק והסתירות תחת השיחים, משום שיודעים שהעיריה תעקור אותם, וגרועים הם מבורגנים שבבבל שלכו"ע לא נמדדים, משום בדקי דמיא דשטפי להו, וכאן ידוע לכל שהעיריה תעקור אותם, ויקנסו את עושיהם כְּסָף.

ג] **ועיין** בדגול מרבבה (בגליון השו"ע או"ח סי' שצ"ח ס"ו) שדן אי בורגנין צריך להיות בו ד"א, וכתב בזה"ל: ומ"מ צריך שיהא עשוי באמת לצורך שומר השדה או וכו', ולכן מי שרוצה לעשות צריפין בכל שבעים אמה להרחיב התחום, ואותן צריפין עשויין רק בשביל כן, ולא לשמור שדות או פירות, לאו כלום הוא וזה פשוט מאד בעיני, עכ"ל. והובא בשע"ת סק"ה, ולא העיר עליו כלל. וכאן כו"ע ידעי שלא הביאו קופסאות אלו אלא לחבר העיר בלבד. ולא מהני.

ועוד יש לעיין אם לא צריכים להיות ראויים לדירה לפי הזמן שלנו, ואלו אין בהם לא מים ולא חשמל, וגם אין בנמצא כיום שיגורו בד"א על ד"א, בלי שירותים וכו'. והעולה על כולנה שבפועל אינן עשויים לדירה, אלא עשאוהו כדי לחבר העיר רמות אל העיר ירושלים. וגם יש למדוד אם אכן זה ממצא הפסק שבין המקומות עד שלא יהיה בו ע' אמה ושיריים, וידוע שיש שם הצטלבות של כבישים רחבי ידים מאד, שמובילים לתל אביב ושאר הערים, וכנראה שאלו כבישים שלא שייכים לעיר ירושלים, ועם המדרכות שלהם יש שם למעלה מת"ק

ועוד דכל הדין הנ"ל נאמר בתחומים וי"א שאין ללמוד מזה לדין חיבור עיר לכרך, וגם בזה אמרו אם עשוי רק לשם זה לא מהני, וכאן שבא לחבר עיר לעיר שיהיה דינם דין אחד, על אחת כמה וכמה דלא מהני, ואפשר שכדי לבטל העיר לכרך, בעינן חיבור של בתים שדרים בהם בקביעות דוקא.

וחתני כבני הרי"מ שליט"א אמר לי שהנה במשנה ברורה כתוב, דאפילו לא גרים באותם בתים מהני, וכונתו לדברי המשנ"ב (סימן שצ"ח ס"ק י"ט) וז"ל: בית דירה אעפ"י שאין דרים בה. אחרונים, עכ"ל, וכ"כ בבאר היטב שם (סק"ג) ע"ש, ואינה ראייה לדבריו, דמ"מ בעינן בית דירה שעשוי לדור בו, רק שעתה לא דרים בו, ע"ז אמרו דלא

מעכב, אבל לא עשוי אלא לחיבור הערים ולהאריך הגבול פשיטא דלא מהני כלל.

ובאמת כן הוא הלשון במגן אברהם (סק"ה) שגם הוא כתב, ואפילו אם אין דרים בו. ומדכתב ואפילו אם אין דרים בו, משמע שזה עשוי לדירה, רק שעתה אין דרים בו, אבל באמת הוא מיועד לדירה, ואפשר שגם דרו בו. ובכה"ח (סק"ב) כתב בשם המגן אברהם בזה"ל: ואפי' אם אין דרים בו עכשיו. וע"ש שכתב כן גם בשם הרבה אחרונים, ומלשון זה נראה בבירור שהבין בדברי המג"א כמו שפירשתי בעוניי. שרק עכשיו אינם דרים שם, אבל הבית מיועד לדירה וגרים שם בדר"כ. וכמו שסיים הכה"ח שם, והוא שיהיה ראוי לדירה שיש בו ד"א על ד"א או יותר וג' מחיצות, כמ"ש לקמן סעיף ו' ע"ש. [וצ"ע מאין לקח, הכה"ח גירסא זו].

ובבר הבאתי לעיל דברי הכה"ח שם (אות כ"ד) אם לא היה עשוי לדירה, או שהיה עשוי לדירת עראי, אין עושין אותו עיבור לעיר, ולפיכך הבורגנין וכו', והן הם דברי הב"י בשם הרשב"א, וכמ"ש לעיל ע"ש. אבל באתרא דלא שכיחי גנבי נמדדין עמה ב"י, ר"ז (אות ט'), וכו'. עכ"ל.

ונמצא לדברי הכה"ח דהב"י לומד שאם יש חשש גנבי או גשמים, לכו"ע לא נמדדים הבורגנים, ונראה שהב"י פסק כהרשב"א ולא כהרב המגיד ז"ל שתמה עליו.

והלם ראיתי בב"י, שהביא דברי ה"ה ז"ל הגז' (פכ"ח מהלכות שבת ה"ב) שתמה על הרשב"א ז"ל כהנ"ל. וכתב עליו הב"י בזה"ל: ואין ספק שנעלם מעיני הרב המגיד, הא דאיתא בפ' עושין פסין (כ"א ע"א) א"ר ירמיה בר אבא אין בורגנין ולא פסי ביראות לא בבבל ולא בשאר ארצות, בורגנין בבבל לא, משום דשכיחי בידקי מיא, בשאר ארצות נמי לא דשכיחי גנבי. וההיא ברייתא דבורגנין איכא לאוקמה באתרא דלא שכיחי גנבי. עכ"ל.

ובאמת כן כתב מרן ז"ל גם בספרו כסף משנה על הרמב"ם ז"ל שם (עם קצת שינוי) וזה לשונו בכסף משנה: ואני אומר דלנסחי דידן בגמרא ניחא להרשב"א דמסיים בזה, ולא בשאר ארצות משום דשכיחי גנבי וההיא ברייתא. דבורגנין איכא לאוקמה באתרא דלא שכיחי גנבי. עכ"ל.

נמצא למה שכתב בכסף משנה שיש בזה נוסחאות שונות, והרב המגיד ז"ל גורס שרק בבבל לא עיברו בורגנין, אבל בשאר ארצות גם בורגנין מתעברין עם העיר. ומ"מ מסקנתו של מרן גם בב"י וגם בכסף משנה כהרשב"א ז"ל, דאין הבורגנין מתעברין לא בבבל ולא בשאר ארצות, מלבד באתרא דלא שכיחי גנבי ושאר דברים שעוקרים אותם.

דן ולכלל הדעות בעינן שהבורגנים עשויין לדירה, ולא רק להאריך התחום, דכבר נקטו כל הפוסקים והרמב"ם בראשם בית דירה, כלשון הבריייתא. וכן

גם בבית כנסת בעינין שיהיה בו בית דירה, וכן בכל הני, וכמו שדקדקתי לעיל, וכמבואר בשערי תשובה הנ"ל בשם הדגול מרבבה.

ובן הוא בחזון איש חאו"ח (עירובין סימן ק"י (ב) אות כ"ג) ד"ה שצ"ח ס"ו, ושלוש מחיצות הן, וז"ל: לא מצינו קולא בעיבור יותר מעשיית עיקר עיר, אלא דבעיבור אף שחורב ואין דרין בו עכשיו, ואפי' חרב הבית עצמו כל שנשארו ג' מחיצות גם בלא תיקרה, או ב' מחיצות ותיקרה. אבל כל בית שלא נבנה לדירה מתחילה, אין מתעבר עמה כמו ביכ"נ וכיוצ"ב, ובכן אם יבנו בתים בשביל להאריך תחומין, ואינם מעותדים לדירת בנ"א, לא עדיפי מביהכ"נ ואוצרות ואין מתעברין עמה. ובשע"ת הביא בשם הדגול מרבבה דלא מהני לעשות בורגנין פחות מד"א כל שלא נעשו ללון בהם, ולהאמור אפי' בתים של ד"א נמי לא מהני. עכ"ל.

מדברות קדשו של החזו"א רואים שגם הוא לומד מדין ביכ"נ שצריך להיות בו דירה לחזן, ש"מ דגם מבנה גמור ל"מ אא"כ עשוי לדירת בני אדם, והדגיש דאפילו יבנו בתים להאריך התחומין, ואינם מעותדים לדירת בני אדם, לא עדיפי מבית כנסת, ואפילו שהם בתים גדולים.

אלא שמדברי החזו"א משמע שהוא הבין בדברי הדגומ"ר דלא מצריך שהבורגנים יהיו עשויין ללון בהם דוקא,

אלא כשאין בהם דע"ד, אבל אם יש בהם ד"א אפילו לא עשו אותם אלא להרחיב את התחום, מהני ומתעברין.

ולפי ענ"ד גם השע"ת סבירא ליה כן דאם לא נעשו לשם דירה אפי' יש בהם ד"א לא מהני, דגם זה נלמד מביהכ"נ וכל הני שכתב הרמב"ם והש"ע. אלא שהשע"ת בשם הדגומ"ר ס"ל דבורגנים העשויין לדירה מהני אפי' בפחות מד"א על ד"א, וטעמו משום דבורגנים עשויים רק לשומר אחד, וע"כ מהני גם בפחות מד"א. והחזו"א חולק על זה ג"כ. ועיין עוד מזה להלן.

וחתני הרא"צ סבטו נר"ו הקשה לי, אם ביכ"נ שאין בו בית דירה לא מצטרף, א"כ הרי בכל השכונות יש בתיכ"נ או בתי ספר גדולים ויש שיש בהם כולל החצר והגינה, הרבה יותר משבעים אמה, ואין בהם בית כלל, וא"כ יחשבו להפסק בין השכונות.

ואמרתני שיש הבדל בין מבנים שבתוך העיר, שכל זמן שיש רצף של בנינים מצטרפים זה לזה, והכל הוא עיר אחת גם בלא בית דירה, ולא אמרו אלא בכה"ג שהעיר נסתימה ויש הפסק, ואחריו יש ביכ"נ וכדו', שבזה קבעו חז"ל שאם מבנה זה עומד תוך שבעים אמה מצטרף עם העיר, ובלבד שיהיה בו בית דירה.

ה' וראיתי בחוברת ירושלים העיר שחברה שכתב חתני הרי"מ נר"ו, שהזכיר שם (עמוד ח') את

שכתב כהפירוש הראשון שברשב"א שמצריך ד"א גם בבורגנים, ע"ש.

עו"ב דמהפתחי תשובה (יו"ד סי' רפ"ו סק"ט) משם חמודי דניאל משמע כהדגומ"ר (שם דיבר במזוזה למרפסת וגינה, דאפילו אין דע"ד חייבת, דבורגנים אפי' פחות מד"א מיקרי בית). וע"ש שכתב דלפי מה שכתב (מהרשב"א ורבנו יונתן) שבמחלוקת שנויה, אין לברך על המזוזה.

עו"ב במנחת פתים על החידוש השני של הדגומ"ר דדוקא בעשוי לשמירה, אבל לעשות בורגנים להתיר ההילוך אינו מועיל. והזכיר דברי הבית יצחק הנז' שהעיר עליו מהתוס', והוא הביא עוד ראייה דלא כהדגומ"ר, מיושבי צריפין שאין מודדין להם אלא מפתח בתיהן, ואם יש שם ג' חצרות של ב' בתים הוקבעו, (עירובין נ"ה), וה"ט דאם יש שם ג' חצרות הוקבעו, משום ששאר צריפין שבעיר הוו כבורגנים, וכ"כ בנוב"י מה"ת (חא"ח סימן נ"ב) ואם כדעת הדגומ"ר דבורגנים הוא העשוי לשמור, אבל העשוי לדירה ממש אינו מועיל, והא יושבי צריפין דרין שם עם נשותיהן ובני ביתם, כמבואר בעירובין שם, יושבי צריפין כיושבי קברים וכו', ואיך יהיה לצריפין דין בורגנין וכו', ע"ש. ומדבריו רואין שהיה לו גירסא אחר בדברי הדגומ"ר, שממנה למד שכוונתו לשלול בורגנים שדרים בהם, ואשר ע"כ העיר עליו והביא ראייה כנגדו, אבל באמת הדגומ"ר מוציא רק בורגנים שאין בהן שימוש כלל ועשו אותם להתיר ההילוך

דברי החזו"א אות כ"ג הנז', ולהלן (עמוד ט') שם כתב, ובשו"ת בית יצחק א"ח (סי' מ"ט אות ג) הביא דברי הדגומ"ר הנז' וכתב לחלוק על דבריו, דמפשטא דסוגיית הש"ס והתוס' עירובין הנ"ל, נשמע דהיו נותנים בורגנים אך ורק בשביל להתיר את התחום ולעשותם כעיר אחת, שכתבו התוס' דרגילים לעשות בורגנין ללכת מזו לזו, ודוחק גדול לומר, שעושין בורגנין ללכת וגם לשמירה, דאם היו עושין בשביל שמירת פירות היו עושין בלא"ה, ושם בית עליה בצורה זו וכו', והגע עצמך בימות החורף דליכא פירות או ליכא שומרים, וכי אין יכולים ללכת מזו לזו, וע"כ הוי בית דחזי לשמירה, וה"ה היכא דלא היו שומרים מעולם, וכן אמרו בירושלמי משה עשה להם לישראל ג' צריפין וג' בורגנין, ומסתברא שלא היו אנשים באותן בורגנין ואפ"ה מהני, ומשום דבורגנין ע"ד להתיר התחום מהני. ע"ש.

עו"ב שכ"נ מהגר"מ אריק ז"ל במנחת פתים או"ח סי' שצח דנוטה דעתו כהבית יצחק, ולא הזכיר לשונו. ואינו מצוי עמי לעיין בו.

ושוב שלחו לי צילום מהמנחת פתים (סי' שצ"ח מג"א סק"ח) שהזכיר דברי הדגומ"ר הנז', ותמה למה לא הזכיר דברי הרשב"א ז"ל בסוכה שם, שהביא ב' דעות אם בבורגנים צריך ד"א או לא, והוסיף שראה ברבנו יונתן בעירובין (פ' חלון)

הנה גם אם נאמר שיש מחלוקת בדבר, סו"ס צריך לברך על המגילה רק ביום י"ד באדר שהוא יום של רוב העולם וכמו שנפסק בפי רוב ככל הפוסקים, ואם רוצים לחוש לשאר דעות ולקרא ביום ט"ו גם כן, עכ"פ אינם יכולים לברך אלא על הקריאה של יום י"ד בלבד, והוא פשוט וידוע.

ו[והראוני] שדברי הבית יצחק הנז' הובאו בדעת תורה למהרש"ם ז"ל, (סימן שצ"ח סעיף ו') בד"ה ועיין דגול מרבבה, כתב דבורגנים א"צ שיהיו ד"א על ד"א, כיון שאין עשויין לקבע לא בעינן שיהיו כבית וכו', ומ"מ כתב דודאי לא מיחשבי בורגנים אלא בשהיו עשויות לשמור השדות וכדומה, וכו', ולכן אותם העושים צריפין בכל שבעים אמה כדי להרחיב התחום, לאו כלום הוא, כיון שאינן עשויות לשום דבר, וע"ש. ועיין תוספות עירובין (נ"ז ע"א) ד"ה רב הונא [וז"ל באה"ד, והא דתניא בריש סוכה (ג') ע"ב) בית שאין בו ד"א על ד"א, אין עושין אותו עיבור בין שתי עירות וכו'] ועיין תשובת בית יצחק (א"ח סימן מ"ט אות ג') שהשיג ע"ד דגול מרבבה. וע"ש בהערת נכדו של מהרש"ם ז"ל במה שכתב ליישב את השגתו של הבית יצחק, והביא דברי הבית יצחק שם שכתב ע"ד הדגומ"ר, אחר נשיקת עפרו, מדברי התוס' הנז', מבואר דעושין בורגנים לילך מזה לזה. וכ"כ התוס' ד"ה הא ליכא וכו' עכ"ד הבי"צ יעו"ש באורך.

בלבד, אבל אם עשויין לדירה בודאי דמהני לכו"ע, ולא קשה מידי, ובאמת בע"כ צ"ל כן, דאם לא תימא הכי, נמצא דדבריו שבנוב"י הנז', עומדים בסתירה למה שכתב הוא עצמו בדגומ"ר. ועפ"ז עולה שגם המנח"פ ז"ל מודה ואזיל לדברי הדגומ"ר דאם עשויים רק להתיר ההילוך לא מועילים כלום. ועיין עוד שם שהאריך מאד ודי בזה.

עו"כ וז"ל ולכאורה כן מוכח מרשב"י בירושלמי עירובין הנ"ל, ומאותו תלמיד ותיק שעבר את הגליל, ומפשטות הדברים נשמע שמצור ועד צידון וכן כל הגליל שהוא שטח גדול ורב, לא היו בבורגנים שומרים כל היום וכל הלילה, אלא נעשו להתיר את התחום בלבד, ועכ"ז סמכו על היתר זה בשופי, עכ"ל.

אך גם אם הבית יצחק חולק, הרי השע"ת הביא כל לשונו של הדגומ"ר ולא העיר מאומה, משמע שכן פוסק גם הוא, וכן היא הכרעת החזו"א שם, ומלשונו עולה שהדבר פשוט לו מאד, והפליג בזה יותר מדברי הדגומ"ר.

ועוד שגם המשנה ברורה והרב כף החיים סופר, והרב ערוך השלחן הביאו דברי הדגומ"ר בהסכמה, ולא הזכירו מי שחולק ולא שום פקפוק כלל.

ועוד אני תמה מה הועיל בזה שאומר שיש בזה מחלוקת, דמלבד שכל האחרונים קיבלו דברי הדגומ"ר בהסכמה,

דדירת עראי היא, אבל לגבי בית דדירת קבע הוא, אפילו רבנן מודו דאי אית ביה ד"א על ד"א דיירי ביה אינשי, ואי לא דיירי ביה אינשי. ע"כ.ומזה אנו למדים דבעינן שיהיה עשוי לבית שידורו בו וראוי לדור בו, וק"ו לבורגנים שצריך להיות עשוי לצורך שמירה של הפירות וכיו"ב.

והנה לזה כתב הדגול מרבבה דבורגנין אינן צריכים שיהיה בהם ד"א, וז"ל הדגול מרבבה: ובורגנין אין צריכין להיות ד' אמות על ד"א, כן מוכח במסכת סוכה (ג' ע"ב) ויותר מוכח ברש"י בד"ה לא חזי למילתא, דכל בית עשוי לדירת קבע תמיד, וא"כ משמע דמה שהוא לדירת עראי אף דליכא ד"א על ד"א, וא"כ בורגנין שהוא רק ללינת לילה ולאדם אחד, לא בעינן ד"א. אבל זה פשוט דלא מחשב בורגנין אלא עשו באמת לצורך שומר השדה או פירות, דאל"כ האי בית שאין בו ד"א על ד"א אע"ג דלא חזי למילתיה, מ"מ ניהוי כבורגנין, אלא ודאי כיון שאינו עשוי לשמור בו, לאו כלום, וא"כ מי שרוצה לעשות צריפין בכל שבעים אמה כדי להרחיב התחום, ואותן צריפין עשויין רק בשביל כן, ולא לשמור מהם שדות או פירות לאו כלום הוא, וזה פשוט מאד בעיני. עכ"ל.

וממה שכתב, אבל זה פשוט דלא מחשב בורגנין אלא אם עשו באמת לצורך שומר וכו', נראה להדיא דלא קאי על בורגנין שהן פחות מד"א בהם דיבר לפני

ובתב (הגאון רבי שלום מרדכי שברון זצ"ל נכדו דמהרש"ם ז"ל) והנה אני בעניי לא זכיתי להבין מה השגה יש כאן וכו', והעולה מדבריו שהוא מפרש דהדגומ"ר קאי על מה שכתב דבורגנין מהני גם בפחות מד"א על ד"א, בזה הוא דקאמר שאם לא נעשו לצורך שמירה לא מהני, אבל אם יש בהם ד"א עד"א, מהני גם בנעשו רק להתיר ההילוך, וע"ש. (והוא תנא דמסייע לברית אברהם שאזכיר בסימן הבא, שגם הוא הבין כן בדברי הדגומ"ר.)

ותחילה אומר שכבר קדמו בזה החזו"א חא"ח (סימן ק"י (ב) סקכ"ג) שהזכרתי לעיל שכתב בסוף דבריו: ובשע"ת הביא משם הדגומ"ר, דלא מהני לעשות בורגנים פחות מד"א כל שלא נעשו ללון בהם, ולהאמור, אפילו בתים של ד"א נמי לא מהני עכ"ל.

והרי בהדיא דהבין בדברי הדגומ"ר דהא דבעינן שעשאום ללון בהם השומרים, הוא רק כשאין בהם ד"א. וכבר כתבתי לעיל על דברי החזו"א הללו, דלענ"ד גם השע"ת מודה דאם לא נעשו לדור בהם אפילו יש בהם ד"א על ד"א לא מהני.

ואבאר שיחתי בס"ד, דבמסכת סוכה (ג' ע"א) איתא, דת"ר בית שאין בו ד"א על ארבע אמות פטור מן המזוזה, ומן המעקה וכו', ואין עושין אותו עיבור עיר בין שתי עיירות, וכו', אפילו לרבנן, (דבסוכה נחשבת סוכה גם בפחות מארבע אמות) דלא קאמרי רבנן התם אלא לענין סוכה

הכרמים וגדריהם שאין מתעברין עם העיר עכ"ל.

עו"ב האו"ז שם (בסוף אותו דיבור) ואפילו אם ימצא אדם סוכות עשויות לשומרי כרמים או שאר פירות וכיוצא בהם, וכל אחד לחבירו בתוך שבעים אמה ושיריים, אומר רבנו שב"ט (ראבי"ה שם) זצ"ל שאין לסמוך עליהם, כדמשמע בעושי פסים (כ"א, א) שבטלון תורת בורגנין. עכ"ל. וע"ש בהערות אות ל"ב.

ועוד דהדין שחידש הדגומ"ר שהבורגנים מהני גם כשאין בהם ד"א על ד"א, עיקרו מיוסד על סברא, דכיון שהוא עשוי ליחיד, וכן הוא רק עראי, ע"כ גם כשאין בו ד"א מהני וכו"ל. (ועיין לעיל מ"ש בזה בשם מנחת פתים).

ויש לומר דמסברא זאת גופה עולה דבעינן שיהיה עשוי לשמירת פירות, דאם בית שהוא מבנה קבוע אמרו דבעינן שיהיה עשוי לדירה, זה שהוא עראי ואין לו שם של בית כלל, על אחת כמה וכמה דיש לנו לומר דלא מהני, אלא כשהוא עשוי לשם שמירת פירות וכדומה, שע"ז מקבל חשיבות וראוי להתעבר עם העיר.

ושבתי וראיתי בבית יצחק (בצילום שהביאו לי) ושם כתב דמ"ש דבורגנים לא צריך שיהיה ד"א כן מפורש ברשב"א סוכה (ג' ע"ב) אך מ"ש דלא מיחשב בורגנים אלא בעשוי באמת לצורך שדה או פירות. אחר נשיקת עפרו מדברי התוספות עירובין (נ"ז ד"ה ר"ה אמר)

כן, אלא שני דינים שונים אמר בבורגנין, הראשון שבורגנין מתעברין גם כשאין בהן ד"א על ד"א. והשני דלא מיקרי בורגנין אלא כשהן עשויין לשומר שדה או פירות דוקא, וע"כ סיים בסוף וכתב: וא"כ מי שרוצה לעשות צריפין בכל שבעים אמה וכו' לאו כלום הוא עכ"ל. ומשמע דבכל הצריפין אפי' אלה שיש בהם ד"א על ד"א בעינן שיהיו עשויין לצורך השומר, דאי לא תימא הכי, הוה ליה לומר, מי שרוצה לעשות צריפין שאין בהם ד"א על ד"א וכו'. ומדסתם לשונו משמע דגם אלה שיש בהם ד"א בעינן שיהיו עשויים לשומר פירות, וכמו שכן משמע בתחילת דבריו הנ"ל.

ז' ולפי עניות דעתי נראה שדין זה שגם בית בעינן שיהיה עשוי לדירת בנ"א, זה נלמד מבית כנסת ובית ע"ז וכו', דאם אין בהם דירה לחזנים וכו' לא מתעברין, אפילו שמדובר בבנין גדול וקבוע, בעינן שתהיה בו דירה דוקא.

ובן מצאתי בחזו"א, שגם הוא כתב ללמוד דין זה מדין בית כנסת, ואחר זמן הראני חתני הרא"צ סבתו שליט"א שכבר כתוב ומפורש דבר זה באור זרוע, (סימן קס"ב ד"ה וכבר) וז"ל דאפילו בתים הראויים כגון בית כנסת וכיו"ב אין מתעברין עם העיר אא"כ דרין בהם, ואפילו בית שנעשית לדירה מתחילה אם נשארו ב' מחיצות ויש עליהם תיקרה, איבעיא לן ולא אפשר. וכ"ש משעול

להעלות בדעת שעשו בורגנים רק לצורך הרחבת התחום.

ח' עו"כ הבית יצחק שם, שגם בגוף הדין נ"ל שלא כדבריו, ושרש הדבר בפירוש המשניות להרמב"ם ז"ל (מס' מעשרות פ"ג מ"ז) בורגנים הוא מגדל שעושין לאצור הפירות והוא בנין מיוחד ע"ש הצורה – [כך הוא לשון הבית יצחק, ואולם בפי' המשנה כתוב בזה"ל: הבורגנים, הם כמו מגדלים עשויים לשמור הדרכים]. וגם הוא אהל המיטלטל כנראה מהגמ' (עירובין ס"א) דאיכא גנבי דגנבי להו ע"ש. ומעתה כמו שבית לא הוי בית בפחות מד"א, דבפחות מזה לא דרי ביה אינשי, הבורגנין שעשוין בצורה זו חזי לשמירת פירות, ובמקום ששכיחי בורגנים ועושין זאת במקום זה הוי בית לענין עירוב, והיינו דאמרין בסוכה זה חזי למילתיה, דלא בעי דוקא ששומרים בו באמת, רק שיהיה חזי לשמירת פירות. וסתם בית קבוע עשוי לדירה ולא הוי פחות מד', וסתם בורגנין חזי לשמירת פירות והוי בית גם בפחות מד'. ובבל דשכיחי בידקי, או חו"ל דשכיחי גנבי ואין עושין בורגנין לשמירה, לא הוי שם בית לענין עירוב, אלא במקום דשכיחי בורגנין שם בית עליה בצורה זו, ומה שהקשה (הדגומ"ר) מבית שאין בו דע"ד דליהוי בורגנין, זה אינו דאין עושין בורגנין קבוע, וגם עושין זאת בצורת בית. וכל דבר הולכין אחר תשמישו, ולא בעינן ליחדו לכך, דלא שייך יחדו רק לענין טומאה, וכו' עכ"ל.

שכתבו ועי"ל דנקט ב' עירות משום דאז רגילין לעשות בורגנין ללכת מזו לזו כשרחוקין יותר מארבעת אלפים, שאין יכולים לבא אלא ע"י עירוב, מבואר דעושין בורגנין ללכת מזו לזו, וכ"כ התוס' ד"ה הא ליכא, ודוחק גדול לומר דעושין בורגנין ללכת וגם לשמירה. דאם היו צריכים לשמירת פירות היו עושין בלא"ה, וגם פשטא דדברי התוס' משמע דעושין בורגנין כדי ללכת, וגם בגוף הדין נ"ל שלא כדברים וכו' (ועוד אשוב להמשך דבריו) עכ"ל.

ואחר המח"ר לא הבנתי מהו הדוחק הגדול, וידוע ומפורסם שהיו שומרים בכל מקום בשדות ובכרמים שמחוץ לעיר, וכיון שאין שם בתים מצויים, עשו להם בורגנים ללון בהם, וכן ידוע שהיו הבורגנים מיטלטלים בקלות, וכמו שאמרו שבחו"ל אין עושין בורגנים (כמ"ש בעירובין כ"א) דאיכא גנבי דגנבי להו, וכן אמרו שבבבל שכיחי בידקי דמיא דשטפי להו. ומעתה מאחר ובורגנין היו מצויין ושהיו עשוין לשומרים, וגם שהם קלים לטלטלם ממקום למקום, יש לפרש דברי התוס' הנ"ל, שכשהיה מרחק יותר מארבעת אלפים אמה, היו מטלטלין אותם בורגנים שבלא"ה עמדו בסביבת מקום לצורך השומרים, ומעמידים אותם במקומות כאלה שיתאפשר ללכת מזו לזו. ועל כל פנים אין בהנחה שלו כדי לדחות דברי בעל הנוב"י, ולא עוד אלא שמסתבר יותר שהיו בורגנים בשביל השומרים, ומשתמשים בהם גם לתחומים, מאשר

בורגנים דשומרי פירות, אלא רק של שומרי העיר שהם נמצאים כל השנה ע"ש, וכדלהלן.

עו"ב שם ואולי סברתו וכו', ויש מקום לפלפל עוד בדבריו ז"ל ודי במה שכתבתי, שגם מהמשך דבריו עולה למדייק בדבריו, דבורגנים אלו שהם מונחים במקום שאין פירות ולא אילנות וכו', ואין על מה לשמור וגם אין שומרים ולא היו מעולם, לכו"ע לא מהני בכה"ג לחבר על ידם את שני חלקי העיר, או להרחיב את התחום, וע"ש בסוף דבריו שכתב וז"ל: ועיין עוד בירושלמי, משה עביד לישראל ג' בתים וג' בורגנים, ומפשטא דלישנא משמע דעביד להיתר שבת ודו"ק. עכ"ל.

ובחבורת ירושלים שחוכרה הזכיר לירושלמי הזה (וגם מה שהוסיף הבי"צ). אלא שהזכירם מדיליה ע"ש, ואולם מ"ש הבית יצחק דמשמע דעביד להיתר שבת, הנה גם אם אכן כן היה, מ"מ בודאי שהיו עשויים למטרה מיוחדת, ומשה עביד שיהיו גם לשבת, אבל בקופסאות אלו שאין לה ייעוד ולא תכלית בודאי שאין ראוי להחשיבם כלל ועיקר, ודי בזה.

ט] **וראיתי** בערוך השלחן (סי' שצ"ח ס"ק ט"ז) שכתב באה"ד בזה"ל, וכן הבורגנים שעושין שומרי הגינות ושומרי העיר, אין נמדדין עמה מפני שהם עראי, ודוקא במקום דשכיחי גנבי או גשמים ששוטפין אותן (כ"י בשם הרשב"א),

והאריך בזה ועיקר דבריו, דלא בעינן ששומרים בו באמת, אלא שיהיה ראוי לשמירת פירות, וסתם בורגנים ראוי לשמירת פירות גם בפחות מד"א, אבל במקום שאין עושין אותם לשמירה (כמו מקום שיש גנבים) לא הוי שם בית עליו. ועל הוכחת הדגומ"ר מבית שאין בו דע"ד למה לא יועיל מדין בורגנים. כתב דזה אינו דאין עושין בורגנים קבוע, וגם דאין זו צורת הבורגנים. ואחר המח"ר, האם הצורה היא הקובעת, והלא העיקר הייעוד, ואכן הוא ראוי לשמירה, ומ"ש דאין עושין בורגנים קבוע, והלא אדרבה אם יבנו מקום לשומר בבנין קבוע זה עדיף שבעתיים, ואין ספק שיהיה ראוי להתעבר. ובמה שכתב קודם יש מקום להשיב על זה. אך עכ"פ מזה עולה שגם הבית יצחק פוסל בורגנים שעשו בנידון דידן, שהרי כתב דבמקום שאין עושין אותן לשמירה אין שם בית עליו. וכאן אין מי שעושה בורגנים לשמירה בודאי לא קופסאות, ועוד שהניחום במקום שאין בו על מה לשמור, ופסולים הם לכו"ע.

עו"ב הבי"צ שם, והגע עצמך בימות החורף דליכא פירות, או ליכא שומרים, האם אין יכולים ללכת וע"כ דמ"מ הוי בית דחזי לשמירה, וה"ה היכא שלא היו מעולם שומרים.

ומלבד דיש לחלק בין היו שומרים, ובין היכא דלא היו שומרים מעולם, הנה הגאון ערוך השלחן כתב דלא מהני

עשויין לדור בהם לצורך שמירה וכיו"ב, אלא רק עשאוהו להמשיך התחום או לחבר בין הערים לא מהני.

ועוד שבקופסאות שהעמיד הרי"מ נ"י, יודו כו"ע דאינו כלום דאינם עשויים לכלום, רק לתוהו ומראה בזה, ולבעלי כנף שאולי שם יקנונו ושרצים יקנונו, ובודאי שגם הבית יצחק יודה באלו, שאין בהם להרחיב תחום העיר, וק"ו שאינם מחברים עיר אל כרך, והם דיברו בבורגנים שעשויים לשימוש בני אדם, רק שאינם חייבים להיות שם, משום שעשו אותם רק להרחיב את תחום העיר, ולא באלה.

וכבר כתבתי לעיל שזה נלמד בפשיטות מהדין דבית כנסת וכו', דלא מצטרף לעיר אלא כשיש בה דירה לחזנים וכיוצ"ב. ושכן מבואר גם בחזו"א וכו"ל. ולעיל הזכרתי דהא"ו (סי' קס"ב) כתב כן להדיא.

י' ואשר ע"כ לא הבנתי מ"ש חתני הרי"מ נר"ו בקונטרסו ירושלים שחברה, שהביא דברי החזו"א שגם הוא כתב בגדלו, ללמוד מבית כנסת ובית אוצרות שאם אין שם בית דירה לא מצטרפים, וא"כ הני בורגנים שאינם עשויים לדירת אדם לא מהני, והם גרועים ודאי מבית כנסת, וכתב שם (עמוד ג') ד"ה ומש"כ החזו"א, וז"ל, הנה י"ל דבית אוצרות והעצים וכן בית הכנסת, אינן עשויין מעיקרא לדירת בני אדם, ומשום כן פטורים ממזוזה, דלא עומדים לדירת בני

ונ"ל דזהו בשומרי העיר, אבל שומרי גינות בכל ענין הוי עראי שהרי אין להן קביעות וזמן קצר הוא, וי"א שבורגנין שמצטרפין עמה, הוי גם באין בה ד' אמות על ד"א (שע"ת סק"ה בשם דגומ"ר) ודבר תמוה הוא, [ומ"ש בשע"ת שכן משמע בסוכה (ג' ע"ב) אין שום משמעות וכו']. עכ"ל. וכבר כתבתי לעיל שכן דעת הרשב"א ז"ל בדעה ראשונה, וכן דעת רבנו יונתן, וכן מסיק המנחת פתים.

והנה הוא ז"ל פסק כהב"י בשם הרשב"א ז"ל בפשיטות, וכ"נ שכן הוא דעת האחרונים. ועוד הוסיף מדיליה דשומר גינות אין הבורגנין שלו מצטרפים לעיר כי הוא שומר עראי. ובורגנין דמהני, הוא רק בשומר העיר שהוא קבוע כל הזמן, וגם זה רק במקום דלא שכיחי גנבי וגשם ששוטף הבורגנים. ומכלל דבריו נלמד בק"ו דאם הבורגנים לא עשויים לשמירה רק להרחיב התחום, דפשיטא ופשיטא דלא מצטרף כלל, דק"ו הוא מבורגנים דשומרי פירות, ועוד שהוא מסכים לדגומ"ר בדבריו, ואדרבא העיר על השע"ת במה שרצה להקל בפחות מד"א על ד"א, מיהו בזה המשנ"ב לא העיר על השע"ת והוא בס"ק ל"ג, וכך ציינו בהערה י"א, בערוך השלחן החדש עם פסקי משנ"ב. והוא תנא דמסייען דהלכה כדגומ"ר וכבר כתבתי שכן פשיטא ליה לחזו"א, ובעצם כן פסק המשנ"ב מדלא העיר עליו כלל. וכן פסק להדיא הגאון כף החיים סופר שם (אות כ"ד). וכן עיקר להלכה ולמעשה שכל בורגנין שאין

יב"א לכל אשר יכתוב או יאמר, מבלי לסטות ימין או שמאל, ורבים הם מאד, שלא נמצא בדורות אלו מי שנתפשטו פסקיו, כמו מרן ע"ה, הן בספריו, והן ע"י בניו הלא בספרתם. ועוד ספרים רבים שמלקטים מתוך פסקיו ומשקים לרבים. ומי שרוצה לחלוק צריך לבאר שיחתו ולא ישחית, שלא יכשיל הרבים ח"ו. כי רבים עתה המתקוממים על דברי מרן זללה"ה, ומצוה רבה ליישב דבריו ולחזקם, וכמו שהיה אומר הוא עצמו ע"ה על דברי מרן הב"י ז"ל, וגם אם אינם חולקים רק טוענים שיש שינוי במציאות צריך ישוב הדעת וכובד ראש, ולא במהירות ובעיון רופף ח"ו. וגדולים צדיקים במיתתן יותר ויותר, ועוד יתפשטו דברי מרן מלכא ע"ה מפני שדבר אמת היה בפיהו, ועמלו בתורה היה לאין חקר, ולא לפי מצב הדור, כי מלאך ה' צבאות הוא, ואדרבה עלינו לחזק את הרבים שלא יזוזו מדברי מרן מאור ישראל, בכל מכל כל, וזכותו מגן לנו.

ועוד דידוע שלמחרת הפורים לא יהיו עוד שם, והוא יודע את זה טוב מכל אדם אחר, והודה שגם עתה מונחים בלא רשות ונגד הרשות, וא"כ גם עראי אין כאן. דכנטול וגזוז דמי, וא"כ במה זה שונה ועדיף מבית כנסת, דאפי' היה בנין גבוה עצום ורב, ומתפללים בו בקביעות מאות אנשים השכם והערב בכל יום תמיד, לא מהני עד שיהיה בו בית דירה, ואין בזה מחלוקת, ואיך תועיל קופסת עץ שעשויה לרגע ולאחיזת עינים ירחם ה'.

אדם, משא"כ בורגנין חזי למילתייהו להיות בהם שומר, ואעפ"י שאינו נמצא שם בפועל, מ"מ מכיון שעומד לכך או שנעשה ע"מ כן, מהני וכ"ש היכא שיש בו ד' אמות על ד"א ועשוי לשם דירת אדם, הרי זה חייב במזוזה, ודי בזה שהוא ראוי לדירת בני אדם דיש בו שיעור בית דירה מקרי בית, וא"צ שיהיה בו חשמל ומים ושאר תפנוקי בני נשא, אלא כל שיש בו שיעור דירה הרי זה בית. וכו' עכ"ל.

ואחר המחילה יש כאן דבר שלא הובן, שמדבר ע"ד הדגומ"ר שהובאו בשע"ת ופסקו החזו"א ג"כ, שכל שאין הבורגנים עשויין לצורך השומר אלא רק להרחיב התחום לא מהני, ולמדו מאוצר ומבית כנסת וכנ"ל. והוא מחלק דשאני ביכ"ג שאין עשויים מעיקרא לדירה, אבל בורגנין עשויים שידור השומר, ונשכח ממנו מתוך להיטות הכתיבה, והרצון לעשות כל ירושלים עיר אחת לפחות יום אחד, שאנו דנין על בורגנים שלא עשויים לשומר וכמו אלה שעשה הוא עצמו, שאין שומר ואין על מה לשומר שם, לא שמירת פירות ולא שמירת העיר, רק הביאם לפסוק דין הפורים כדעת החולקים על מרן בעל יביע אומר זיע"א, שאינם סומכים על אימרתו בזה, אלא שלא פירשו שזה נגד מרן בעל יב"א ע"ה, והיה לו לומר שהוא מהגדולים החולקים ולא צריך לטרוח לבנות קופסאות גדולות שיש מהם שיש בהם ארבע אמות, ועלולים להטעות את אלה שנוהגים כמרן

דברי שלום ואמת | ברין פורים דערי חומה והסמוכים להם ודין בתי "בורגנין" לה

בנידון זה). מעירובין (נ"ה ע"ב) דדי בג' מחיצות בלא גג, או בגג עם שתי מחיצות בלבד, ואעפ"י שלא עשוי ללינת לילה כלל, וגם אינו מקום פיתא ברוב ימות השנה, מ"מ מתעבר עם העיר. ולפ"ז כ"ש בורגנין דמתעברין עם העיר וק"ו בבית שיש בו ארבע על ארבע, ואמנם בדברי החזו"א נראה דל"מ הזמנה לדירה אלא צריך שיהיה בה בפועל מקום לינה ופיתא, עכ"ל.

ודבריו תמוהים בזה, שהתעלם מהדברים שהם כמפורשים, ודי לציין לשון הטור בזה שכתב וז"ל, היה בתוך ע' אמה וד' טפחים בית, אפילו נהרס שלא נשאר בו אלא ג' מחיצות בלא תקרה וכו'. הרי מבואר שדין זה של שלש מחיצות, איירי שהיה שם בית רגיל ונהרס, ובזה אמרו שאם נשאר בו ג' מחיצות בלא תקרה, עדיין לא בטל ממנו שם דירה שהיה עליו כשהיה שלם, ובודאי שא"א לומר על זה, שאינו עשוי לדירה כלל שיחול עליו שם דירה ויתעבר אל העיר, עד שמדידת התחום של העיר תתחיל מזה.

וב"ב להדיא הגאון ערוך השלחן (אות ט"ז באה"ד) ודע דמהטור משמע לי דהך דשלש מחיצות שאין עליהם תקרה, ושנים שיש עליהם תקרה, זהו כשבאו מבית שנחרב ע"ש. אבל ב' מחיצות שאין עליהן תקרה אעפ"י שדרים שם, והגשר וכו', כל אלו וכיוצ"ב אין מצטרפין עמה, וכן הבורגנין שעושין שומרי גינות ושומרי העיר אין נמדדין עמה מפני שהן עראי,

גם מה שכתב שא"צ שיהיה בהם חשמל ומים ושאר תפנוקי בני נשא, אלא כל שיש בו שיעור דירה וכו', הנה בימינו אין אלה תפנוקים כלל, אלא דברים ההכרחיים והנחוצים ביותר ושונים הם לכל נפש, ואין אדם שידור בלא זה, ק"ו במקום מבודד בלב יער וחיתו ארץ, ואולי גם בזמנם היה לו לשומר דברים מינימלים, מלבד זה ששומר הגינות שמחוץ לעיר מן הסתם אין זה איש רגיל כלל, ומאחר והוא דר שם ועשו הדירה לשומר הזה, והשומר עומד שם בשביל שמירת הפרדס והכרם ואוצרות תבואה ויין, בזה אמרו שזה בית דירה יקרא, ומהני. אבל זה שעשוי לשאיה ולשממה, באין שומר ואין על מה לשומר, איך יהיה זה עדיף מביהכ"נ, ואיך נקרא לזה בית דירה.

ונדמה שלקחו דברי הגמ' והרמב"ם וטוש"ע שכתבו, שצריך להיות בו שיעור ד"א על ד"א, ובלי זה לא מיקרי דירה, וקבעו שכל קופסה של ד"א על ד"א היא בית דירה, ואין הדבר כן, אלא בעינן בית דירה שהוא בית שדרים בו בנ"א, ובית זה בעינן נמי שיהיה בו ד"א על ד"א, אבל כשאינו עשוי לדירה כלל מה יתן ומה יוסיף שיש בו ד"א ע"ד ד"א, והעיקר חסר.

י"א [עו"ב הרי"מ נר"ו שם (עמוד י"א) ולכאורה יש קצת ראיה להבית יצחק ומנחת פתים, (וכבר כתבתי שבדבריהם מפורש לפסול אותם בורנים שעשו

והבורגנין שבה והבית שבים הרי אלו מתעברין עמה, וכו'. ופירש"י נפש בנין על קבר וסתמא לדירת שומר הקבר עבד, הילכך אע"ג דלא דייר ביה בית דירה הוא, וביהכ"נ סתם ביכ"נ לא לדירה עבד, הלכך אי לית בה בית דירה לחזן הכנסת, לאו דירה הוא ע"ש. ומבואר שכל שנעשה מתחילה עבור בני אדם אע"ג דלא דייר בה מ"מ שם בית דירה עליו ומתעבר עם העיר. וכ"נ מהגמ' שם דאמרי, והבית שבים דמתעבר, למאי חזי, א"ר פפא בית שעשוי לפנות בו כלים של ספינה, והנה כל הני לאו לבית דירה, וכו'. עכ"ל.

ואם רצה להביא ראיה שכל בית שנעשה לשם דירה, אפי' שעכשיו לא דרים בו מצטרף לעיר די להזכיר דברי רש"י הנז', ושכ"כ המג"א והמשנ"ב ושאר אחרונים, וכבר הערתי שהרב כה"ח כתב משם מג"א אפי' שאינם דרים בה עכשיו, ואם כי כתבתי לעיל שאני צריך לברר מנין לוקחה זאת, עכ"פ הבית עשוי לדירה בלי ספק.

אך מה שהוסיף וכתב וכ"נ מדברי הגמ' שם דאמרי והבית שבים, וא"ר פפא עשוי לכלים שבספינה, ולמד מזה דאע"ג דאינו עשוי לדירה מצטרף. אינו נכון, דאם כדבריו נמצאו הדברים סותרים זה את זה, דבכל הדברים אמרו והוא שיש שם בית דירה, ואילו בית שבים א"צ שיהיה עשוי לדירה, ומאי שנא בית זה, מכל הבתים. ובע"כ צ"ל דגם בית שבים

וכו' עכ"ל. [וכבר הבאתי לעיל דבריו בענין הבורגנין ע"ש]. ושו"ר באור זרוע (סי' קס"ב ד"ה וכבר היו בני אדם), שגם הוא כתב כן במפורש. ע"ש.

ואיך מביא ראיה מדין ג' מחיצות וכו' לדחות דברי הדגומ"ר והשע"ת שהביאו והסכים עמו, מדין בית שהיה בית דירה גמור ונחרב, דאמרו שכל זמן שנשארו בו ג' מחיצות עדיין שמו עליו. אתמהה. וכאמור גם ערוה"ש ומשנה ברורה וכה"ח הביאו הדגומ"ר, שאם הבורגנין נעשו רק להרחבת התחום לא מהני ולא מצטרפין אל העיר, ולא הזכירו שום דעה אחרת וגם לא העירו מאומה על זה. וזה ברור וכמ"ש החזון איש ג"כ.

ואש"ר בטור החדש (הוצאת המאור) בהערות וביאורים שם (הערה 1) שציינו לערוך השלחן הנז', דמשמע מהטור דהנך ג' מחיצות הם, נשארו מבית שנחרב. ושכן כתב במנחת ישראל (עירובין שם) דהטעם דשלש מחיצות בלי תקרה מתחברין עם העיר, משום שפעם היתה עליהם תקרה ועכשיו הם חריבות, אבל אם מעולם לא היתה עליהם תקרה, אינן מתעברות, דמידי דחזי לדירת אדם בעינן. ע"כ.

י"ב [ועיין עוד בחוברת הנזכרת, (עמוד י"א ד"ה וע"ע) שהביא הגמ' דעירובין (נה:) ת"ש אלו שמתעברים עמה, נפש שיש בה ארבע אמות על ארבע אמות, והגשר והקבר שיש בהן בית דירה, וביהכ"נ שיש בה בית דירה, וכו',

שבספינה, מתעברין עמה, ואם אין לה בית דירה בין בים ובין בספינה לא מתעברין עמה. ולמה חילק בין בית שבים ובין בית שבספינה, ולענ"ד נראה דשתיהן יש בהם דירה ודרים שם, ומש"כ קרי להו בית סתם, לא בית כנסת ולא אוצר ולא בית הכלים אלא בית סתם, וסתם בית הוא עשוי לדירה, ומן הדין דשתיהן היו צריכין להתעבר עמה, אלא שבית שבספינה אינו עומד בתחומה של עיר. וכמ"ש רש"י ז"ל, בית שבספינה, לא קבוע ליה דוכתא, פעמים שהוא בתוך שבעים לעיר ופעמים שאינו. עכ"ל. כלומר דמן הדין גם בית שבספינה היה ראוי להתעבר עם העיר, אבל הוא נוסע ומתנייד, נמצא דשתי הבתים כהדדי הם, וידוע שבית שבספינה הוא בית דירה ודרים בו המלחים, לרגל המלאכה ולרגל הצרכים הרבים אליהם נקראים בכל עת, אלא שאינו עומד תדיר תוך שבעים אמה, אבל זה שבים כיון שהוא עומד קבוע תוך שבעים אמה, ויש בו דיירים וכנ"ל, ע"כ הבית הזה מתעבר עם העיר,

והר"מ נר"ו שם כתב (בעמוד י"ב) וז"ל: ואין להקשות מאוצרות שבשדה ששנינו בסוגיא שאינן מתעברות עם העיר, וא"כ אמאי הבית שבים שהוא עשוי לפנות בו כלים שבספינה, מתעבר עם העיר, דשאני אוצרות שבשדות שהם כמתבנים לאחסן בהם התבן והקש ושאר ירקות, וכן יש אוצרות זבל כדתנן בשביעית, וע"כ אוצרות שבשדות עשויין באופן עראי ורעוע ואין מתעברין עם

עשוי לדירה שיושב שם אדם כל הזמן. וכשמגיעים ספינות לחוף עולה לספינה ופורק ומכניס הסחורה לאותו בית, או שהמלחים מורידים הסחורה ודרים שם איזה ימים מעמל העבודה והדרכים, ושוהים שם עד שבאים לפנות הסחורה להביאה אל מחוז חפצה. ואפשר שכל ספינה שמגיעת שם עושים כן עד שנמצא שברוב הימים דרים שם אנשים.

ושוב התבוננתי בלשון הגמ' שם וראיתי שהגירסא היא כך, ת"ש אלו שמתעברין עמה נפש שיש בה ארבע אמות על ד"א, והגשר וכו', ובית הכנסת שיש בה דירה לחזן, ובית וכו', והבית שבים, הרי אלו מתעברין עמה. ואלו שאין מתעברין עמה נפש שנפרצה וכו', וביהכ"נ שאין לה בית דירה לחזן, וכו', והבית שבספינה, אין אלו מתעברין עמה. ע"כ. ונמצא דכל מה שנאמר ברישא שמתעברין עמה, חזר ואמר עליהן בסיפא שלא מתעברין, וההבדל ביניהם הוא שברישא מיירי שיש להם בית דירה, ובסיפא מדובר כשאין להם בית דירה, כגון ביהכ"נ שאם יש לו בית דירה מתעבר וכאמור ברישא, וכאשר אין לו בית דירה לא מתעבר ובזה מיירי בסיפא, וכן בכולם, וכשנתבונן מעט נראה שדירה שבים שנאמרה ברישא, נאמר כנגדה בסיפא דירה שבספינה, ולכאורה יש להעיר שגם בזה היה צריך לומר אם יש בית דירה או אין בית דירה, ויכול לחלק בדירה שבים עצמה וכן שבספינה עצמה, שאם יש בית דירה לא שנא בים ולא שנא

כשלא עובדים שם בלילה, הרי מונחים שם סחורות וכדו', ועשוי הוא לכך, והוי כבית האוצר שחייב במזוזה, וכמ"ש לעיל. ואולם בית שבנו אותו ועדיין לא נכנסו בו הדיירים, אינו מצטרף אלא אם יש בו שומרים שישינים שם.

אולם בתי ספר וגני ילדים יש להסתפק בהם, שכיון שנמצאים שם ביום בלבד, הוי כחנויות שבשוקים, שכתוב בש"ע שם (סימן רפ"ו סי"א) שפטורים ממזוזה, ע"ש. אא"כ לומדים שם בלילה דאז הוי כדירת קבע, והגם שיש בגן הילדים רהיטים וציוד, לא דמי לבית האוצר שחייב במזוזה כמו שנתבאר לעיל, דשאני בית חרושת שעשוי לכך, כי נועד לתעשיה וגם לשמירת סחורות. משא"כ גן ילדים שעשוי רק לשימוש הילדים, וגם הציוד משמש את הנמצאים שם, דלא כבית האוצר שהמקום משמש את הציוד, ומשאירים בגן את החפצים בלילה רק משום שקשה לקחתם כל יום לבית, והוי כחנות שמוכר בו ביום, ובלילה אורז הכל ומשאירה ריקה, שפטור ממזוזה.

וישו"ב אלא שאף לענין מזוזה יש מחלוקת הפוסקים בזה, ראה בט"ז שם (סק"י), ופ"ת שם (סק"ו), ובשו"ת רב פעלים ח"ב (חיו"ד סי' ל"ו), ובן א"ח שנה שניה (פרשת כי תבא אות כ"ב) ע"ש.

וגם שיש לדון שאפשר שלענין עיבור מצטרף גם מה שאינו חייב במזוזה, וכמו שמצינו לענין בורגנין שא"צ שיהיו

העיר, משא"כ הבית שבים אעפ"י שהוא מחסן לצרכי הספינה מ"מ הוי בית לפנינו, וצ"ל דמחסן מעבר את העיר, וא"צ שיהיה בית דירה, וכו'. עכ"ל. ורוב ההתלהבות לחבר העיר רמות עם ירושלים, מיישבת הכל. וקשה לו ממחסן למחסן ותירץ דזה רעוע וזה לא, וזאת לא ידעתי מנין לו, ולא קשה לו על מסקנתו שמחסן א"צ בית דירה, ואילו ביכ"נ אפילו גדול וחזק ומבוצר, כן צריך בית דירה, ואם אין בו בית דירה לחזן הכנסת, אינו מתעבר. ואין בזה מחלוקת, ואם כל ההבדל הוא חלישות המבנה ורפיונו בית כנסת שבנוי בכל חוזק וגדול מאד, למה לא יתעבר גם בלי בית דירה, ואין פותר ואין סותר. והדבר פשוט לענ"ד כאשר כתבתי ואין צורך לחזור על הדברים עוד.

י"ג [עו"ב הרי"מ נר"ו, להסתייע מדברי גדול הגאון הנודע בעל אור לציון זצ"ל, והוא בשו"ת אור לציון ח"ד (פרק נ"ה עמוד שד"ך ד"ה ולענין שכונת הר נוף) שכתב, שבמשך הזמן העידו שהתחברה ע"י מבני תעשיה, מחסנים, וגן ילדים וכדומה, וכתב וז"ל: ונראה שמחסן מחבר את המקום אפילו אם לא ישנים בו, וכדין בית האוצר שמבואר בשו"ע יו"ד (סימן רפ"ו ס"א) לענין מזוזה. ונראה ברור שאף לענין עיבור דינו כן, שמצינו שדימו דין מזוזה לענין עיבור בסוכה (ג' ע"א), בית שאין בו ד' אמות על ד"א פטור מן המזוזה וכו', ואין עושין אותו עיבור בין שתי עיירות וכו', ע"ש. וכן בתי חרושת מצטרפים כשעובדים יום ולילה, וגם

בתים עד ירושלים, ומהדברים נראה שהוא סובר שיש לקרא רק ב"ד בלבד, ורק מי שרוצה לכבד את בעלי ההוראה שהורו לקרא בט"ו, יקרא ביום ט"ו בלי ברכה.

י"ד] ולגוף דברי האור לציון הנז', שבמרכז הדברים הוא

המשפט שכתב שם בזה"ל: וכיון דחשיב בית לענין מזוזה נראה ברור שגם לענין עיבור דינו כן. הנה הוא עצמו חזר וכתב, שגם במזוזה נחלקו הפוסקים בזה, וכנ"ל, וסיים בזה"ל: ומשום כך נראה שמקום שיש בו ספיקות אלו, יקראו ביום י"ד בברכה, וביום ט"ו בלא ברכה, עכ"ל.

ועוד דעצם הדמיון שמדמה דין זה לדין מזוזה, אינו ברור ואינו פשוט. שהביא מהשו"ע ביו"ד (סי' רפ"ו ס"א) דבית האוצר חשיב בית לענין מזוזה, ומזה הסיק שגם לעיבור מהני.

והרי במסכת עירובין (נ"ב ע"ב) איתא, ת"ש אלו שמתעברין עמה נפש שיש בה ד"א על ד"א, והגשר והקבר שיש בהם בית דירה, ובית הכנסת שיש בה בית דירה לחזן, ובית עכו"ם שיש בה בית דירה לכומרים, והאורות והאצרות שבשדות ויש בהן בית דירה וכו'. והנה אוצר זה בודאי יש בו ד"א על ד"א, שעל כן פסק השו"ע שהוא חייב במזוזה, ואפ"ה אם אין בו בית דירה לא מתעבר עמה כמפורש שם להדיא. וז"ל השו"ע ביו"ד (סי' רפ"ו ס"א) אלו המקומות שחייבים במזוזה, אחד שערי בתים ושערי

ד"א על ד"א (ראה רשב"א סוכה ג' ע"א) ובדגומ"ר סימן שצ"ח ס"ו, ובחזון איש סימן ק"י סק"כ) אעפ"י שבמזוזה בעינן ד"א על ד"א, כמבואר בשו"ע (סי' רפ"ו סי"ג) ויש לדון בכל זה, ומשו"כ נראה שמקום שיש בו ספיקות אלו, יקראו ב"ד בברכה, ובט"ו בלא ברכה. עכ"ל.

ולפני שאדון בדברי גדול הוא הגאון המפורסם בעל אור לציון בדבריו הנז'. היה לו לכב' הרי"מ נר"ו, לראות מה שכתב שם מעט קודם (באותו עמוד ד"ה וכן אין לסמוך) שכתב וז"ל דבשכונת רמות אין לסמוך לקרא בט"ו, כל זמן שאין רצף בתים, מחמת שרואים מרמות את נבי סמואל, שמקובל שמקום זה, הוא קבר שמואל הנביא ע"ה, וכתוב בשמואל א' (פרק כ"ה פסוק א'), ויקברוהו בביתו ברמה, וראה גם שם בפרק כ"ח פסוק ג', ובמצודת דוד שם, ולסמוך ע"ז שרואים מקום זה מרמות, שכן יש בזה כמה ספיקות ומכלל ספק לא יצאנו, ואין להחשיבו כנראה לכרך, ויקראו שם ב"ד עד שיהיה רצף בתים לירושלים, ודי לקרא שם ב"ד בלבד כמו שנתבאר, (אלא א"כ רוצה לקרא גם בט"ו בלא ברכה, כדי שלא יראה כזלזול במי שהורה שקורין שם בט"ו). עכ"ל.

הנה כתב פעמים עד שיהיה רצף בתים מרמות לירושלים, וענין הבורגנין לא נעלם מעיניו, שהרי הזכיר בורגנין כמה שורות אחרי זה וכנ"ל, וכשבא לדון למעשה ולפסוק בדין רמות, הצריך רצף

חצרות מדינות ועיירות, רפת בקר, ולולין, ואוצרות יין ושמן, ובית האשה, ובית השותפים כולם חייבים. עכ"ל מרן ז"ל שם.

ובתב הש"ך (סק"ב) דאע"ג דרפת בקר הוא במקום הטנופת, מ"מ לא נפיש זוהמייהו. והדרישה כתב כלל הדברים, דהיכא דאיכא משום קדושה כגון ביכ"נ, או היכא דאיכא מקום טינופת, אז בעינן (שיהיה שם) בית דירה ממש שידור בו תמיד, אבל היכא דליכא חד מהנך כגון מתבן וכו', וכל אחד מהנך, אפי' אינם דרים שם ממש כיון דיוצאין ונכנסין בו חשיב בית דירה, ע"כ. עכ"ל.

ואילו שם בעירובין כשכתבו את אלו שאין מתעברין עמה כתבו ביניהם, והאוצרות שבשדות שאין להם בית דירה, וכו'.

והנה המתבן שכתב הש"ך בשם הדרישה הוא כלול באוצרות שבשדות שבגמרא, ואמרו שאם אין בו בית דירה לא מתעבר עם העיר, ומשמע דבעינן בית דירה ממש דומיא דביכ"נ ושאר מקומות, שגם בהם אמרו והוא שיש בו בית דירה והיינו שדרים שם, ולא רק שנכנסים ויוצאים בו, כמ"ש הש"ך בשם הדרישה, וצ"ע.

והנה במסכת יומא (י' ע"א) ת"ר כל הלשכות שהיו במקדש לא היו להם מזוזה, חוץ מלשכת פרהדרין שהיה בה בית דירה לכ"ג, א"ר יהודה והלא

כמה לשכות היו במקדש שהיה להם בית דירה, ולא היה להן מזוזה. אלא לשכת פרהדרין גזירה היתה, ופירש"י ז"ל גזירה היתה, לקמיה (סוף ע"ב) מפרש גזירה שמא יאמרו כהן גדול בבית האסורין הוא חבוש. עכ"ל. מ"ט דרב יהודה קסבר ר' יהודה כל בית שאינו עשוי לימות החמה ולימות הגשמים אינו בית, וכו', ולהלן (י"א סוף ע"א) איתא, והתניא בשעריך אחד שערי בתים ואחד שערי חצירות ואחד שערי מדינות ואחד שערי עיירות, ורפת ולולין ומתבן ואוצרות יין ואוצרות שמן חייבין במזוזה. יכול שאני מרבה גם בית שער אכסדרה ומרפסת, ת"ל בית, מה בית מיוחד לדירה, יצאו אלו שאין מיוחדין לדירה. יכול שאני מרבה גם בית הכסא ובית הבורסקי ובית המרחץ ובית הטבילה, ת"ל בית, מה בית העשוי לכבוד גם כל העשוי לכבוד, יצאו אלו שאין עשויין לכבוד, יכול שאני מרבה גם הר הבית והלשכות והעזרות, ת"ל בית, מה בית שהוא חול, גם כל שהוא חול, יצאו אלו שהן קדש. ע"כ.

והנה הרמב"ם ז"ל בהלכות תפילין ומזוזה וס"ת (פ"ו ה"א) כתב וז"ל, עשרה תנאין יש בבית ואח"כ יתחייב הדר בו לעשות לו מזוזה, ואם חסר תנאי אחד מהן פטור מן המזוזה, ואלו הן שיהיה בו ארבע אמות על ד"א או יתר, ושיהיה לו שתי מזוזות, ויהיה לו משקוף, ותהיה לו תקרה, ויהיו לו דלתות, ויהיה גובה השער עשרה טפחים או יתר, ויהיה בית חול,

ויהיה עשוי לדירת אדם, ועשוי לדירת כבוד, ועשוי לדירת קבע. עכ"ל.

וע"ש בהלכות שאחרי זה שמפרש העשרה דברים אחת אל אחת. ובהלכה ו' כתב ז"ל, הר הבית הלשכות והעזרות, ובתי כנסיות ובתי מדרשות, שאין בהן בית דירה פטורין לפי שהן קדש. בית הכנסת של הכפרים שהאורחין דרין בו חייב במזוזה, וכן בית הכנסת של כרכין אם היה בו בית דירה, כל השערים שהיו במקדש לא היה להם מזוזה חוץ משער ניקנור ושלפנים ממנו, ושל לשכת פלהדרין, מפני שהלשכה הזאת היה בה דירה לכהן גדול בשבעת ימי ההפרשה, עכ"ל.

ובתב הכסף משנה שם, ברייתא יומא (י"א ע"ב) יכול שאני מרבה הר הבית הלשכות והעזרות, ת"ל בית מה בית שהוא חול אף כל שהוא חול, יצאו אלו שהן קדש. עו"כ ובתי כנסיות ברייתא שם, בית הכנסת שיש בה בית דירה לחזן הכנסת חייב במזוזה, ושאין בה בית דירה ר"מ מחייב וחכמים פוטרם, ודין בית המדרש שזה לדין ביהכנ"ס, ומ"ש רבנו שביהכ"נ של כפרים סתמו יש בו דירה, ושל כרכין סתמו אין בו דירה, הרי"ף בהלכות מזוזה כתב כן, עכ"ל.

ט"ו ולבאורה קשה לי בסוגיא זו, דהוציאו בית כנסת מפני שאין בה בית דירה לחזן, ולמה לא פטרוה מצד דאינו בית של חול. ואין לומר דלא אפיקו אלא עזרות והלשכות

שזה ביהמ"ק ממש, אבל בית כנסת אעפ"י שנקרא מקדש מעט, מ"מ חול הוא וצריך להיות חייב במזוזה, ועל כן לא פטרוהו, אלא משום דבעינן שיהיה עשוי לדירת אדם, וע"כ אם יש בו בית דירה לחזן הו"ל בית מעליא, אבל אם אין בו בית דירה לחזן אינו בכלל דירת אדם ופטור, ובכפרים סתם ביכ"נ עשוי לדירת אדם וחייב במזוזה, אבל בכרכים סתם ביכ"נ אינו לדירת אדם ופטור, ורק היכא דיש בו דירה לחזן בית הכנסת אז חייב במזוזה. (ועיין להלן).

ולפי זה י"ל דאם בנין קבע גדול וחזק, פטרוה מן המזוזה, משום שאין בה דירה, ולא מהני שמשכימים ומעריבים, מ"מ בעינן בית דירה וליכא, ק"ו לאוצרות תבן ואוצרות שמן ויין, וכל כיוצא בזה דאין לחייבו במזוזה.

אלא דלפי זה קשה דמרן ז"ל בשו"ע יו"ד (סימן רפ"ו ס"א) כתב אלו המקומות שחייבים במזוזה אחד שערי בתים ושערי חצרות מדינות ועיירות, רפת בקר ולולין ואוצרות יין ושמן ובית האשה ובית השותפין כולן חייבים במזוזה. עכ"ל. והוא תמוה דאם בית הכנסת שהוא בנין קבוע וגדול וכו', ומשמש אנשים רבים בכל יום ויום, אפ"ה פטור מפני שאין בו בית דירה לחזנים, בית הבקר ובית התבן, שאין בהן בית דירה יתחייבו, וגם (בסעיף ב') שם כתב מרן ז"ל, בית התבן ובית העצים ובית הבקר חייבים, ואם הנשים רוחצות בהם וכו', אין כבוד שמים להיות

שם מזוזה. ובודאי שכל אלו אינן עדיפים מבית כנסת.

שהיתה בית דירה לכהן גדול בשבעת ימי ההפרשה.

ואולם הנחה זו שכתבתי לעיל, שביכ"נ אינה בכלל עזרות המקדש ולשכותיו, וכל הפטור של בית כנסת הוא מפני שאין בו דירה, אין זה נכון, אלא גם ביהכ"נ דינו כדין העזרות והלשכות שהם פטורים ממזוזה משום שאינו בית של חול, ובאמת כן מפורש בלשון הרמב"ם. שכתב שם (פ"ו ה"ו) הר הבית הלשכות והעזרות, ובתי כנסיות ובתי מדרשות שאין בהן דירה פטורין לפי שהן קדש, וכו'. הרי מפורש שגם ביכ"נ היא קדש כמו העזרות והר הבית, דכלל בית הכסת עם השערים והעזרות והר הבית, ובחדא מחתא מחתינהו. אלא דצריך להבין דברי קדשו שכתב, שאין בהם דירה פטורין לפי שהן קדש, ולמה צריך להוסיף "שאין בהן דירה", ובעל כרחינו צ"ל דהגם שהוא קדש ופטור מן המזוזה, מ"מ אם יש בה דירה חייבת במזוזה מפני הדירה שבה, וגם הלשכות והעזרות כשיש בהן בית דירה חייבים אעפ"י שהן קדש, ולא רק בית כנסת, ובאמת כן כתב להלן באותה הלכה, כל השערים שהיו במקדש לא היה להן מזוזה, חוץ משער ניקנור ושלפנים ממנו ושל לשכת פלהדרין, מפני שהלשכה הזאת היתה בית דירה לכ"ג בשבעת ימי הפרשה, עכ"ל. ונמצא דדין הלשכות ודין ביכ"נ שוים הם, וכמו שבית כנסת שיש בו דירה לחזן חייב במזוזה, גם לשכת פלהדרין היה בה מזוזה מפני

ואע"נ שבגמ' יומא שם (דף י' סוף ע"ב וי"א ע"א) איתא, דת"ר כל השערים שהיו שם לא היה להם מזוזה חוץ משער ניקנור וכו', ולא הזכירו בזה את בתי הכנסת. ובדף (יא ע"ב) אמרו, יכול שאני מרבה אף את הר הבית והלשכות והעזרות, ת"ל בית מה בית שהוא חול אף כל שהוא חול, יצאו אלו שהן קדש, ולא נזכרו בזה בתי הכנסת. ולהלן אמרו: דתניא בית הכנסת שיש בה דירה לחזן הכנסת חייבת במזוזה, ושאין בה בית דירה ר"מ מחייב וחכמים פוטריין. ותלו בבית דירה ולא הזכירו שצריך בית של חול, מ"מ גם בשער ניקנור ובית פלהדרין יש בהם מזוזה משום דירת כ"ג, וע"כ נראה דאין חילוק בין בתיכ"נ ובין שערי העזרה והלשכות שבמקדש, וכן הוא בדרישה וכדלהלן. ואפ"ה רואים שביהכ"נ בלי בית דירה פטור, וי"ל דכ"ש שאר מקומות. מיהו יש מקום לומר שאין חובה שיהיה בו בית דירה אלא משום שהוא קדש, ואינו כלול בכלל ביתך. ואם אכן כך, נוכל להבין למה ברפת ולולין וכו', פסק מרן ז"ל בשו"ע רפת בקר ולולין ואוצרות יין ושמן חייבים במזוזה, ולא הצריך שיהיה בהם בית דירה כמו שהצריך בבית הכנסת. דיש לומר שגם ביהכ"נ לא היה צריך לבית דירה כדי לחייבו, אלא משום שהוא בכלל המקומות הקדושים, דנפקי מכלל ביתך דבעינן בית של חול ולא של קדש, אבל

דברי שלום ואמת | בדין פורים דערי חומה והסמוכים להם ודין בתי "בורגנין" מג

האוצרות והלולין והרפת שהן חול, א"צ שיהיה בהם בית דירה. הבית דירה של החזן, שהוא דירה של חול ולא של קדש.

ט"ז] ואמנם הרמב"ם ז"ל שם (פ"ו ה"ז) רוח אחרת עמו, וז"ל בית התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות פטורין מן המזוזה שנאמר ביתך, ביתך המיוחד לך פרט לאלו וכיוצ"ב, לפיכך רפת בקר שהנשים יושבות בה ומתקשטות בה, חייבת במזוזה, שהרי יש בה ייחוד לדירת אדם. בית שער אכסדרה ומרפסת והגנה והדיר פטורין מן המזוזה מפני שאינן עשויין לדירה. וכו'. עכ"ל.

ואולם הדמיון שמדמה באור לציון הנז', בין דין חיוב מזוזה, ובין דין התחומים לענין המצטרף לעיר להיות נמנה עמה. אחר המחילה מהכותבים, (שכתבו שיעוריו של הגאון זללה"ה). לא דייקו בזה, דבעירובין נ"ה ע"ב, אמרו ואלו שמתעברין עמה, וכן ואלו שאין מתעברין, ובכל אלו שמתעברין עם העיר, התנאי הוא שיהיה שם בית דירה לחזן, גם בביכ"נ וגם בגשר וקבר, וגם באוצרות יין ותבן וכו'.

הנה מבואר ומפורש בדברי הרמב"ם דבעינן דירה המיוחדת לאדם, ולא דירת עופות ובהמות, או מחסן של יינות ושמינים. ומאידך כתב דרפת בקר שהנשים יושבות בה ומתקשטות בה, חייבת במזוזה, ומשמע דאע"ג שאינה דרה שם ממש, ולא לנה שם כלל, רק יושבות ומתקשטות שם, מיקרי יחוד לדירת אדם, גם בלי שישנו שם.

אבל בדין דמזוזות לא אמרו התנאי שיהיה בו בית דירה, אלא בביכ"נ ובשער פלהדרין, והטעם בזה לפי עניות דעתי הוא, משום שיש בהם קדושה ולא הוי ביתך, על כן באלה אמרו שרק אם יש בהם בית דירה חייבים במזוזה, אבל באורוות ובאוצרות לא הצריכו בית דירה, כי בחיוב מזוזה אין צריך דירה דוקא, אלא שיהיה בית לצורך שמוש מכובד, ולא של קדש.

ובזה אפשר להבין ענין בית הכנסת, שהוא מיוחד לדירת אדם, שגם תפלה ולימוד תורה הוא מכלל יחוד לדירת אדם, דלא גרע מרפת שמתקשטת בו אשה שחייב, ואילולי קדושתו היה מתחייב במזוזה, אעפ"י שלא ישנים שם כלל, אלא מפני קדושתו פטור דבעינן בית של חול, וביכ"נ הוא בית של קדש, ע"כ פטור עד שתהיה בו דירה לחזן וכדו'. שאז מתחייב כל הביכ"נ במזוזה מפני

ורקדקתי בגמרא דעירובין (נה:): ושם נאמר ביכ"נ, ובית ע"ז, והאורוות והאוצרות שבשדות ויש בהן בית דירה. ומשמע דרק אורוות ואוצרות שבשדות הוא דצריך שיהיה בהן בית דירה, אבל אלה שבעיר גם בלי בית דירה מצטרפין. ואם זה דקדוק אמיתי, יש מקום לומר דמזוזה שוה לתחומין, אלא דבאורוות ואוצרות דבמסכת יומא לענין

מזוזה, מיירי באוצרות שהיו בעיר וע"כ לא הצריך בהן בית דירה, ובעירובין שאמרו ויש בהם בית דירה, הטעם הוא מפני שדיבר על אוצרות שבשדות.

ואולם בפירוש ר"ח שם לא גרס "שבשדות" רק גורס ובית הכנסת שיש בה בית דירה לחזן, ובית ע"ז שיש בה בית דירה לכוזרים, ואורוות ואוצרות שיש בהם בית דירה וכו', ולא גרס שבשדות. ואמנם הרי"ף ז"ל גרס "שבשדות", ועכ"פ אין מזה ראייה, אלא י"ל שכתבו שבשדות, לאפוקי אורוות ואוצרות שבעיר שהם סמוכות לבתים ועפ"י רוב הן חלק מן הבתים, וע"כ א"צ לומר שיש להם בית דירה, שהן מכלל בית דירה, אבל שבשדות אינן כלולות בבית, וע"כ בעינן שיש בהם בית דירה.

ובע"כ דיש לחלק בין מזוזה לתחומים, דלגבי חיוב מזוזה גם האורוה והאוצר חייבים בה, אבל בדין תחומים בעינן דירת אדם, וע"כ בעינן בהו בית דירה, ועיקר דירה הוא לשינה דבית כנסת הרבה פעמים אוכלים בהם כמו בסעודת מצוה, אלא דאין ישנים בהם, מלבד ביכ"נ של כפרים. וכפי רבינו יהונתן ז"ל על הרי"ף שם, ד"ה והקבר, וז"ל, וכן סתם בית כנסת לאו לדירה עביד, דהא אין ישנים בהם. עכ"ל. ומשמע דהעיקר היא השינה. ואורוות ואוצרות אינו מקום שינה, ועם כל זה אמרו שצריך מזוזה. וש"מ דדין מזוזה שאני, ובאמת גם בית כנסת היה מתחייב גם בלי בית דירה

לחזנים. אלא שזה לא בית של חול. וכנ"ל. אבל בעירובין הוציאו ביהכ"נ ואמרו שלא מצטרף לעיר, לא מפני שזה בית של קדש, דלענין תחומין לא שייך המיעוט הזה, ביתך ולא בית של קדש, ולא בעינן בית של חול, אלא שקבעו שכדי שיצטרף לעיר בעינן שיהיה משמש בני אדם שימוש של דירה, וע"כ קבעו שביכ"נ שאין בו בית דירה לא מצטרף לעיר, מפני שצריך להיות מיועד גם לשינה שזה עיקר הדירה, וכאשר כתבתי משם רבינו יהונתן ז"ל.

ועפ"י זה אתי שפיר מה שכתבו שם בגשר וקבר ובית ע"ז, ואורוות ואוצרות, שבכל אחד מהם כתבו, והוא שיש בו בית דירה. מה שלא הזכירו מזה כלל לענין מזוזה להצריך בית דירה, באורוות ורפת וכו'.

דבמזוזה די שהוא בכלל בית. וכלשון הרמב"ם ז"ל (בהלכות תפלין מזוזה וס"ת פ"ו ה"ז) שהרי יש בה ייחוד לדירת אדם. ולא אפיקו אלא בית של קדש, ולהבדיל בית שאינו עשוי לכבוד, כגון בית הכסא ובית הבורסקי ובית המרחץ ובית הטבילה (וכמו שמפורש ביומא י"א ריש ע"ב), אבל כל שמשמש לדירת אדם, אפילו בלי לינה חייב במזוזה, וכמו רפת פרות שהנשים מתקשטות בו.

י"ז והנה ביומא (י"א ע"א) תני רב כהנא קמיה דרב יהודה, בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות פטורים מן המזוזה מפני שהנשים נאותות

וההוכחה היא מבית רפת שמתקשטות בו, וכנ"ל. דהוא בכלל ביתך, ובאמת גם ביכ"נ היה מתחייב במזווה אעפ"י שאינן ישנים שם משום שהוא מיוחד לצרכי האדם. אלא מיעטוהו משום שאינו בית של חול, אלא קדש כמו העזרות ולשכות הר הבית.

ובית עצים ובית אוצרות אם היו מיוחדים לאדם היו מתחייבים במזווה, אעפ"י שלא ישנים שם, שהרי גם ביכ"נ לא נפטר ממזווה אלא משום שאינו בית חול, ואעפ"י שלא ישנים שם. וזו הסיבה שלא אמרו גבי מזווה שהוא שיש בו בית דירה, לא באוצרות ולא בבית הבקר, דמשמעות בית דירה היינו ישנים בו, שזה עיקר דירה, ובאמת אם היה מיוחד לאדם אפי' לא ישנים שם חייב במזווה, דומיא דביכ"נ שהיה מתחייב אפי' שאין ישנים בו, אלמלא שהוא קדש ולא חול. ומה שאמרו לגבי מזווה (יומא י"א ע"א) דהא תניא ביהכ"נ שיש בו בית דירה לחזן הכנסת חייבת במזווה. והצריכו שיהיה בו בית דירה, ולא מספיק שיהיה בו שימוש לאדם. הטעם הוא מפני שהוא קדש ועל כן לא מהני ליה שהוא מיוחד לאדם, אלא בעינן שידורו שם, וזהו בית דירה ועיקר דירה לשינה וכנ"ל.

ואםכיר הדברים בסברא בעה"ו, דהתורה אמרה ביתך, ודרשו לאפוקי בית של קדש, והמשמעות היא, שהעובדא שהבית הוא קדש, זה מוציא אותו מכלל ביתך, ובכדי שיקרא "ביתך" אעפ"י שהוא

בהן, וע"ש שנחלקו בזה, ואמרו (שם) דתניא ביתך בית המיוחד לך, פרט לבית התבן ולבית הבקר ולבית העצים ולבית האוצרות שפטורין מן המזווה, ויש מחייבין. באמת אמרו בית הכסא ובית הבורסקי ובית המרחץ וכו', פטורים מן המזווה, רב כהנא מתרץ לטעמיה, ורב יהודה מתרץ לטעמיה, רב כהנא מתרץ ביתך, ביתך המיוחד לך פרט לבית התבן ולבית הבקר וכו'. ורב יהודה מתרץ הכי קתני, ביתך בית המיוחד לך פרט לבית התבן וכו', שפטורות מן המזווה אפי' מתקשטות בהן, ויש שמחייבין במתקשטות בהן, אבל בסתם דברי הכל פטור וכו'.

והרמב"ם (פ"ו ה"ז) פסק שבית התבן ובית הבקר ובית העצים וכו', פטורין מן המזווה, שנאמר ביתך, ביתך המיוחד לך פרט לאלו וכיוצא בהם, לפיכך רפת בקר שמתקשטות בו הנשים, חייב, שהרי יש בו ייחוד לדירת אדם. בית שער אכסדרה ומרפסת והגינה והדיר, פטורין מפני שאינן עשויין לדירה. וכו', עכ"ל. ומרן ז"ל בכסף משנה שם הביא הסוגיא דיומא הנז', וכתב, כיון דלרב כהנא לכ"ע מיחייב, ולרב יהודה נמי לחד תנא מיחייב, הכי נקטינן.

עכ"פ הרמב"ם ז"ל פסק דבכל אלו שאינן מיוחדות לאדם, הוי בכלל אלו שאינן מיוחדים לך, וי"ל דאין זה תלוי בשינה אלא כל שמיוחד לאדם שמתעסק בו למלאכה או לימוד, חייב במזווה,

נמצאנו למדים דמחלוקת הרמב"ם והרא"ש ז"ל היא, אם לפסוק כרב כהנא או כרב יהודה, שנחלקו בבית התבן ושאר הדברים הדומים שאינן מיוחדים לאדם, אבל גם הרמב"ם דפסק כרב יהודה לפטור באלה, מודה שאם האדם משתמש בהם אפי' מעט לצורכו, שהן חייבין במזוזה, וכן מפורש בדבריו שם, שכתב באותה הלכה (פ"ו ה"ז) לפיכך רפת בקר שהנשים יושבות בה ומתקשטות בה, חייבת במזוזה, שהרי יש בה ייחוד לדירת אדם. עכ"ל. ולא הצריכו שילוננו שם, והיינו טעמא, דבמזוזה אין צריכים שיהיה לדירת אדם שילון בה דוקא, אלא די שיש בה ייחוד לדירת אדם, כגון שמתקשטות שם.

ובן מוכח בברייתא שם (י"א ע"א) ת"ר כל השערים שהיו שם לא היו להם מזוזות חוץ משער ניקנור וכו', ולשכת פלהדרין, ופסקה הרמב"ם ז"ל שם (ה"ו) וז"ל חוץ משער ניקנור ושלפנים ממנו ולשכת פלהדרין, מפני שהלשכה הזאת היה בה דירה לכהן גדול בשבעת ימי ההפרשה, עכ"ל. ואם הדין דחיוב מזוזה בעינן דירה גמורה כמו בתחומים (שאמרו על כל דבר והוא שיש בו בית דירה), איך מתחייב זה בגלל שבעה ימים לשנה, שהם הימים שמפרישין כ"ג מביתו שבעת ימים קודם יום הכיפורים להרגילו בעבודת הקדש, והרי כל השנה אין דר שם אדם כלל, אלא ודאי דבמזוזה לא צריך דיור גמור אלא שישתמש מעט לאדם, ודי בזה אפי' במעט כמו כ"ג שישן שם שבעת

קדש, בעינן שיהיה בו בית ממש, שישנים בו, ולא די בזה שמשתמשים בו לצורך האדם, אבל בית שאינו קדש גם אם אין ישנים בו, רק משתמשים בו תשמישים לאדם, כגון רפת שהנשים מתקשטות בו, מיקרי ביתך וחייב במזוזה, גם להרמב"ם ז"ל וכדלקמן.

ח"י] ולהשו"ע יו"ד (רי"ס רפ"ו) גם רפת בקר ואוצרות יין ושמן חייבין במזוזה, ובב"י הביא הסוגיא הנ"ל (דיומא י"א ע"א) דרב כהנא אמר בית התבן וכו' פטורות מן המזוזה מפני שהנשים רוחצות שם, א"ל רב יהודה טעמא דרוחצות שם, הא סתמן חייבין, וכו', וסיים הב"י, דהרי"ף (הל' מזוזה ו' ע"ב) פסק כרב כהנא (דסתמן שאין רוחצות שם חייבות במזוזה) וכ"כ הרא"ש (הל' מזוזה סי' ט"ו) וסיים בה, ודלא כמ"ש הרמב"ם דודקא כשהנשים מתקשטות בהן. עכ"ל הב"י.

ובבס"פ משנה על הר"מ שם, סיים בזוה"ל: ודעת רבינו דכיון דפלוגתא דתנאי היא, ולא נזכר שם החולקים לדעת הלכה כדברי מי, ואשכחן פלוגתא דפליגי אמוראי במילתא, כרב יהודה קי"ל דכיון דרב כהנא תני קמיה משמע דתלמידו היה, ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. ולהרי"ף והרא"ש איכא למימר דס"ל דרב כהנא תלמיד רב ולא תלמיד רב יהודה, וחכם גדול היה כדמוכח בב"ק (קי"ז ע"ב), אלא הכי הוה עובדא דתני קמיה, עכ"ל הכס"מ.

מזוזה "בלי ברכה", שספק ברכות להקל, ובהערות למטה שם, הזכיר מחלוקת הרמב"ם והרא"ש ושמרן פסק כהרא"ש משום שכתב שגם הרי"ף הכי סבירא ליה, וע"כ פסק כוותיהו כדרכו שפוסק כשני עמודי הוראה.

ובערוך השלחן (סי' רפ"ו סק"ט) כתב שאנו גורסים בהרי"ף, בית התבן ובית הבקר ובית העצים, ובית שהנשים רוחצות כהרמב"ם, וכ"ד הריא"ז בשל"ג ע"ש, ולפי זה יש לחוש לדעת הרי"ף והרמב"ם וריא"ז, וגם שבדרך כלל דרכו של הרמב"ם שהולך בשיטת הרי"ף. וכמ"ש הרדב"ז ח"ד (סימן ס"ח), ע"ש שהאריך בזה, בדברי ראשונים ואחרונים, שכולם אומרים שהרמב"ם אזיל בשיטת הרי"ף ז"ל, וע"כ יש לקבוע מזוזה במקומות הללו, בלי ברכה. וע"ש שהוסיף לחזק את זה, והעלה שאם נותנים מזוזה באחד המקומות הנ"ל לא יברך, כיון שאין אנו דרים בהם אפילו עראי. עכד"ק.

ימים. אבל בתחומים כתבו בכל אחת מהני, והוא שיש בו בית דירה, ואע"ג דגם לענין מזוזה תניא (יומא י"א ע"א) בית הכנסת שיש בו בית דירה לחזן הכנסת חייבת במזוזה, ולכאורה דימו זה לתחומים, ואפשר שמשום כך נקטו אותו לשון. ומיהו העיקר הוא שבאמת אינם דומים, והלשון הנ"ל הוא לאו דוקא שיגור קבוע אלא אפילו לזמן מועט דיו, דומיא דלשכת הפלהדרין. וכן לבית הקבר שאמרו שאם האשה מתקשטת שם חייב במזוזה, ופלא על מ"ש באור לציון להשוות דין תחומים ודין מזוזה כהדדי.

וראיתי כעת למרן הראש"ל זללה"ה בהליכות עולם ח"ח שכתב (בעמוד רפ"ו אות ל"א) וז"ל בית האוצר של יין ושל שמן, ובית התבן, ובית הבקר ובית העצים, נחלקו בהם הפוסקים אם חייבים במזוזה, לדעת הרא"ש חייבים, ולדעת הרמב"ם פטורים (וספק הדבר בדעת הרי"ף, לפי הגירסאות השונות), ודעת מרן לחייב במזוזה, הילכך יש לקבוע בהם

סימן ב'

עוד בענין הבורגנין

עוד ראיתי לו שם (אות ב') שהזכיר את ענין הבורגנין ודברי ה"ה ז"ל ע"ד הרשב"א, ומה שכתב על זה מרן ז"ל בב"י, וכל זה דנתי בו לעיל, ע"ש.

וסיכם שם וכתב בזה"ל: והיוצא מדבריהם שאם אין חשש גנבים וגשמים שיבטלו את הבורגנים, נחשבים עם העיר גם אם אין בהם ארבע אמות, ושכן כתבו בבאה"ט (סק"ה) ובמשנה ברורה (ס"ק ל"ג). ושכן נראה מהרמב"ם בהלכות שבת (פרק כ"ח הל"ג) ודן בדברי הטור שיש גרסאות שונות. ע"ש.

וגם בזה הרחבתי הדברים לעיל, דמשמעות הפוסקים היא שצריך להיות שזה עשוי לדירה, ולמדתי זה מדין בית כנסת שאפילו שהוא בנין גדול וקבוע בעינן שיהיה בו דירה דוקא, והיינו טעמא משום שאינו עשוי לדירה, ויסוד זה מבואר בדברי הדגומ"ר, שהובא בשערי תשובה (ומשנה ברורה) וכה"ח, ולא העירו עליו דבר, ושתיקתם הסכמתם עם דבריו הבהירים, וכן הבאתי דברי החזו"א ששם מבואר להדיא כמו שכתבתי בעניותי בס"ד, והוא בהל' עירובין (סימן ר"י ב) אות כ"ג) ד"ה, שצ"ח ס"ו, דכל שלא נבנה לדירה מלכתחילה אין מתעבר עמה (עם העיר), כמו בית כנסת וכיוצא בו. ובכן

ובהיותי בזה הביאו לי את הספר שו"ת ברית אברהם ח"ד להרב הגאון ר' אברהם דניאל שליט"א, ושם (בסימן ל"ה) דן בענין, "רצף מבנים מירושלים לרמות לענין פורים", שם ציין שבספריו הקודמים העלה שברמות יש לקרא המגילה ביום י"ד בברכה, ולחומרא יקראו ביום ט"ו באדר בלי ברכה, וכמו שפסק גאון עוזנו מרן הראש"ל ע"ה בספרו הקדוש יביע אומר ח"ז (סימן ח"ן), ושכן נהגו ברמות.

א' ובאות א' הזכיר את המשנה דעירובין (נ"ב ע"ב) שמבנים שיש בהם בית דירה מעברין את העיר ומודדין מהם אלפים אמה, ושכן פסק בשו"ע (סימן שצ"ח ס"ה) שאם יש בין העיר ובין אותו מבנה שבעים אמה ושני שלישים, או פחות מזה מודדין התחומים מאותו מבנה, וכמו שהזכרתי כל זה לעיל, והביא גם דברי המשנ"ב (ס"ק י"ט), שכתב שכל בית דירה מהני גם כשאין דרים בו. ע"ש.

והנה לעיל הזכרתי בזה את דברי הכה"ח שמפרש שהכונה היא שעתה לא גרים בו, אבל הוא עשוי לדירה. ע"ש. וכן משמע מלשון המג"א הנז', ועוד יותר מדברי רש"י בעירובין (ואשוב לפרט בעה"ו).

או לא, הוא רק כשהם עשויים לשמירה באמת.

והנה שבתי וראה שהרב ברית אברהם למרות מה שכתב תחילה, הוא עצמו שב וכתב בברי"א שם (אות ג') שגם אלה שיש בהם בית דירה לא נחשבים כעיר עצמה, אלא דוקא כשהם קבועים, אבל אם אינם קבועים לא מהני, וכמו שמצאנו בעירובין (נ"ה ע"ב) בצריפין דבגמ' שם, א"ר הונא יושבי צריפין אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן ופירש"י ז"ל שם צריפין, דירה של הוצין וערבה, אינו קבע, ע"כ אפילו יש הרבה במקום אחד אין חשובין עיר להיות כד"א, וכל אחד מודד מפתח ביתו אלפים לכל רוח, אם בא לצאת. עכ"ל. וכ"פ בשו"ע (סימן שצ"ח ס"י). והבית יוסף שם כתב בשם שבלי הלקט שהיושבים במחנות לצור על העיירות, אע"פ שיש הרבה אהלים אין מודדין אלא מפתח אהליהם.

והנה לפי דברים אלו על אחת כמה וכמה שאותן ארגזי עץ שבנו כבורגנים לא מתעברים ולא מחברים בין השכונות לבין ירושלים, ק"ו מצריף ואהל, שאנשים מתגוררים בהם בעת הדחק וכיוצא בזה, אבל באלו שכינו אותם בורגנים, אין מי שיגור בהם כלל, ובודאי ופשוט שאין להם שום קביעות כלל ועיקר.

עו"ב שם שהפמ"ג נסתפק בכמה זמן מיקרו קבע, והובא במשנה ברורה (שם ס"ק מ"ט), ועיין בדעת תורה שם (ס"א). וסיכם, שמתבאר שמבנה שהוא

אם יבנו בתים בשביל להאריך תחומין, ואינם מעותדים לדירת בני אדם, לא עדיפי מבית הכנסת ואוצרות, ואין מתעברין עמה, והזכיר שבשערי תשובה הביא בשם הדגול מרבבה, דלא מהני לעשות בורגנים פחות מארבע אמות כל שלא נעשו ללון בהם. ולהאמור אפילו בתים של ארבע אמות נמי לא מהני. עכ"ל וע"ש מה שהוספתי לחזק את זה מדברי הפוסקים.

עו"ב בברי"א שם (סוף אות ב') שבדעת תורה שם (ס"ו) כתב שבשו"ת בית יצחק א"ח (סימן מ"ט אות ג') השיג על הדגול מרבבה. (וכתבתי לעיל את זה משם הרי"מ נר"ו בחוברת "ירושלים העיר שחברה") והוסיף הברי"א, שעולה מזה שאם הצריך עשוי לשמירה מהני גם כשאין בו ד"א, אבל כשאין עשוי לשמירה לא מהני אא"כ יש בו ד"א. עכ"ד. ועיין לעיל שכן מבואר בדברי נכדו של מהרש"ם ז"ל בהערותו שבדעת תורה שם, ושכן מפורש בדברי החזו"א שכן הבינו בדעת הדגומ"ר, והוא חולק על זה וכן"ל.

ולפי מה שכתבתי שם גם בבתים ואפילו יש בהם ד"א, אם לא עשויים לדירה לא מהני, ועל כן מה שכתב דכשאין הצריך עשוי לשמירה לא מהני אא"כ יש בו ד"א, אינו מוכרח כלל. אלא אפילו יש בו ד"א על ד"א לא מהני כלל, כל שנעשה רק להרחיב תחום העיר, או לחברה לכרך, ומה שנחלקו הראשונים אי מהני בורגנים

יש לפניה דקה (שהיא אצטבא) ארבע אמות מודדין לה משפת הנחל, וכ"פ הרמב"ם ז"ל בהלכות שבת (פכ"ח הל"ט) וכתב, נמצא הנחל בכלל העיר, ומודדין לה משפתו השניה, ואם אין דקה אין מודדים אלא מפתח בתייהם, והנחל נמדד בתוך אלפיים שלהם, וכ"פ בשו"ע (סימן שצ"ח ס"ט). והמשנ"ב (ס"ק מ"ו) כתב בשם הריטב"א ז"ל, דהגם שאין מעברין העיר אלא בבית דירה, כיון שהנחל הוא לפני כל העיר, וכולם יכולים להשתמש בו, מעברין בו את העיר. והמג"א מסתפק אם בכל מקום שבני העיר משתמשים בו יוכל למדוד משם, והא"ר הסכים שאין להקל. (ועיין דע"ת, ע"כ).

והנה בשו"ע כתב מרן ז"ל, עיר שיושבת על שפת הנחל, שרוב העתים הוא יבש ומשתמשים בו, שאינו מלא אלא בשעת הגשם, אם יש לפניה מצבה (ר"ל איצטבא), רוחב ארבע אמות על שפת הנחל כדי שיעמדו עליה וישתמשו בנחל, נמצא הנחל בכלל העיר, ומודדין לה אלפיים אמה משפת הנחל השני. ויעשה הנחל כולו בכלל העיר מפני המצבה הבנויה בצידה. וכו'. ובלשון זה שהוא לשון הרי"ף והרמב"ם ע"ה, אנו רואים שצריך באופן זה שברוב הזמן אין בו מים, ומשתמשים בו שימושים רגילים ממש כמו בכל שדה וקרקע בין הבתים, וגם במיעוט הזמן שיוורדים גשמים ויש בו מים, יש אצטבא בצידו של הנחל שעל ידה משתמשים בו גם בימי הגשם, [ועדיין צריך לברר היטב, בזה שרוב הזמן

עראי לא חשיב בית דירה, דבעינן דירה של קבע. וק"ו למה שהניחו שם שאינו מבנה ועשוי רק ליום פורים וגם אין שיך בזה קביעות בשום אופן.

ומה שהוסיף וכתב שם, שגם צריפין שאינן חשובים עיר, מ"מ מודדין לתחום מהם, רק אינם חשובים כעיר לרבע כל העיר, וגם לא כדי למדוד אלפים מהצריף האחרון. ע"כ.

ובאמת הוא מפורש בגמ' (שם) שהזכרתי, שאמרו: אין מודדין להן אלא מפתח ביתם, ובאמת שאין זה אומר שיש איזה חשיבות לצריף, במה שמודדין מפתח ביתם, שהרי גם אם עומד בתוך השדה, מודדין לו אלפיים אמה ממקום עמידתו והוא הדין נמי לצריף, אלא אפשר דהגמ' רוצה ללמד, שגם לצריף יש מעט חשיבות, שאם היה בו רוחב של עשר אמות דרך משל, מודדין מפתח הצריף את התחום, אבל אלמלא הצריף היו מודדים רק מארבע אמות שלו.

[ב] וע"ש בברי"א (אות ד') שיצא לדון על הכביש שמפסיק בין הבתים שמשני צידי הכביש, ויש הפסק של יותר משבעים אמה ושיריים, שמבואר (בסימן שצ"ח ס"ו) שבשיעור זה לא נחשבו לעיר אחת, לא לענין לרבע את העיר ולא לכדי למדוד את התחום מהבית החיצון, וכתב שמסתבר שהכביש לא מפסיק, מכיון שהכביש משמש את בני העיר עצמה. ודימה את זה לדין נהר, דאיתא בעירובין (ס"א ע"א) עיר היושבת על שפת הנחל אם

ז"ל הגביל את זה וצמצם דין הנחל, שצריך שיהיה יבש ברוב העיתים, ורק בעת ירידת הגשמים הוא מלא מים, ועוד דבעינן שמשתמשים בו בעת שהוא יבש, וגם בעת שהוא מלא מים, ע"י אצטבא ברוחב ד"א העומדת על שפתו, וכמ"ש בגמרא. ומכל זה נראה שאין לדמות את הכבישים לנחל, דהבו לה דלא להוסיף עלה, כדברי הא"ר והמשנה ברורה.

ג] ואמנם בברי"א הנז' הוסיף וכתב, ונראה דכל הספק הוא

במקום המשמש את בני העיר והוא מחוץ לעיר, אבל אם הוא בתוך העיר עצמה, אינו מפסיק את רצף בתי העיר, כיון שהוא משמש את בני העיר, ובזה מסתברא לכו"ע, והוסיף וכתב: זאת מלבד מה שמסתבר שלהרמב"ם ומרן כביש המשמש את העיר ודאי מתעבר עם העיר ולא גרע מנחל שיש לו דקה להשתמש בו. ודו"ק, עכ"ד.

וא"א לנו לפסוק בזה מסברתנו ולומר דמסתבר שכו"ע יודו, כשהמשנה ברורה הנז', וגם כף החיים (אות ס"ד) הביאו דברי הא"ר הנ"ל בלי להוסיף עליו מאומה, והרי בזה הסכימו לו, דאין להקל אלא בנחל ולא בדבר אחר, ורק בתנאים הנזכרים בש"ע להדיא, והברי"א בא לחלק בין חוץ לעיר ובין תוך העיר, וכגון דא צריך להביא ראיה.

והל"ם ראיתי בערוך השלחן (סימן שצ"ח סוף אות כ') וז"ל, והמגן אברהם בסקי"ג נסתפק בכל מקום, שמשתמשים

אין בו מים, ומשתמשים בו, כלומר שימושים קרקעיים רגילים, שאם המקום הזה רחב הרבה מעבר לשיעור של שבעים אמה ושיריים, נראה דאינו מצטרף לעיר ואין מודדין מעברו השני, וכי אם יש מגרש ריק שאינו נחל כלל, ומשתמשים בו שימושים שונים, האם יעלה בדעת שיחשב כבית דירה וימדדו רק מצידו השני, והרי ברור דאם יש בו שבעים אמה ושיריים דמפסיק בין הבתים, ומחלק את העיר. ועיין מזה להלן.

ומ"ש שהמג"א מסתפק על כל מקום שמשתמשים בו בני העיר, אם נתחיל למדוד משם, והזכיר שהאליה רבה הסיק שאין להקל. ועיין במשנה ברורה שם (אות מ"ו) שהוסיף משם הא"ר, דגם בנחל גופא דעת כמה ראשונים (רש"י והמאור והרשב"א והר"ש והאור זרוע שפירשו פירוש אחר בסוגיא, ולא כהרי"ף והרמב"ם, משום שקשה להם למדוד הנחל עם העיר, כמו שכתב הרשב"א בחידושו, שעה"צ אות כ"ה וע"ש.) שאין הנחל מתעבר עם העיר, שהם חולקין וסוברים – דהנחל עולה במידת האלפיים, (והגם דקי"ל כהשו"ע בזה) הבו דלא להוסיף עלה, עכ"ל המשנ"ב שם. וכן כתב הכה"ח אות ס"ד ורואים שאין זה דין פשוט, אלא הוא תלוי במחלוקת של גדולי הראשונים, אם הנחל עצמו מתעבר ומודדין רק מאחריו, והגם שבנחל עצמו העיקר כדעת הרי"ף והרמב"ם והסמ"ג, וכמו שכן פסק מרן ז"ל בשו"ע וכנ"ל, וכ"כ המשנה ברורה ושער הציון אות כ"ה הנז', ע"ש. ואולם כאמור מרן

חוץ לעיר אם נכנס בכלל התחום ע"ש, ותמיהני הא מפורש אמרו דזה, מפני המחיצה (ר"ל האצטבא), דאל"כ אטו בלי מחיצה אינה ראויה לתשמיש, וזה כמו שביארנו, אמנם בגמרא (ס"א) אמרו דבעיתא תשמישתא ע"ש. ויכול להיות שבלא מחיצה אינה ראויה לתשמיש, ומ"מ מלשון הרמב"ם והשו"ע סעיף ט' שכתבו שהיא בכלל העיר מפני המחיצה, משמע דבלא מחיצה לאו כלום הוא ודו"ק. עכ"ל. ונמצא דגם הוא פוסק כמשנה ברורה וכף החיים שפסקו כהא"ר, והוא הגדיל בזה שדחה לספיקו של המג"א, גם מהרמב"ם והשו"ע.

עו"ב בברית אברהם שם, ויתירה מזו נראה דגם בכביש שחוצה את העיר והוא בינעירוני, לא מפסיק רצף בתי העיר, כיון שמשמש גם לבני העיר עצמה, דומיא דנחל שאפילו שגם עיירות אחרות משתמשים בו, מתעבר עם העיר שהיא בשפתו, וזה אפילו שהכביש מפסיק בין העיר, ובין איזה בתים, ואין ביניהם שבעים אמה, שמודדין מהם תחום העיר, כמבואר בסימן שצ"ו (ס"ו) ואין הכביש נחשב להפסק ביניהם, וכ"ש אם יש שתי שכונות שלכל שכונה בפני עצמה יש צורת עיר בפני עצמה, וכמבואר בהגהות רעק"א (סעיף ו'), מהנוב"י מהדו"ת (חא"ח סי' נ"ב), כשיש שם ג' חצרות של שני בתים. עכ"ד.

והנה מה שהביא משם רעק"א אכן כתוב שם סעיף ו', אך ט"ס היא, ודברי

רעק"א שייכים לדברי הרמ"א ז"ל בהגה לסעיף ז' שם, שמרן ז"ל בשו"ע ס"ז, כתב דין שתי עיירות סמוכות זו לזו קמ"א אמות ושליש, כדי שיהיה שבעים אמה ושיריים לכל עיר, חשובים שתיהם כעיר אחת, וכל אחת מהן מהלכת את כל העיר השניה וחוצה לה אלפים אמה. והרמ"א ז"ל כתב, וכן חומת העיר שנפרצה משתי רוחותיה זו כנגד זו וחרבו הבתים שביניהם עד קמ"א אמות ושיריים דינו כסתום. אבל בית אחד אפילו גדול הרבה, אין לו דין עיר לתת לו שבעים אמה ושיריים עכ"ל. וע"ז כתב רעק"א ז"ל, וז"ל ובעינן ג' חצרות של (בני צ"ל) שני בתים, דאז מיקרי עיר ליתן לו קרפף, ודמי לסעיף י', לענין יושבי צריפים. שו"ת נב"י ח"ב, עכ"ל.

והרב ברי"א נר"ו, למד מדין זה שמדבר מתי נחשבים בתים לעיר, שנותנים לה שבעים אמה ושיריים, שכתב רעק"א דאם יש ג' חצרות של שני בתים בזה נקרא עיר ליתן לו קרפף. ובא הברי"א לומר, שאם יש שתי שכונות כאלו שלכל אחת מהם יש צורת עיר בפני עצמה, שאין הכביש שמפסיק ביניהם, נחשב להפסק, וכתב זה בלשון "וכל שכן", מדין כביש שמפסיק בין העיר ובין עוד איזה בתים שיוצאים ממנה, ואין ביניהם ע' אמה. והנה אם אין ביניהם שבעים אמה למה יפסיק ביניהם הכביש להחשיבם לשתי מקומות שונים, והלא הם עיר אחת ממש כי אין הפסק ביניהם.

ארבעה, את רואה אותו כילו מלא עפר וצרורות, ואם לאו רואה אותו כמפולש. וכתב הקרבן העדה (ד"ה ואם לאו) ואם לאו, שאין החריץ כלה בתוך העיר, אלא עובר מקצה לקצה בתוך העיר רואין אותו כמפולש, והרי הן כשתי עיירות, עכ"ל.

ובפני משה (ד"ה ויש) כתב, ויש בה חריץ, העובר בה מן הקצה אל הקצה והוא עמוק עשרה ורחב ארבעה, שהוא כרשות בפני עצמו. את רואה אותו כאילו מלא עפר וצרורות, כלומר אם כך הוא שאתה יכול לראות אותו כאילו מלא עפר, כגון שמקצתו סתום הוא ויש בו עפר וצרורות, אני רואה כאילו כולו סתום הוא, ואינו מחלק את העיר, ואם לאו את רואה אותו כאילו מפולש משתי רוחותיו ומחלק את העיר, כאילו הן שתי עיירות, וכל אחת ואחת צריכה לערב בפני עצמה, עכ"ל.

ובמראה הפנים (ד"ה היתה) כתב באה"ד, והנראה דזה דין אחר הוא ולא שמוענין דאם חריץ מפולש הוא בתוך העיר, וכלומר שהולך מן הקצה אל הקצה, מחלק את העיר ונעשית כשתי עיירות שכל אחת ואחת נחשבת בפני עצמה, ונ"מ לענין שיור בעירוב וכה"ג, עכ"ל.

ובפירוש "ידיד נפש", על הירושלמי שם, גורס, ויש בה חריץ עמוק עשרה ואינו רחב ארבעה. את רואה אותו כאילו מלא עפר וצרורות, ופירש, כי כל שאין ברוחבו ארבעה בקל נחשב כאילו חוצה את העיר. ואם לאו שיש ברוחבו ד"ט.

ועוד הוסיף וכתב שם, שהכביש שביניהם אינו מפסיק בין השכונות, ומודדים תחומי העיר מהשכונה החיצונית, וחוצה לה, כיון שגם למקום שמעבר לכביש יש צורת עיר לעצמה ודוק' היטב עכ"ל.

ד] ואולם ראיתי במשנה ברורה מהדורת דרשו, על דברי המשנ"ב (סימן שצ"ח ס"ק מ"ו) שכתבו, ולענין שתי עיירות שיש ביניהם נחל ועשו בו מצבה, האם היא מועילה לצרפן, כתב בשו"ת משיב דבר ח"ד (סימן נ"ח ד"ה אך מה) שאין המצבה מצרפתן כיון שאינה מועילה להילוך מעיר לעיר. ועיינתי בתשובת המשיב דבר שם, והוא דן בגט שנהגו לכתוב שם הנהר, (כפי שכתב מר"ן ז"ל בשו"ע אהע"ז סימן קכ), ובתוך דבריו כתב, שהגשר העובר על הנהר הוא יבשה, ולא איכפת לן במים שעוברים תחתיו, והואיל ומהלכים עליו מעיר אחת לשניה, והוא מחבר את שתי העיירות לענין תחומין אבל האצטבא לא מחברת שאינה עשויה להלך עליה, אלא רק להקל השימוש בנהר, וגם הוא ז"ל כתב שהגשר מחבר בתנאי שאין יותר מקמ"א אמה ושליש. ע"ש. וכיוצא"ב כתב בגאון יעקב (עירובין נ"ז ע"ב) מהירושלמי לענין חריץ שעומקו עשרה ורוחבו ארבעה, ומפולש לכל רוחב העיר, שהוא מחלק את העיר, עכ"ל.

והנה הירושלמי שהזכיר הרב גאון יעקב, הוא הירושלמי עירובין (דף ל"ב ע"א) רבי בא בשם רב יהודה, היתה עיר אחת גדולה ויש בה חריץ עמוק עשרה ורחב

רואה אותו כמפולש, והעיר נחשבת לשתי ערים, ומדבר לענין עירובי חצרות, שכל חלק צריך לערב החלק השני אבל לענין תחומין נחשבות כעיר אחת, עד שיהיה חלל קמ"א אמות כמ"ש להלן, עכ"ל. [ועדיין לא מצאתי מאין לקח גירסא זו].

וז"ל הגאון יעקב (עירובין נ"ז ע"ב) ד"ה עוד אמרו בירושלמי דחריץ שבין שתי עיירות עמוק עשרה ורחב ארבעה מפסיק וכו', ואחר שהזכיר דברי הירושלמי, כתב וז"ל: עוד משמע התם דנחל מפסיק, מיהא אפ"ל דלא כר"מ דאמר נותנים קרקף לעיר, (אלא כחכמים שסוברים שלא נותנים) ומשום דלא יהבינן קרקף לעיר, אמרו אם יש בינה לנחל ד' טפחים, מודד מן החומה וכו' עכ"ל. נמצא דגם הוא פשיטא ליה שהנחל מתעבר עם העיר רק עד שבעים אמה ושירים, ותו לא.

[והרי"מ נר"ו טען כמה פעמים שהפוסקים לא הביאו את הירושלמי שהזכרתי לעיל שכתבו שהנחל מתעבר עם העיר רק עד שבעים אמה, ולהלן כתבתי שהרמב"ן ז"ל הביא את הירושלמי לחזק שיטת הרי"ף, והנה גם הגאון יעקב הביאו, וכן הוא בחזון איש וכנ"ל].

וא"כ גם במה שדיבר בברי"א הנז', שבשתי שכונות שלכל אחת צורת עיר בפני עצמה, כ"ש שאין הכביש מפסיק. והרי במשיב דבר כתב שאין הנחל מצרף את שתי העיירות שעומדות על שתי שפתיו, והגאון יעקב הביא

מהירושלמי שחריץ עמוק עשרה ורחב ארבעה מחלק את העיר, וק"ו לנחל, שרחב יותר מקמ"א אמה ושליש, שבזה כולם מודים, שאין הוא מתעבר עם העיר, ועוד דלא אמרו שהנחל מצטרף, אלא כשהוא עומד בסוף העיר, דמתעבר עמה, אבל לא מחבר שני ערים ולא שתי שכונות, אלא אפי' מפריד את העיר ומחלקה לשתיים, וק"ו לכביש שמלבד כל האמור, אין לנו הכרח שיש לתת לו דין נחל, דהבו לה דלא להוסיף עלה, וכנ"ל.

עו"ב שם משם החזו"א (או"ח סימן ק"י ס"ק כ"ז) שלהלכה אין משמעות לנידון זה של נחל לפי הרמ"א (לעיל ס"ה), שגם לעיר אחת מוסיפים שבעים אמה ושירים, [ר"ל, ומה יוסף שבעים אמה של הנחל למדוד משפתו השניה, והרי להרמ"א ז"ל בלא"ה מודדין רק אחר שבעים אמה ושירים] עכ"ל. וכבר הרגיש בזה בגאון יעקב הנ"ל.

ה' עו"ב (סוף אות ד) דמסתבר דרק כשאין הכביש רחוק משבעים אמה, דלא עדיף מדירה עצמה, ואולם בדעת תורה פירש עפ"י הירושלמי, דבעינן שאין ביניהם מעל שלשה או ארבעה טפחים, ע"ש. ושו"כ דיתכן שזה רק אם הנחל הוא מחוץ לעיר, ולא בשהוא חוצה את העיר, וגם יתכן שהרמב"ם והשו"ע לא פסקו כהירושלמי שלא כתבו שיעור זה.

והנה מצאנו להרמב"ן ז"ל במלחמות שהזכיר את הירושלמי הנזכר, כדי לסייע מזה לשיטת הרי"ף ז"ל,

וז"ל הרי"ף ז"ל (סוף פרק כיצד מעברין) אמר רמי בר חמא א"ר הונא עיר היושבת על שפת הנחל אם יש לפניו דקה ארבע אמות, מודדין לה ארבע אמות משפת הנחל. פירוש כי רוב העתים הנחל מתיבש ומשתמשין בו, שאינו מתמלא אלא בשעת הגשם, וכיון שאינו מתמלא ומשתמשין בו נעשה בכלל העיר, ואם אין לפני דקה, אין מודדין לה אלא מפתח בתיאן, ומאי שנא דכל דקה בעלמא ארבעה טפחים והאי דקה ארבע אמות, משום דהאי שתיא על שפת הנחל בעיתא תשמישתא, הלכך אי הוי ארבע אמות אין, ואי לא לא, עכ"ל.

ובתב הרז"ה ז"ל במאור קטן והפירוש שכתב (הרי"ף) בעיר היושבת על שפת הנחל, וכו'. אין לנו צורך לפירוש הזה, אלא כך הוא הפירוש הנכון, אם יש לפניו דקה על שפת הנחל, הרי השפה שכלפי העיר ניחא תשמישתא ונחשבת עם העיר, ומודדין לה תחומה משפת הנחל, ואם אין לה דקה על שפת הנחל מגו דבעיתא תשמישתא של העיר על שפת הנחל, בלא דקה ארבע אמות, אינו נחשב מכלל העיר כל מה שעל שפת הנחל, מן הנחל ועד העיר, ואין מודדין לה תחומה, אלא מפתח בתיאן, עכ"ל.

והרמב"ן ז"ל במלחמת ה' שם, כתב, שמצא בירושלמי סיוע לדבריו, (דהרי"ף ז"ל) והכי גרסינן התם רבי בא אמי בר יחזקאל בשם רב, עיר שהיא בנויה על שפת הנחל, אם יש ממנה ולנחל ד'

טפחים מודד מן החומה, שלשה מודד משפת הנחל החיצונה, ובלבד שלא יהא בנחל יותר משבעים אמה ושירים. ומקשינן מה אנן קיימין אם במלקטת עשרה מתוך שלשה, מודד משפת הנחל החיצונה, אם מתוך ארבעה מודד מתוך החומה. אא"כ אנן קיימין משלשה ועד ארבעה. הנה סוגיית הירושלמי אינה שוה עם התלמוד שלנו בשיעורין, אבל מ"מ אנו למדין ממנה כי לעשות הנחל מכלל העיר, ולמדוד מן השפה החיצונה שלו, נאמרו הדברים. והעיר בנויה על שפת הנחל ממש, והדקה בנויה בתוך הנחל, ועשויה מדרון לירד מן העיר אל הנחל, והוא הענין המפורש בהלכות, ולא כדברי בעל המאור וגם לא כפירש"י ז"ל (ד"ה ואם לאו, וד"ה דקה). עכ"ל. [נורש"י מפרש שהנחל עמוק, ואם יש לפניו מחיצה גבוהה ד"א על פני שפת הנחל מודד משפת הנחל, ואם לאו, אין זה ישוב קבוע והווי כיושבי צריפין, ואין מונין לכ"א אלא מפתח ביתו. ע"ש.]

והירושלמי שהזכיר הרמב"ן ז"ל במלחמות, הוא במס' עירובין (ל"ב ע"א) רבי בא אמי בר יחזקאל בשם רב, עיר שהיא בנויה וכו'. הכל כמו שהעתיק הרמב"ן ז"ל.

ופי' בקרבן העדה, אם יש, בין חומת העיר לנחל, ד"ט, מודד מהחומה, שהנחל כחלוק מן העיר, ונמדד מן האלפיים שלהם. ג' טפחים, בין החומה לנחל. מודד משפת הנחל החיצונה,

הרחוקה מן העיר. יותר משבעים ושירים, אז הוי מקום בפני עצמו, ואינו בטל לגבי העיר. אם מתלקט מעט מעט עד שיש עשרה טפחים בגובה במשך ג' אמות. מודד, משפתו החיצונה לכ"ע, דכיון שזקוף הוא כל כך, רשות היחיד הוא. אם מתוך ד', שמתלקט י"ט מתוך ד' אמות דניחא תשמישתיה קצת, ה"ל כרה"ר ופשיטא דמודדין מן החומה. אלא, עסקינן במתלקט מג' ועד ארבע אמות, דה"ל כרמלית דניחא תשמישתיה קצת, עכ"ל. וע"ש בשאר מפרשים.

ובכר כתבתי דגם בנחל יש תנאים, והדמיון של כביש לנחל, תלוי בהרבה ספקות, ובהתווסף הספקות של שיעור המרחק שבין הבתים לנחל כמו שמבואר בירושלמי, ודאי דאין מקום להקל בכבישים.

ועוד שמדדו הרוחב של מערכת הכבישים ששם יש צומת ענקית, ויש בכל רוחבה יותר מת"ק אמה, ובגודל כזה אין מי שיטען שנחשב עם העיר.

ובכר כתבתי בשם הירושלמי דאין הנחל מצטרף אלא עד שבעים אמה, ושכן הובא ברמב"ן ובאחרונים וכו"ל. וע"כ גם אם היו מקימים מבנים קבועים אין זה פותר את בעית הכבישים הללו כלל וכלל. והילך לשונו של החזו"א והוא באו"ח (עירובין ליקוטים סימן ק"ו ב', אות כ"ז) וז"ל שצ"ח ס"ט, עיר שיושבת על שפת הנחל, ר"ל אע"ג דלר"מ אין נותנין קרפף לעיר אחת, מ"מ אם יש לפני העיר מקום

שמשתמשים בו נטפל להעיר [אח"כ ראיתי שכבר פירש כן הריטב"א], ונראה דוקא עד ע' אמה ושירים, ואין דבר זה ענין לצירוף בתים זל"ז דאפי' משתמשים במגרש שבין שני הבתים, מ"מ כל שיש בין הבתים יותר משבעים אמה ושירים אין מצטרפין, וכן בין שתי עיירות, רק שנותנים עיבור לעיר אחת בזמן שהוא תשמיש לכל העיר, ואפשר שאין תשמיש חשוב כתשמיש הנחל, ואין למדין ממנה וכמ"ש המ"א, מיהו אין נפקותא לדין דנוהגין (כהרמ"א) להקל שנותנים קרפף לעיר אחת, למה שכתבתי דדוקא עד ע' אמה. [אח"כ ראיתי בירושלמי אמרו, ובלבד שלא יהא בנחל יותר משבעים אמה], עכ"ל. והוא הירושלמי שהזכרתי לעיל.

ו' עו"ב בברי"א שם (באות ה') שם שכבר נתפשט המנהג, דכל שיש בתים רצופים זל"ז ואין ביניהם שבעים אמה ושירים, חשוב הכל עיר אחת, וגם לענין עיר הסמוכה לדרך הדין כן וקורין בט"ו, דלא כהגרי"מ טיקוצינסקי ז"ל, שסובר שרק הבתים הסמוכים לחומה תוך מיל קורין בט"ו, וכל השאר בי"ד, ומבואר בחזו"א וכן דעת הגרצ"פ ז"ל דכל שאין הפסק של שבעים אמה ושירים אפי' כמה וכמה מילים כולם קוראין בט"ו. וע"כ גם בנ"ד אם יקימו מבנים קבועים שנחשבים כבית דירה ברצף של שבעים אמה ושירים, עד ירושלים החדשה, שהיא רצופה בתים עד החומה, תתחבר כל העיר לקרא ביום ט"ו. ע"כ.

לא מהני (כוונתו כשאינם עשויים לדירה). ובהמשך כתב דמבנים כאלה מועילים לעשותה עיר אחת כמו שמועילים לתחום. ומ"ש הדגומ"ר, הוא רק בבורגנים שאין בהם ד"א, אבל בתים שיש בהם ד"א גם אם נעשו רק לכך, מהני בלא פקפוק. וא"כ בפורים אם יש בתים שיש בהם ד"א קורין בט"ו. ובתוך דבריו כתב שיש מזה קצת סמך לדחות דברי שבט הלוי. ע"ש.

ויש מה לדון בדבריו באורך, אך ראיתי שבסוף דבריו לא עמד בזה, ומצריך מבנים קבועים, ולא עראיים, ומבואר כמה פעמים בדבריו. שגם הוא סובר דבורגנים זמניים לא מהני.

עו"ב שם (אות ז') שגם הגר"י וייס זצ"ל נשאל בבורגנים, וכתב במנחת יצחק ח"י (סימן נ"ה) שאם סותרים אותם אחר פורים, מי יאמר שיבנו אותם שוב, ונמצא ששנה זו קורין בט"ו ושנה אחרת בי"ד, והוי חוכא ואיטלולא, ואין בידי מנח"י חלק י'. ולענ"ד זו טענה נכונה, אך לא נוכל ללמוד מזה שדעתו להקל בבורגנים קבועים אפילו נעשו רק לצורך זה, ומתוך מה שכתב שם משמו, הרי שהמנח"י שם הזכיר דעת השפת אמת (סוכה ג ע"ב) שסובר שסוכה בחג מצטרפת לעיבור העיר בתוך החג, ואילו בערוך לנר כתב שאפשר שכיון שלא מועיל בשאר ימות השנה לא מהני גם בחג, וא"כ אין הדבר פשוט כ"כ, עכ"ד. ומזה נראה דלא רק מצד הטענה דחוכא ואיטלולא דחה תקנת הבורגנים, אלא מעיקר הדין.

והנה גם אם יבנו בתים קבועים רצופים במרחק שלא יותר משבעים אמה בין מבנה למבנה, עדיין אנו צריכים לפתור בעית הכבישים הענקיים שמפרידים וכמו שכבר כתבתי. ועוד דבעינן שיהיו עשויים לצורך השומרים, או לעובדים וכדומה, באופן שאינם עשויים רק לחבר העיר, וכמ"ש הדגומ"ר הנ"ל, ושכן פסקו רוב ככל האחרונים, וכמו שכבר ביארתי.

עוד הביא שם מ"ש בספר הקדש והמקדש, מה שאמרו הגאונים על הא דריב"ל (במגילה) כרך וכל הסמוך לו, אי אית ליה רוסתקי כל שמרוחקים עד מיל כבני כרכא, והגר"מ טיקוצינסקי ז"ל למד מזה לחזק שיטתו דעד מיל דוקא, והברי"א כתב שאינו מוכרח ורצה ללמוד מזה לבורגנים דעראי ע"ש, ואין דבריו מוכרחים כלל.

עו"ב שם (באות ו') ואמנם בשבט הלוי ח"ו (סימן צ"ז) כתב שאין בורגנים מועילין לבטל העיר אל הכרך שהעיר סמוכה לו, וכתב דאם נתיר בבורגנים יכולים להגיע מירושלים ועד תל אביב, ועד סוף א"י, ויתבטלו כל דיני פרזות. וזה אין השכל סובל, ואין הבורגנים מועילים אלא להליכה.

ובתב עליו המחבר נר"ו, דהיה לו לדבר על מבנים שלא דרים בהם, שנעשו רק לחבר העיר לכרך או להגדיל התחום, אבל בורגנים הוא ספק וכמ"ש לעיל (אות ב' בספרו), ואולי התכוין שגם מבנים כאלו

משמשים, ולא רק לחבר או לעבר את העיר. זה הנלע"ד. עו"כ שם שבמיבנים זמניים הנעשים לצורך פורים יהיה חוכא ואיטלולא, כשכל השנה אין מבנים, ורק לפורים עושים אותם וזה מחבר אותם להיות כעיר אחת. ולא כל מוחא סביל דא, ויבואו לזלזל בהלכות. אך מבנים של ד"א על ד"א קבועים לכל השנה, נראה דשפיר דמי.

עוד דן (באות ט') שם אי בעינן שלא יהיה יותר משבעים אמה ושירים, או ניתן לכל לכל צד שבעים אמה ושירים. ויהיה השיעור ביניהם קמ"א אמה, וכתב שכן עיקר. ונפ"מ מעשית לענין הכבישים הרחבים שא"א לעשות מבנה ממש סמוך לכביש, וממילא יהיה יותר משבעים אמה, ויוכלו לסמוך עד קמ"א אמה עכ"ד.

ובאמת זה לא מועיל, שרוחב המקום של הכביש הוא למעלה מחמש מאות אמה, וע"ש שהעלה חמש נקודות שיש להקפיד עליהן כדי לקרא בט"ו. שיהיו מבנים שאין ביניהם יותר משבעים אמה. ושיהיו קבועים לכל השנה. ועוד שיהיה בכל א' ד"א על ד"א. ואם יש בכבישים יותר משבעים אמה, יעמידו לו המבנים משני צידיו. ויהיו קבועים כל השנה.

אך באמת רוחב מערכת הכבישים שם היא ברוחב גדול כהנ"ל, ולפי המבואר בירושלמי ובפוסקים הנ"ל, גם בנהר ממש לא מצטרף לעיר כשיש ברוחבו יותר משבעים אמה. וע"ש שהראה תשובתו זו למרן הראש"ל רבנו

והברי"א כתב דהענין לקרא בט"ו, אינה תקנה, דמי אמר שצריך לקרא בט"ו, ורק שיהיה יותר נוח לאנשי רמות, או מחמת הרגש שרוצים להיות אנשי ירושלים, כמו לגבי שאר הדברים, ושכן שמע מגדולים, וכ"כ בספר הקדש והמקדש משם הגאון מוהרי"ח זוננפלד זצ"ל שנפשם של יושבי השכונות החדשות שוקקה להיקרא בני ירושלים וע"ש שאריך עוד בזה.

זן עו"ב הברית אברהם שהמנחת יצחק פקפק רק בבורגנין וכפי מ"ש הדגומ"ר הנ"ל, שלא מועיל מה שנעשה רק לפורים, וכתב לעיל שכן נראה לדינא בבורגנין. אך מבנים גמורים שיש בהם ד"א, יתכן שיועיל הגם שנעשו לצורך פורים וע"ש. ואולם באות ח' שם חזר ופקפק אפילו במבנים שיש בהם ד"א אם נעשו לצורך פורים. דאין נוכל לסמוך על זה לברך ביום ט"ו והדבר לא יצא מידי ספק. ובהיות דקי"ל דכל שמסופקים קורין בי"ד בברכה ובט"ו בלי ברכה, ויוצאים י"ח לכו"ע, וזו הדרך המובחרת. והנה כל ספיקו בזה בנוי עפ"י מה שהבין בדברי הדגומ"ר, וכתבתי שכן הבינו גדולי עולם כדבריו, אך כל זה הוא בנוסח שכתב השע"ת בדברי הדגומ"ר, אך מלשון הדגומ"ר גופיה, עולה ברור בלא ספק שמה שכתב דמה שלא נעשה רק להגדיל התחום לא מהני כלל, קאי גם על בורגנים שיש בהם ד"א על ד"א, וכן נמי בתים שעשויים זמניים אע"פ שיש בהם ד"א, מ"מ בעינן שיעשו אותם לצורך שהם

[והגיעו לאזני דברים קשים שמתמיהים ע"ד מרן הראש"ל ביבי"א הללו, שכתב: כיון שהיא מרוחקת גם מירושלים החדשה יותר משיעור מיל. עכ"ל. וטענו על זה שכתב כאן שיעור מיל ואחר המח"ר, נא יואילו לעיין היטב בזה להבין דברות קדשו דמרן גאון העולם זללה"ה וזיע"א].

ועל זה הוסיף מרן זללה"ה בכת"ק, [ונדפס ביביע אומר הנדפס מחדש, ע"י מר בריה דמרנא ורבנא הרה"ג רבי משה נר"ו]. וז"ל: שם (הערה 2), וכ"כ עוד הגרצ"פ בשו"ת הר צבי חאו"ח ח"ב (סימן קכ"ח אות כ"ה) ששכונה שהיא מופסקת מהבתים המחוברים לעיר העתיקה, וההפסק הוא יותר משבעים אמה ושייריים , ורחוקה מיל מהעיר העתיקה, וגם אינה נראית משם קוראים בה ב"ד. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי ח"ו (חאו"ח סימן צ"ז) שהסכים ג"כ בנ"ד שדין רמות כערי הפרזים, לקרא ב"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה, ולא מהני בורגנים. ועיין בשו"ת שמש ומגן (סימן נ"א) וכו', ואין דבריו מוכרחים. עכ"ל.

ועיין עוד שם סוף אות ד' שם, (הערה 3 עד 6) מכתב ידי קדשו דמרן הראש"ל זללה"ה. ותראה שהדברים הללו היו מוצקים ומוצדקים, ולא זו מהם ועמד על משמרתו עד יום אחרון.

ואציין שוב את לשון מסקנתו בתשובה ההיא: המורם מכל האמור שכל

עובדיה יוסף זללה"ה וזיע"א, וכתב לו, שיפה דן ויפח הורה וכו', ועם כל זה יש להשתדל בכל עוז ותעצומות לאכלס את המבנים ולהפוך אותם לדירות קבועות. וכו'. עכ"ל. נמצא דלמרות ששיבחו על תשובתו החשובה, עכ"ז לא העלים האמת אשר עמו, שיש להשתדל בכל עוז ותעצומות, גם על איכלוסם של הדירות, ושתהיינה דירות קבועות.

ובאמת כן הוסיף בתשובתו הרמת'ה ביביע אומר ח"ז (חא"ח סימן ח"ו) שכתב באות ג' ולפי זה נראה שאפילו אם היתה שכונת "רמות" נראית מתוך עיר הקדש ירושלים העתיקה, כיון שהיא מרוחקת גם מירושלים החדשה יותר משיעור מיל, על תושבי השכונה לקרות המגילה בארבעה עשר, ובפרט שלדברי יודעי דבר וכו', ועיין להגאון חזון איש (סימן קנ"א) שכתב, ואעפ"י שאם נתוספו בתים חוץ לחומת הכרך קוראים בט"ו, אפילו אם הבתים נמשכים ברציפות יותר ממיל, מ"מ צריך שלא יהיה בין הבתים האלה מגרש פנוי כשיעור שבעים אמה ושיירים כדין עיבורה של עיר, שאם יש שטח כזה, או לכל היותר קמ"א אמה, צריכין לקרות המגילה ב"ד. ועיין עוד בחזו"א (סימן קנ"ג) וכ"ד הגאון רבי צבי פסח פרנק במקראי קדש (הלכות פורים סימן כ"ג) ע"ש. ולפי"ז הדבר ברור שבשכונת רמות צריכים לקרות המגילה בארבעה עשר. לפי שיש מגרש פנוי הרבה וכו'.

חכמים רבים שאינם זונחים משנתו דמרון גדול הדורות זיע"א כדרכה של תורה, ישובו בשנה אחרת לחפש ולהמציא תואנה חדשה.

ושמעתי מאיש אמת שנאספו כמה ת"ח לטכס עצה, איך להמשיך לקרא בט"ו בברכה, היפך דעת מרן יביע אומר ע"ה.

ובעיונות הרבים העלו שמרן ע"ה טעה בפסקו הנ"ל מלכתחילה וכי יש סתירות בדבריו, וע"כ יש לקרא ביום ט"ו, אוי לאוזניים שכך שומעות, דבמקום לתלות הטעות בהבנתם, תולים בוקי סריקי ברב נחמן בגדול הדורות, וקם דור חדש אשר לא נפקחו עיניהם עדיין להבין את שפתו דמרון, שפ"ת לא ידעתי אשמע, וגם אם באמת הם חושבים שיש טעות, האם מכוח זה יכולים לפסוק הלכה. או שזה מחייבם שישנו שוב את פרקם וגם ישלשו ויעמלו עד שיזכו בהבנת דב"ק, ובפרט שמדובר בגדול הפוסקים, אשר בדעתו תהומות נבקעו, ועמקו מאד מחשבותיו, ותורתו כתורת הקדמונים לקדושים אשר בארץ, ואיך לא יפחדו לשלוח ידם לשנות הוראותיו ח"ו. ואין לי ספק שלכל אשר יקשו, יש די תלמידי חכמים בדור שיתרצו שיטתו דמרון ע"ה, ומה יענו לעת פקודה, ובפרט שגם לכל הדעות בודאי שמכלל ספק לא נפקו, וכשיש ספק צריך לקרא בי"ד בברכה, ואעפ"י שחושבים שגילו חדשות מקרוב,

תושבי שכונת רמות הסמוכה לירושלים, ויש מגרש פנוי יותר ממיל בין ירושלים לרמות, לקרות המגילה בי"ד בברכה, וכן כל דיני פורים כגון סעודת פורים, משלוח מנות, ומתנות לאביונים, ועל הנסים בתפלה ובברכת המזון הכל יש לקיימם בי"ד. וממדת החסידות יקראו את המגילה גם בט"ו בלא ברכה, וכן כל דיני פורים הנ"ל, ינהגו גם בט"ו. ולא יאמרו על הנסים מחשש הפסק. עכ"ל. ומשה אמת ותורתו אמת, ושפת אמת תיכון לעד, וזכותו תעמוד לנו לעד ולעולמי עולמים אמן.

ח ויהי אחר הדברים האלה, אמר לי מי שהיה אחראי לקופסאות הנ"ל, "שכבר הם יורדים מבורגנים", ואעפ"י שלא נימק טעמו בזה, ידעתי הטעם, שאחר שראו שהענין גלוי וברור שאין בזה ממש, ויש כמה עובדות שניסו להסתיר ונגלו מצפוניהם לעין כל מי שהתעסק בזה אפילו מעט, ע"כ זנחו ענין זה כליל.

אך מטרם לא זנחו, להעביר את הוראת מרן גאון ישראל ותפארתו שהורה פעמים רבות וגם נחקקה עלי ספרו יביע אומר ח"ז, אלא שהסתירו מזימתם, ע"י הבורגנים וטענו שגם מרן ע"ה יודה במציאות הזאת, ועתה שנגלה הכל חיפשו דרך אחרת. וידעתי גם ידעתי לפי התנהגותם של עד עתה, שגם כשיודע הטעם החדש, וידחה על ידי תלמידי

שלום, וה' עוז לעזמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

זה הנראה לעניות דעת, כדי לעמוד בפרץ ולמנוע דחיית הוראתו הרמת'ה דמרן הראש"ל בשו"ת יביע אומר זיע"א. ודבריו חיים ושרירים וקיימים, ואין לנו לזוז מהוראתו, ושפת אמת תיכון לעד.

שיש חולקים גם בזה. הנה מרן זללה"ה כבר כתב דעות אלו ביבי"א שם, וביאר הענין בטוטו"ד, ולואי ויתעוררו ויחוסו על כבוד ה' ותורתו, וגם על כבודו של מרן יבי"א לקיים דברו הטוב והאמיתי, ויהי רצון שה' יערה עלינו רוח טהרה, ונעזמות מימינו, ללכת בדרך התורה באמת, שדרכיה דרכי נועם, וכל נתיבותיה

סימן ג'

בדין קריאת המגילה וסעודת פורים ושאר מצות יום הפורים בעי"ת מבשרת ציון ת"ו. וערים ושכונות במקומות שונים בארץ.

מצות הפורים ביום ט"ו לחדש אדר. הראשונה אם העיר סמוכה לכרך שהוא מוקף חומה מימות יהושע בין נון, והשניה אם היא נראית עם הכרך, ובאחת מהן בלבד משתנה דין הכפר ההוא מדין פורים דפרזות לדין פורים דמוקפים.

והוא"ל וכן הוא, צריכים לברר המשמעות הנכונה של סמוך ושל נראה, וחז"ל נתנו דוגמא מעשית, כמו מעיר חמתן לעיר טבריה, וקבעו שיעור מיל.

ועדיין אנו צריכים לימוד אם שיעור זה הוא השיעור של סמוך, אבל נראה לית ליה שיעורא שכל שנראה עמו דינו ככרך, גם אם הוא רחוק יותר משיעור מיל, ולכאורה כן מסתבר, שהרי אמרו נראה אע"פ שאינו סמוך, ואם גם לנראה בעינן שיעור מיל, הרי זה סמוך ועומד, ומה הלשון אומרת נראה אעפ"י שאינו סמוך, אבל לפי מה שפירשתי אתי שפיר, דכדי שיקרא סמוך בעינן שההפסק שבין הכפר והכרך לא יהיה יותר משיעור מיל, אך אם הכפר או העיר נראה עם הכרך, גם אם המרחק ביניהם הוא יותר ממיל, דינם כמוקפים.

בעה"ת"ש. בשלישי בשבת חמשה ועשרים יום בשבט התשע"ג.

לכבוד מעלת הרבנים הרה"ג ר' דניאל גבאי שליט"א רב השכונות החדשות במבשרת ציון, ועוד רבנים שליט"א.

א] רבים שואלים כדת מה לעשות להלכה ולמעשה, בעיר מבשרת שהיא סמוכה וקרובה לעיה"ק ירושלים ת"ו. אם היא נכללת במה שאמרו רבותינו ע"ה בריש מסכת מגילה (ב' ע"ב) אמר רבי יהושע בן לוי, כרך והסמוך לו וכל הנראה עמו נידון ככרך. ועד כמה כמחמתן לטבריה מיל. והוסיפו ואמרו שם (ג' ע"ב) סמוך אע"פ שאינו נראה, נראה אעפ"י שאינו סמוך, ומשכחת לה ביושבת בנחל, שאעפ"י שהיא סמוכה אינה נראית עם הכרך.

ויש בהבנת הסוגיא הזו כמה שאלות, ובראשונה עלינו לברר ענין סמוך אע"פ שאינו נראה ונראה אעפ"י שאינו סמוך, אשר מזה נלמד שיכולים להיות שתי סיבות שונות, שכל אחת מהם מהוה עילה מוצדקת לשנות דינו של הכפר או של העיר, מדין פורים דפרזות לדין מוקפין שקוראים המגילה ומקיימים שאר

האם בעינין שתראה מקרקע עולם, או שמא כל שנראית אפילו ממגדל גבוה שבכרך שאם עולה לראשו נראה לעיניו אותו כפר, די בזה שהכפר יהיה דינו כדין הכרך, או לא.

ואחר כל אלה השאלות ודומיהם, יש עוד לברר וללבן בדינים אלו, האם לרשות המנהלת את העיר יש משמעות בדינים אלו, ויש נ"מ בין היכא שיש רשות נפרדת ועצמאית לכל אחת מהערים הנ"ל, ובין היכא ששניהם נתונים לשלטון של רשות אחת. וכן צריכים לברר אם יש נ"מ אם יש עירוב אחד שמקיף לשניהם, או שזה לא מעלה ולא מוריד.

ב] ועוד יש לחקור בשיעור מיל, האם צריכים למדוד מיל על הקרקע שבין הכפר לכרך, או מודדים בקו אוירי. ועוד יש להוסיף ולחקור, האם בעינין שיעור מיל ממש, או זמן של שיעור מיל. שמצאנו בש"ע בכמה מקומות שהזמן של שיעור מיל הוא ח"י דקות, כגון בהלכות מליחה (יו"ד סימן ס"ט) שהוא שליש שעה פחות אחד חלקי שלשים מהשעה, שהוא ח"י דקות. ואם נאמר ששיעור מיל נמדד בזמן שהולכים מיל שהוא ח"י דקות, נמצא שבימינו שיש מכוניות, ושאר כלי רכב מהירים שבח"י דקות יכולים לנסוע ח"י מילים ויותר, ישתנה דין זה. וכבר דיברו הראשונים בענין פסח שני, שנאמר בו שמי שהיה טמא או בדרך רחוקה מביא פסח שני, ובמשנה (פסחים דף צ"ג ע"א) תנן איזו דרך רחוקה, מן המודיעין ולחוץ

ועדיין יש מקום לדחות ולומר דלעולם אימא לך ששיעור מיל הוא גבול בל יעבור, שכל הרחוק יותר משיעור זה לא יכלול בכלל המוקפים, אלא דכדי שיקרא סמוך בעינין סמוך ממש והוא כדי עיבורה של עיר ותו לא. אבל יותר מזה אעפ"י שעדיין אין שיעור מיל לא מיקרי סמוך. מיהו אם נראה עם הכרך אעפ"י שהכפר חוץ לעיבור העיר, קוראים בט"ו משום שנראה עמו, והוא שלא יהיה יותר משיעור מיל ביניהם, שאם יש ביניהם יותר משיעור מיל, לא נחשב לנראה. והשתא אתי שפיר מה שאמרו סמוך אעפ"י שלא נראה, דהיינו תוך עיבורה של עיר א"צ שיראה, ונראה אעפ"י שאינו סמוך שהוא חוץ לעיבור העיר שלא נקרא סמוך, עכ"ז קוראים בט"ו מפני שנראה עם הכרך. אך עכ"פ לא ירחק משיעור מיל, דכל שהמרחק הוא יותר ממיל אז אין לו דין סמוך וגם לא דין נראה. שיש גבול מסוים שקבעו כדי שיועיל דין נראה להכלל בכרך, והוא שיעור מיל.

ובמקום נברר איזו היא הדרך הישרה בפירוש הסוגיא על פי דברי רבותינו הפוסקים ומפרשי התלמוד בזה, נקדים שיש עוד שאלה נוספת האומרת דרשני, לברר מה היא הגדרת "הנראה". האם פירושו הוא שיהיו נראים סמוכים או שנראים כעיר אחת, ועוד יותר מהיכן רואים והאם בעינין שתהיה נראית מתוך הכרך עצמו, וגם זה יש לחקור ולדרוש האם בעינין שתראה מכל מקום בכרך, או די שתהיה נראית ממקום אחד בכרך, ועוד

דומה לשם, או שלא קרב זה אל זה, והאי כדיניה והאי כדיניה.

ולא אכחד שלפני כארבע עשרה שנה כשהתעוררה השאלה בדין שכונת רמות, כתבתי אז לעצמי בירור הסוגיא להלכה בענין זה, וגם היה לי מעט מו"מ בזה עם מי שגדול זקן ההוראה סבא דמשפטים עט"ר מו"ר הגאון השמ"ש ע"ה רבה של עיקו"ת ירושלים דדהבא ת"ו.

גן ואולם לפני שאברר הדין להשיב, רעיוני יבהלוני וסעיפי הגיוני הרתיעוני, באמור לי אנה תלך ואיך תכניס ראשך בין ההרים הגבוהים, אשר קטנם עבה ממותני, ומה יש להוסיף ומה ניתן לחדש, בענין שכבר דנו בו רבנן תקיפי ארעא דישראל, לקדושים אשר בארץ המה, ואשר עודם בחיים ה' יאריך ימיהם ושנותיהם חיים עד העולם. שכבר עמדו על מדוכה זו, וכל גדול הלך בדרכו הסלולה לפניו, ומה יתן ומה יוסיף אם אחוה דעי גם אני בענין זה.

ומתוך דברי השואלים אני רואה איך התגלגל ענין זה מיד ליד, והנה כב' הרב דניאל גבאי שליט"א רב בשכונות החדשות במבשרת ציון, כתב שבשנות התש"י התש"ך כשעלו למבשרת קראו את המגילה ביום י"ד באדר ע"פ הרב המקומי הרה"ג רבי מרדכי חזיזה זצ"ל. ובשנות התש"ל, לבקשת רבני קרית החינוך במבשרת ציון, פנה הרב חזיזה בשאלה לרה"ג הגרי"ש אלישיב זצ"ל

וכמדתה לכל רוח, דברי ר"ע, רבי אליעזר אומר מאיסקופת העזרה ולחוץ וכו'. ובגמ' שם, אמר עולא מן המודיעים לירושלים חמשה עשר מילין הויא, סבר לה כי הא דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כמה מהלך אדם ביום עשרה פרסאות, (ארבעים מילין), מעלות השחר ועד הנץ החמה חמשת מילין, משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים חמשת מילין, פשו להו תלתי, (מהנץ החמה עד שקיעתה). חמיסר מצפרא לפלגא דיומא, וחמיסר מפלגא דיומא לאורתא. עולא לטעמיה דאמר איזו היא דרך רחוקה כל שאין יכול ליכנס בשעת שחיטה. (וזמן שחיטת הפסח הוא מחצות ועד שקיעת החמה וע"כ אמר עולא ששיעור ממודיעין עד ירושלים הוא חמשה עשר מילין, שזה שאמרו, וחמיסר מפלגא דיומא לאורתא, שהוא שקיעת החמה. עפ"י רש"י ז"ל שם.) וע"ש בגמרא (צ"ד ע"א) ת"ר היה עומד חוץ למודיעים ויכול ליכנס בסוסים ובפרדים, יכול יהא חייב (כרת אם לא הגיע לעזרה בשעת השחיטה. רש"י.) ת"ל ובדרך לא היה והלה היה בדרך, (ופירש"י ז"ל שהיה חוץ למודיעים ודרך רחוקה היא). ומזה יצא מחלוקת גדולה בדיני אבלות שאם יש בין האבל לשאר האבלים פחות מעשר פרסאות מצטרף עמהם, ונחלקו שם בזמן שיש רכב ופרשים ק"ו בימינו שיש מכוניות וכו', אם משלים עמהם אפילו בא ממרחקים גדולי' שהרי ביום אחד (שהוא שיעור י' פרסאות) יכול לנסוע מאות פרסאות, ויש גם אוירון, שיכול להגיע ממה"י ביום אחד, והשאלה בדין זה אם

הקהילות בהתשס"ו אל הגאון רבי מרדכי אליהו זצ"ל, והרב הורה לשואל לקרא בביהכ"נ של קהלתו בי"ד.

עוד מציין הרב השואל שמעוז ציון ומבשרת הם יחידה אחת, הן מוניציפלית והן חברתית, וחיים בשיתוף במועצה ובקניון וכו'. וע"כ מציאות זאת, שחלק קורים בי"ד וחלק בט"ו מעלה תמיהות בצבור, ובתוך המשפחות וכו'. עו"כ הרב הנז' שליט"א, מאז פטירתו של רב המקום אין רב לשוב, ובפועל מכהנים ג' רבני שכונות, במעוז ציון, ובמבשרת הישנה, והשלישי בשכונות החדשות. עוד ציין כי במבשרת יש מועצה מקומית ודתית עצמאיים לחלוטין, ויש בה בנקים וקניונים וכו'.

עוד כתב שהמרחק האוירי שבין הבית האחרון במבשרת לראשון שבהר נוף, הוא כ-1100 מטר. וצירף צילום אוירי מ-1999, ומאז לא היו שינויים בזה. עו"כ שמרחק הנסיעה בין מבשרת לירושלים 10-12 דקות כשאינן פקקים, וכשיש פקקים בין עשרים לשלושים דקות.

עו"כ שהמקום הכי גבוה במבשרת נמוך בשלשה או ארבעה מטרים מאזור התחנה המרכזית בירושלים, ומהתחנה המרכזית ושוק מחנה יהודה, הכביש רק יורד, כך שלא ניתן לראות את מבשרת אפילו במשקפת, ואפי' אם יורידו את הבנינים כי חסר עד אזור הכותל ושער

וליבלח"ט הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א בענין, והרבנים פסקו לקרא בט"ו. וצירף תשובתם, ובשנת התשמ"ה התעוררה השאלה בדבר שכונת רמות בירושלים ומרן הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א פסק שברמות יקראו בי"ד, ובעקבות כך הוא שלח מכתב לאנשי מבשרת ציון הע"י, שבו חוזר מהפסק הקודם וביקש לקבוע את יום פורים בי"ד. גם מכתב זה מצורף. ולדבריו הדבר גרם בלבול בקרב הרבנים, ובשל כך פנו הרבנים האשכנזים לגאון הרב אלישיב ע"ה, וביקש לבדוק העירוב מבחינה הלכתית ולסמוך ע"ז לקרא בט"ו, אולם מומחים שבדקו גילו שאינו מהודר מבחינה הלכתית, והוסיף שמאז עבר שידרוג משמעותי ע"פ המלצת ועדת העירובין של הרה"ר לישראל.

ובעקבות זה פנה הרב חזיזה לגאון מוהר"ש משאש זצ"ל, והגר"ש משאש פסק להמשיך לקרא בט"ו. ולא לשנות המנהג. ובשנת התשנ"ב התפלג הישוב, שכונת מעוז ציון קראו בי"ד כפסק רבינו עובדיה שליט"א, ואילו מבשרת התחלקה לכמה חלקים בתיכ"נ קראו בט"ו, ואילו מספר ת"ח וחלק משומרי התורה קראו בי"ד, (הלכו למעוז ציון, או קיימו מנינים בבתים, או בשיבה בצניעא), והיו באים בט"ו לקריאת המגילה בבתיכ"נ.

מציאות זו בלבדה את הצבור המסורתי, ובשל כך פנה א' מרבני

יפו, (עפ"י מדידת מודד כבישים). עכ"ד
כמעט מילה במילה.

והמעשה אשר יעשו. לעשות נחת רוח לה'
יתברך ולעשות רצון אבינו שבשמים.

ואחר זה פנה אלי גם ידידי הרה"ג עקיבא
יוסף שריד שליט"א מיום ט"ז שבט
התשע"ג, על ששמע שפנו אלי אנשים
ממבשרת ציון וביקשו לפסוק בענין יום
הפורים במבשרת ציון, ומבקש שאשמע
דעתו בנידון לפני שאפסוק, בפרט שהוא
מותיקי הישוב גר שם כמ"ה שנים, וכיהן
כיו"ר המועצ"ד ומנהל לשכת הרבנות
בתקופה משמעותית, וכי יש בידו
מסמכים להציגם לפני בענין הזה וכו'.

[ובפנישה ההיא הואיל כב' הרי"ש נר"ו
בטובו ונתן לי כתב תשובה
לשאלה זו, של כב' הרה"ג רבי שמעון
אליטוב שליט"א, שנתמנה ע"י מועצה"ר
לנהל עניני הכשרות והנישואין בעי"ת
מבשרת ציון יע"א. ובו נאמר: לשאלה
שהופנתה אלי וכו', תשובתי, כבר קבעו
רבה של ירושלים הרה"ג הרב שלום
משאש זצ"ל, ורבה של מבשרת ציון
הרה"ג הרב מרדכי חזיזה זצ"ל בכתב
ובעל פה, שיום הפורים וכל הלכותיו,
יקיימו במבשרת כירושלים ביום ט"ו
באדר וכן ייעשה. בברכת התורה. עכ"ל.]

ובמכתבו כתב השתלשלות הענינים
שנשאו ונתנו בזה, ובדרכי
אין הבדל מהותי בסדר ההשתלשלות של
ענינים אלו בין דבריו לדברי הרבנים
ששאלו, עכ"פ לא ראיתי דברים שיש
בכוחם לשנות את ההלכה. ואכן נפגשנו
לפני ימים אחדים וכב' הרי"ש שריד
שליט"א ביאר שיחתו באר היטב, ואולם
על מה שאמר שיש כבר מנהג במבשרת,
נומיתי לו שעדיין א"א לקרא לזה מנהג,
שגם כמעט השנים היו עקולי ופשוטי,
וכבוד המד"א הרה"ג הרב מרדכי חזיזה
ע"ה שאל לרבנים שונים, וגם עד היום
אין דבר ברור לגמרי, שבפועל יש מנהגים
שונים בעיר עצמה, ועוד שעדיין מוקדם
לקרא לזה מנהג.

ד] וכפי שכתבתי לעיל הייתי מתלבט אם
להכניס ראשי בנידון זה, אשר
גדולי עולם כבר פסקו בזה כל אחד כיד
ה' הטובה עליו. ואני אנה אני בא. ואולם
נאמר לי ע"י גדול בתורה ויר"ש שאין לי
לדחות תשובתי, עוד זאת שהגיעו שאלות
דומות לזה מכמה מקומות נוספים בארצנו
הקדושה, מקומות שעדיין לא דברו בהם
גדולי דורנו. ושכיר יום אני עבד לעבדי
ה' החפצים לדעת דבר ה' זו הלכה, ואיני
רשאי ולא יכול לומר אי אפשר להשיב על
זה, ולא להתחסר לשאלה זאת, שאיני בן
חורין ליפטר ממנה, וזה עידן ועידנים
שאיני לומד רק מה שלבי חפץ, אלא
מתהלך בדרכי הלימוד עפ"י מה שאני
חייב לברר ולחוות דעתי הקלה, הן בבית
הדין והן מהשאלות המגיעות מקרוב

ודבר ברור אני רואה שכל הפונים הנ"ל
כונתם אך לשם שמים, לברר דבר
ה' זו הלכה, לדעה ישראל הדרך ילכו בה,

והעלה שם שרוב גדולי הדור פסקו ששכונות רמות לא יצאו מכלל הספק ועל כן יש לקרא המגילה (ולקיים מצות הפורים) בי"ד באדר בברכה, ולקרותה ביום ט"ו בלי ברכה מצד מדת חסידות. וכדקיימא לן בערים המסופקות אם היו מוקפים חומה מימות יהושע בין נון, או לא, דקובעים כרוב העולם לקרא בי"ד בברכה, וקוראים בט"ו בלי ברכה, וכמו שאמרו בירושלמי (בתחילת מסכת מגילה) שהכל יוצאים בי"ד באדר, שהוא זמן קריאה לרוב העולם, וכן הלכה רווחת, וע"ש (באות ו') מזה.

ובאמת זו טענה חזקה שא"א לדחות אותה, וזאת מלבד הטעמים והנימוקים הנוספים שכתב שם.

והלם הראוני קונטרס שכתב הגאון והמקובל האמיתי כמוהר"ר שריה דביליצקי שליט"א על דיני פורים ברמות, ובהקדמתו שם, כתב, שאין אפשרות לקבוע יום פורים ליום אחד ברמות, לא בי"ד ולא בט"ו, מחמת ריבוי השיטות והספיקות שיש בזה, ויש להנהיג שם כמו בערים המסופקות, לקרא בי"ד בברכה, ולקרא עוד פעם ביום ט"ו בלי ברכה, ומשלוח מנות ומתנות לאביונים והסעודה, יעשו בשני הימים, אמנם אמירת על הניסים וקריאת התורה יהיו רק בי"ד. וע"ש עוד.

ובתחילת הקונטרס פתח מעלת הגר"ש דביליצקי שליט"א בבקשה ופניה לכל גדולי הרבנים שליט"א

ומרחוק אשר רבו כמו רבו, וכוונתי רק לכבוד הית"ש ואליו עיני נשואות, בתפילה ובקשת רחמים לתומכני ולהאיר עיני במאור תורתו שלא אבוש ולא אכלם ולא אכשל בדבר הלכה ח"ו, ולא יסיר מפי דבר אמת לעולם.

והנה כל השאלות שעוררתי בפתיחת ענין זה, כבר עמדו עליהם רבותינו מפרשי התלמוד והפוסקים ראשונים גם אחרונים, וכשבאתי עתה לחזור על התשובה ההיא, ראיתי שמרן הראש"ל גדול דורנו עמד על זה ביביע אומר חלק ז' (חא"ח סימן ח"ן) בנוגע לשכונות רמות, והאריך הרחיב בעומק נפלא כיד ה' הטובה עליו, לא הניח פרט שלא עמד עליו, וליבן כל חמיר'א, מפי סופרים ומפי ספרים בהיקף גדול ורחב ידים כיד ה' הטובה עליו, ובזמן שנשאל על זה ביקש מחתנו הגדול הגאון מוה"ר עזרא ב"ש שליט"א וממני אני הקטן לבדוק הענין, והלכנו לשם וראינו מכמה מקומות והיו דיונים בין רבנים אחרים ובינינו, ובזמנו גם כתבתי בזה, ולא מצאתי עתה מה שכתבתי, אך ראיתי שכל מה שכתבתי אז בענייני הוא כלול בתשובתו הרמת'ה של מרן שליט"א, ביתר עוז וביתר שאת, בעומק וברוחב הפלא ופלא בפ"י. וע"כ החלטתי שאין צורך לחזור על מה שכתבתי וכל החפץ ללמוד סוגיא זו, ולהבינה באר היטב יעיין בתשובה שביביע אומר, וירוה רוב נחת.

בי"ד יצא. אבל בן עיר שקרא בט"ו לא יצא. וכ"ש בנדרונינו שכל הצדדים והשיקולים לעשות בט"ו אינם כה חזקים כהשיקולים שצריך לעשות בי"ד, א"כ מי הוא זה ואיזה הוא אשר יקח אחריות לנהוג עפ"י השיקולים האלה שאם אינם אמיתיים מפסיד כל מצות הפורים. עכ"ל.

עוד כתב שם, שהסיבה העיקרית שרוצים לקבוע יום ט"ו הוא מסיבה פסיכולוגית, שהיו רגילים בט"ו בזמן שגרו תוך העיר, ועכשיו עברו לרמות (הם או בניהם) וקשה להם לשנות, ולהרגיש כאילו נעקרו מירושלים, או שרוצים להתאחד בסעודה עם קרוביהם, וכתב שיש אפשרות בב' סעודות.

ה' וע"ש שהאריך עוד, וקורא לרבנים הגדולים שינהגו כמו בערים המסופקות, וכנ"ל, עד שיבנו במגרשים הריקים, באופן שיהיה חיבור בתים בתוך ע' אמה בין הבתים, אז יקראו כולם רק בט"ו, שזה מאה שנים שנהגו בירושלים שכל המחובר לעיר העתיקה תוך ע' אמה ושיריים שנוהג בט"ו. ואמר שאחר שיעמידו כל הצדדים שמחייבים קריאה בי"ד, וכל הצדדים שמחייבים לקרא בט"ו, ויראו שהעיקר כמו שפסק הגר"י קנייבסקי זצ"ל ששאל אותו בתשמ"ג הרה"ג יעקב שוורץ שליט"א ומסר לו כל הנתונים, ופסק לו שיברכו בי"ד ויקראו בט"ו בלי ברכה כמו הערים המסופקות.

וע"ש שכתב שנסע בעצמו וראה שאין לרמות חיבור תוך ע' אמה ושיריים

שדבריהם נשמעים וכו', שלא יתנו בשום אופן המשכיות למצב המוזר שבו נקלעה שכונת רמות, לגבי קביעת יום הפורים, שכל א' פוסק עפ"י הוראת גדול אחר שליט"א, וכו'. ויפסקו כולם כמו שפסק הגאון הגדול והצדיק המפורסם מוהר"ר יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל (הוא הגאון הקדוש בעל קהלות יעקב על כל הש"ס הנקרא בפי כל הסטייפלר), וכמו שפסקו להבלח"ט עוד גאונים גדולים כמו הגאון החסיד עמוד ההוראה ראב"ד מקודש מוה"ר יעקב יצחק וייס (שליט"א) במנחת יצחק ח"ח (סימן ס"ב), והוא לעשות את ימי הפורים ברמות בארבעה עשר באדר ובחמשה עשר בו, וכמו שעושים בכל הערים המסופקות, ולברך על המגילה רק בי"ד, ובט"ו יקראו בלי ברכות, וקריאת התורה רק בי"ד, ועל הנסים בי"ד כרגיל. וע"ש דלדעתו יכולים הרוצים לקרא בתורה גם בט"ו בפרט אם הוא ביום שני שיש בו קריאת התורה, ועל הנסים יאמרו לפני אלקי נצור, ובברכת המזון בסופו. וכתב שלקמן יבואר שאפשר לומר עה"נ גם במקומו. ע"ש. [ועוד אתיחס לזה להלן בעה"נ].

עוד כתב שם בדרך מוסרית שהתורה נמשלה לסחורה, וכמו שבסחורה מחשבים לקנות דבר שלא יהיו בו הפסד וכו', גם בתורה חייבים אנו שלא ליכנס לדברים שעלולים לבא לספקות וכו', וע"כ אפילו אם היה המצב שיותר נוטה ליום ט"ו, ג"כ צריך לקבוע י"ד או בב' הימים כהנ"ל, שבדיעבד בן כרך שקרא

מהישוב יותר מע' אמה ושירים, והן רחוקות יותר ממיל מהחומה העתיקה, נהגו לקרא בי"ד בכרכה ובט"ו בלא ברכה. [וע"ש שדן בטענה שרואים מרמות מגדל נוטרדאם, ומה שכתב בזה, וגם דבעי' שיראו מהעיר העתיקה את רמות. ע"ש].

עו"כ שם, שיש לדון אולי די בסמוך לבית האחרון שבירושלים (החדשה), ואולי העירוב מועיל לחבר, או לצרף ע"י ריבועים. ואולי נמדד בשיעור זמן ע"י מכונית, ואולי משום העובדא שרמות כלולה ושייכת לעירית ירושלים לכל ענין. או משום שהשטח הפנוי עתיד להתמלא.

וכתב בזה"ל: והנה כל הטענות האלה אפי' בהצטרפותם יחד, כ"ש כל א' מהם, אין בהם לערער על הנ"ל, להוציא שכונת רמות מדין פרוז לגמרי, ולהביאו לדין ט"ו, שרוב ככל סברות אלו הם דברים חדשים שנתחדשו ע"י גאוני הזמן עפ"י סברות ולמדנות, שאין להם בסיס מוצק, ובנפול סברות אלו עלולים להשאר בלי פורים. וע"כ קשה להבין מי זה שיבנה פורים על יסוד בנינים שאין להם יסוד מוצק בהחלט. וכו'. וקשה לבנות הפורים על יסודות שלא יצאו מידי ספק, ובספק יש לקרא בי"ד בכרכה, ובט"ו בלי ברכה, ולהדיא כתב הגאון במנח"י לנהוג יומיים.

וע"ש בדברי הגר"ש דבילצקי שליט"א שיש ה' שיטות בענין.

לבתיים האחרונים של ירושלים בשום מקום, ובכה"ג לא תקרא סמוכה (דשיעורו מיל) אלא אם תהיה סמוכה לעיר העתיקה, דהחדשה עצמה קורים בט"ו מדין סמוך, ואין עושים סמוך לסמוך, אלא אם יש פחות משבעים אמה ושירים מבתי השכונה הסמוכה לעיר העתיקה, זה מועיל שאין זה סמוך, אלא חיבור שהכל מחובר, והן סמוכות לעתיקה.

וציין לחזו"א א"ח (סי' קנ"א וקנ"ג סק"ב), ושכן פסק רבה של ירושלים הגרצפ"פ ז"ל במקראי קדש (סי' כ"ג) וז"ל: שכונה שהיא מופסקת מהבתיים המחוברים לעיר העתיקה, אם ההפסק יותר משבעים אמה ושירים, וגם רחוקה מחומת העיר העתיקה יותר מתחום שבת, וגם לא נראית משם, קוראים ביום י"ד. ע"כ. הוב"ד באגרת הפורים השנית בכתר ישועה (אות נ"ו), ובמנחת יצחק ח"ח (סי' ס"ב). והטעם הוא דבירושלים החדשה קוראי' בט"ו מדין סמוך, ואין סמוך לסמוך, אלא כל המחובר לסמוך הוא ג"כ סמוך (כשהוא תוך ע' אמה), וע"ש שכתב דגם זה אינו פשוט, דמהמאירי (מגילה פ"א) לא משמע כן, שכתב בנראה בעינין שכל המקום יהיה נראה ולא מקצתו. ועיין מקראי קדש (סימן כ"ד) וציין הקדש ח"ב (סי' נ"ב), ולכאורה ה"ה בסמוך. מ"מ כבר נהוג בירושלים ע"פ גדולי הוראה דאז, שסמוך מתפשט כל שאין הפסק ע' אמה. וכן ס"ל לגאון ציין הקודש. והגאון רי"מ טיקוצינסקי ז"ל, דהשכונות הנפרדות

א. שיטת הגרי"מ טיקוצ'נסקי ז"ל שמודדים אלפים אמה מהחומה של העיר העתיקה, וכשנגמר שיעור זה, אפילו בין הבתים, משם קורים ב"ד. ומצא לו חבר הגר"מ נחמיה כהניו מחאסלאוויץ ז"ל בתורה מציון משנת תרמ"ז. וכתב שלא נהגו כן כי אם בבית מדרשו של הגרימ"ט בשכונת עץ חיים.

ב. השיטה השניה, שחושבים מיל מחומת העיר העתיקה, וכל הבתים שסמוך לזה נחשבים סמוך, אפילו נמשכים כמה מילים, כל שאין הפסק ע' אמה ושירים בין הבתים מיקרי המשך של אותו המקום הסמוך לחומת העתיקה, ודינו בט"ו. ומקום שיש הפסק שיעור ע' אמה, בינו לבין הבתים הנ"ל הסמוכים לחומה, אין לו דין סמוך וקוראים ב"ד. ואין אומרים שיקרא סמוך משום שאין מיל בין הבית האחרון מהשכונה החדשה לשכונה הנוספת, דאין דין סמוך לסמוך. וכתב שכן פסקו החזו"א בספרו א"ח (סי' קנ"א וקנ"ג סק"ב) והגרצ"פ במקראי קדש (סי' כ"ג) ועוד. והגרצ"מ שפירא בציץ הקדש ח"ב (סי' נ"ב), וכ"פ הגר"י וייס במנחת יצחק ח"ח (סימן ס"ב). וכ"פ הגר"י דוידובסקי ז"ל, עו"כ שם שבציץ הקדש שם מבוארים הטעמים לזה, וע"ש בדברי הגר"ש דבליצקי שליט"א שהאריך בזה.

ג. שיטה ג' היא שכל הבתים שסמוכים לחומה תוך ע' אמה, אפי' מתפשטים למרחק גדול, נעשים כולם ככרך גופא,

כלומר שלא מיקרי סמוך אלא כיון שאין הפסק בשיעור ע' אמה, מיקרי חלק מהכרך עצמו. ומהבית האחרון של אלה, מתחילים לדון דין סמוך ונראה, וכל בית שהוא תוך מיל לבית האחרון הנ"ל, יש לו דין סמוך. שהוא כמו תוך מיל לחומת העתיקה ממש, וקוראים בט"ו. והיא סברת הרב טוביה רוזנטל בתורה מציון (שנה א' סי' כ"ג) וכן סברת הגרי"מ חרל"פ בקו"א לציץ הקדש, הגרא"ה קוק ז"ל והכה"ח (תרפ"ח סק"י) וכ"כ הגרי"ז מינצברג בשם תורת חסד מלובלין, וכ"כ הגרי"ש אונגר משם החזו"א (וזה דלא כמ"ש החזו"א בספרו, וע"ש מזה).

ד. י"א שגם הבתים המתחילים תוך מיל מחומת העיר העתיקה, זה נקרא סמוך, כל שאין הפסק שיעור מיל מבית האחרון של זה, מיקרי ג"כ סמוך (שאומרים סמוך לסמוך). מדברי הגרי"ש אונגר בשם החזו"א, וכתב הגר"ש דבליצקי שלא מצא חבר לדעה זו בפוסקים, רק השמועה הנ"ל, וע"ש שיש בזה פקפוק. (ויש להוסיף דזה מנוגד למ"ש החזו"א בספרו כמה פעמים, וכדלהלן).

ה. שיטה ה' נתחדשה בזמן אחרון כשלשים או ארבעים שנים, שע"י עירוב ביחד עם ירושלים, הם כעיר אחת. וגדולי הזמן נחלקו בדין זה דעירוב, מאז המצאתו, הג"ר זונדל גרוסברג (בנועם כרך ד'), והגרי"י וייס במנחת יצחק ח"ח (סימן ס"ב) דוחים את זה, וכ"כ הגר"א בריזל

משא"כ שאר דברים כגון שירותים עירוניים משותפים, או רבועי התחומין נוכיח שאינם נכונים.

ובענין נראה הנה רמות לא נראית מהעתיקה. ולדעת המנח"י לכו"ע בעי' נראית לעיר העתיקה. ולכה"ח גם כשנראית לעיר החדשה מצריכים לקרא בי"ד ובט"ו. [וכתב שתלוי במחלוקת בנראה שהוא יותר מאלפים אמה].

עו"ב שם דאם היו ברמות רק אנשים רגילים שאינם נוהגים להחמיר, גם בזה היה אפשר לקבוע שיהיה רק בט"ו. אבל במציאות שרבים הם בני תורה ולא משגיחים על מנהג להקל, כגון שביעית בפירות נכרים שהקלו מימות עולם בארה"ק, ועתה מחמירים, והרבה מחמירים כעת לחוש לר"ת במוצ"ש.

ואיך ינהגו בזה נגד החזו"א בספרו, והגרצפ"פ, וציץ הקדש, וכן בעירוב איך נקל נגד הגאונים מינצברג, אפשטיין, יודלוביץ גרוסברג ויבל"ח הגר"י וייס והר"מ שטרנבוך והגר"י קנייבסקי ולכה"פ יהיה ספק, ובפרט שכמעט יש רק הספק של העירוב. משום שהספק שהם סמוכים, גם למ"ד בשיטה ג' הנז', הנה גושי השיכונים תוך רמות רחוקים זמ"ז בכמה מקומות, אפי' בקמ"א אמה, וא"כ לא נשאר אלא דין העירוב.

והסברא הנוספת שיש שכתבו לצרף העיר לכרך ע"י שמרבעים התחומים, לא שמענו דבר בזה מראשונים

בשם הגר"מ מינצברג ז"ל, וכ"ד הגר"פ אפשטיין ז"ל, וכ"ד הגרש"א יודלוביץ וכ"ד הגר"מ שטרנבוך. עו"כ שגם הגר"י קנייבסקי זצ"ל דחה את זה ואח"כ נשאר בספק וע"ש. (ויש להוסיף שגם מרן ביביע אומר ח"ו, ולהבדיל בין החיים גם הגאון אור לציון ע"ה דחו סברא זו בשני ידים).

ואולם הגרש"ז אירבך והגר"ש אלישיב ז"ל סוברים שהעירוב מועיל לצרף. והמנח"י חשש לזה רק לענין לקרא בט"ו בלי ברכה. וכתב הגר"ש דביליצקי שליט"א, דמלבד שלדעת רוה"פ זה לא מועיל, מה יהיה אם יקרא העירוב כיום י"ד לעת ערב וכו'. ע"כ סיכום שיטות האחרונים.

וכתב הגר"ש דביליצקי שליט"א דלפי שיטות א' וב' דין רמות ככל ערי הפרזות. ולפי שיטה ג' דין רמות כמקפים מפני שמתחילה תוך אלפיים אמה מהבית האחרון בשכונת אונסדורף. (וע"ש שכתב פירוט השיעור שבין שני המקומות הנ"ל בפירוט). וגם לשיטה ה' יש לרמות דין מוקפים משום שנכללת בעירוב של ירושלים.

[ו] **עו"ב** נמצא שיש ב' סיבות שיהיה לה דין מוקפים, שהיא סמוכה לעיר החדשה (שיטה ג') וגם בגלל העירוב. ולכאורה די בשנים אלו שנהגו כיום לסמוך עליהם. [ויש להעיר שאין כונתו לפסוק כן להלכה, רק אמר שיש ב' סברות של גאוני זמנינו ויש שנוהגים כן, אבל הוא מבאר להלן שאין פוסקים כן].

שזה תלוי במקומות כשהם קרובים זה לזה נחשבים כמקום א', בזה לא מהני לקרב ע"י רכב. ע"ש. והיא סברא ישרה ונכוחה, ראויה למי שאמרה. עוד כתב שם, שיש לדון לפי הטו"א והחת"ס שכתבו שהטעם של סמוך, שמצויים זה אצל זה ונראה כעיר אחת שאנשיה שונים במנהגיהם, ואפשר דכיון שלפי תנאי התחבורה כיום יש מקום לומר, דע"י הביקורים ההדדיים נחשבים כמקום אחד, וגם אם יש שיעור זמן של מיל, מ"מ להלכה לא נראה כן, שכיון שקבעו חז"ל כמחמתן לטבריה מיל, אין לנו לשנות השיעור לפי התנאים של היום. וציין ספרים רבים לענין זה. ע"ש.

וגם הגר"ש דבליצקי נר"ו כתב שם וז"ל, ועוד דחזינן דאין המנהג כלל להחשיב הסמוך בשיעור זמן, דלפי"ז גם עיירות מוצא ומבשרת היו יכולים לקרא בט"ו, ואולי גם קרית טלז, שכולם הם תוך ח"י רגעים של נסיעה מירושלים העתיקה כשהכביש פנוי, וזה מעולם לא שמענו. עכ"ד. ובעניתי נראה לי להביא ראיה מהגמרא דלא כהכף החיים, שבגמ' (מגילה ב' ע"ב) שאלו, ולימא מיל, ולמה צריך לכתוב כמחמתן לטבריה מיל. ותירצו, הא קמ"ל דשיעורא דמיל כמה הוי, כמחמתן לטבריה. ע"כ. ולכאורה קשה דאטו זו פעם ראשונה שהגמרא מזכירה שיעור מיל, והמיל ידוע לכל, ולמה צריך ללמדנו כאן שיעורא דמיל כמה הוי, ועוד איך נלמד שיעור מיל שהוא ידוע לכל, משני ערים אלו, שאין

ואחרונים, והחזו"א (סי' קנ"ג סק"ג) כתב דאין נותנים דיני ריבוע (שנאמרו בתחומים) לענין סמוך ואין לבדות הלכה חדשה, ולא מצאנו מי שחולק עליו בזה. ובזה נדחית גם הטענה שעשויה להתמלאת, שמלבד חילוקים בשטח, גם לא נותנים דין תחומים, בדין סמוך. וע"ש באורך.

ולמענה שמשותפים במסים וברשות אחת, שכ"כ בשער הציון (תפר"ח סק"ה) לפרש בדברי הר"ן, ושכן הוא בריטב"א, וכן משמע במאירי, אך כל זה הוא רק כשמתקיימים קודם דין סמוך ודין נראה, אז מוסיפים סניפים אלו, אבל כשאנו סמוך ואינו נראה, בזה לא אמר אדם מעולם שההשתתפות ברשות אחת תעשה אותם לבני כרך לענין מגילה, וכל שיש ספק בדין סמוך ונראה, אין משמעות לזה שהם תחת רשות אחת.

עו"ב הגר"ש דבליצקי נר"ו שם, דלענין מיל אם למדוד בזמן ולא בשטח. דן בזה הרב כה"ח (סי' תפר"ח סק"י) ולא מלאו לבן לדון המקום ככרך, אלא בצירוף שהוא בדין נראה, אבל לא סמך ע"ז לבד. ע"כ.

ובמ"ש משם כה"ח הנה ראיתי למרן שליט"א ביבי"א ח"ז (חא"ח סימן ח"ן, אות ד') שדחה דברי הכה"ח וכתב עמו הסליחה שאין זה דומה לאבילות, ששם הכל תלוי אם אותו אביל יכול להגיע באותו יום, שיוכל למנות עמהם, ובזה שייך לומר דגם אם יכול להגיע ברכב, נחשב קרוב במקום. משא"כ מקרא מגילה

בזה, וכן במה שכתב לענין קריאת התורה. ועוד חזון למועד. אי"ה. עוד דן שם אם רוצים לעשות בורגנין בשטח הפנוי שבין רמות לירושלים, לכל ע' אמה ושירים, שאין הדבר פשוט ע"ש. ע"כ מהעתקת דב"ק של הגר"ש דבליצקי שליט"א.

ח] וראינו שדעתו פשוטה וברורה לפסוק כהגאון הקדוש מו"ר הגריי קניבסקי זצ"ל, וכל קדושים שהזכיר שהם רוב מנין ורוב בנין של הפוסקים, שהעיקר הוא שברמות יקראו ביום י"ד בברכה, ובט"ו בלא ברכה, ואילו במבשרת וסביבותיה הדבר פשוט לו כביעתא בכותחא שהוא רק ב"ד, וכתב דמעולם לא שמענו אחרת, וכנ"ל. ובאמת שכן פסקו רוב הגדולים בדורותינו, וכ"פ מרן שליט"א ביביע אומר ח"ו (סימן ח"ן ונ"ט) ע"ש.

והנה בשאלות שהעליתי בפתיחת הדברים בכל אלו נחלקו גדולי הפוסקים, וכמפורט לפרטי פרטים בתשובתו הרמ"ה של מרן יביע אומר שליט"א בחלק שביעי חא"ח (סימן ח"ן) הנ"ל.

ומה ששאלתי בענין "נראה", נחלקו בזה הראשונים ז"ל, י"א דמהני אפילו ברחוק יותר משיעור מיל, כמבואר בהרשב"א ז"ל בחידושו לריש מגילה, דנראה לית ליה שיעורא, וכן משמע מפירש"י ז"ל, במגילה (י"ב סוף ע"ב), שפירש ששיעור מיל נאמר על דין סמוך. וכן הוא בפירוש ר"ח ז"ל ורבינו יהונתן

אדם יודע מקומם המדויק, בפרט של חמתן, וגם על טבריה יש כמה ספיקות שלא כאן המקום לפורטן. ובע"כ צ"ל דהכי קאמר, שלכך אמרו: כמחמתן לטבריה מיל, לומר שמודדים את המיל בשיעור קרקע כגודל הקרקע שבין חמתן ובין טבריה, ולא משתנה שיעור זה, לא ברכב ולא בסוסים ולא במטוסים. (והסברא היא כמו שכתב מרן ז"ל ביבי"א שהזכרתי לעיל, שהיא סברא ברורה ומאירה.) וע"ז כיוונו באומרם, קמ"ל שיעורא דמיל כמה הוי, שלא נמדד לפי הזמן של הילוך מיל, אלא לפי שיעור הקרקע שמעיר חמתן לעיר טבריה. ונלע"ד שהיא ראיה נכוחה ונכונה והיעב"ת אמן.

ז] עו"ב הגר"ש דבליצקי שליט"א, ע"כ מתבקשים הרה"ג של רמות שליט"א, לקבוע פסק אחיד לכל הישוב הקדוש רמות, הלכה למעשה כהגאון מוהריי קניבסקי (שליט"א), דסו"ס לא יצאנו מספיקות, וע"כ צריך לנהוג ב"ד ובט"ו, והברכות יברכו ב"ד בלבד. וכבעלי הספיקות עכ"ד. ומשלוח מנות ומתנות וסעודה ינהגו יומיים ועל הנסים וס"ת ב"ד, וע"ש עוד לענין על הנסים שהמשנ"ב (בסימן תפר"ח סקי"ז) כתב, דיאמרו על הנסים במקומות המסופקים בב' הימים. וכן נהגו בא"י עד שהאר"י ז"ל ביטל זה מחשש הפסק, כמ"ש בשער הכונות (דף ק"ט ע"א). וציין עוד ספרים, ובעוד יוסף חי כתב לומר ביום השני עה"נ באלקי נצור ובסיום ברהמ"ז. [וע"ש עוד מ"ש בזה ובעה"ו עוד אעיר בדב"ק

מלוניל ז"ל שם. וכן מפורש בריטב"א ז"ל ועוד.

אך רבים מגדולי הפוסקים חולקים בזה, ועל צבאם רבינו הנשר הגדול הרמב"ם (פ"א מהלכות מגילה ה"י) דנראה מדבריו, שאם השיעור הוא יותר ממיל, אפילו נראה עמו לא מהני להיקרא כרך. שכתב וכל הסמוך לו והנראה עמו אם אין ביניהם שיעור מיל וכו'. משמע שגם בנראה בעינין שלא יהיה ביניהם יותר משיעור מיל. ואולם הרב המגיד ז"ל שם תמה על זה, דמהגמרא משמע דנראה אפילו יותר ממיל דינו כרך, מזה שאמרו נראה אפילו אינו סמוך, ואם הוא דוקא בפחות משיעור מיל, א"כ היינו סמוך. ובע"כ דשיעור מיל, לא קאי אלא אסמוך בלבד, אבל "נראה" אפי' שהוא יותר ממיל נקרא כרך, דבנראה, לא בעינן שיהיה גם סמוך. ומכוח זה תיקן את נוסחת הרמב"ם ז"ל וכתב דצ"ל, וכל הנראה עמו וכל הסמוך לו אם אין ביניהם מיל וכו'. ולפי"ז שיעור מיל קאי על סמוך בלבד.

אך מרן ע"ה בכסף משנה שם העיר על תיקון זה, דמה נעשה להטור שכתב (סי' תפ"ח) וכן בכפרים הסמוכים וכו', או שנראים אפי' אינם סמוכים להם, ובלבד שלא רחוקים יותר ממיל. ואם נבא לתקן גם נוסחת הטור כמו (שתיקן הה"מ) ברמב"ם, מה נאמר בדברי הר"ן שכתב, ואפשר דכי אמרינן ועד כמה מיל דאכולה מילתא קאי, בין לנראה ובין לסמוך לו.

וע"ש שמכוח זה מפרש מרן ז"ל, דמיל לא קאי על סמוך אלא על נראה בלבד. דסמוך משמע סמוך ממש שהוא בעיבור העיר, ומיל קאי אנראה, דלא מסתבר שאפילו יהיה כמה פרסאות יהיה נידון כרך, מפני שנראה עמו, לזה קבעו שיעור מיל. עו"כ שכן נראה גם בטור דמיל קאי אסיפא, וע"ש בכסף משנה, וכן הוא בדבריו ז"ל שבבית יוסף.

והנה מרן שליט"א ביבי"א הנז', הוסיף שהמאירי וגם בארחות חיים העתיקו לשון הרמב"ם ז"ל בנוסחא שלפנינו. (ולא כמו שתיקן הרב המגיד ז"ל). וכן הוא בספר אהל מועד, ובספר צדה לדרך, ובספר הרקח (סי' רל"ז), ומה שפירש מרן ז"ל בדברי הטור, כן הוא בפסקי הרא"ש (פ"ק דמגילה).

עו"כ שגם מהר"ם אלשקאר ז"ל (סימן ק"י) פירש דמיל קאי אנראה, אבל סמוך הוא בעיבורה של עיר. ושכן כתב הר"ן וכן נראה מהרי"ף ז"ל. עו"כ שגם הצ"ח מפרש כן בהרמב"ם. [וע"ש שהזכיר מחלוקת אם רק כפר הסמוך לכרך הוא טפל אליו, או אפילו עיר גדולה נמי טפלה לכרך].

ט] והנה יש בזה ספקות גדולים בהלכה דמצד סמוך בודאי אין כאן, לא מיבעיא לדעת מהר"ם אלשקאר ז"ל ומרן ז"ל בב"י ובכסף משנה, דסברי דבעינן כעיבורה של עיר כדי שיקרא סמוך, דלא שייך לא ברמות, ובודאי לא במבשרת ציון, אלא גם לרוב הפוסקים שסוברים

המוקפת ובין הבתים האחרים (של שכונה אחרת וכדומה), הוא פחות משיעור מיל, מיקרי סמוך, ודינם נמי לקרות ביום ט"ו. וכן יש פוסקים שסוברים שהמקום הסמוך לחומת עיר העתיקה אם הוא תוך העיבור (ע' אמה), דינו כמו המוקף עצמו, אפי' הוא גדול הרבה כל שאין הפסק, בין הבתים. וכשיש הפסק, אזי הבתים שאחרי זה יש להם דין "סמוך" וכל שההפסק פחות משיעור מיל. נחשב סמוך וקוראים בט"ו. וכמ"ש לעיל בדברי הגר"ש דבליצקי שליט"א. (בשיטות ג' וד' שהזכרתי).

עכ"פ רזה"פ לא סוברים כן, אלא כל הסמוך לכרך והנמשך ממנו שקוראים בט"ו, הוא מדין סמוך ולא שיש לו דין מוקף ממש. וסוברים רוב הפוסקים הללו שאין אומרים סמוך לסמוך, ואחר שיש הפסק של ע' אמה ושיריים, משם ואילך דינם לקרא בי"ד דוקא. ומלבד שזו דעתם של רוב הפוסקים וכאמור, יש להוסיף לזה את דעת הגרי"מ טיקוצינסקי ז"ל, דס"ל דדין מוקף הוא רק לאורך מיל מן החומה של העיר העתיקה ותו לא מידי וכנ"ל, ועל כל זה יש להוסיף דעת מרן בכ"מ ובב"י, דס"ל שכל דין סמוך הוא רק בתוך עיבורה של עיר בלבד, וכן ס"ל למהר"ם אלשקאר ז"ל ועוד. וכנ"ל. ויש מפרשים כן גם בשו"ע.

ולפי"ז יש בזה ס"ס שלא לברך, ספק שמא הלכה כמרן בכס"מ ובב"י ומהר"ם לשקאר וסיעתם, דמפרשים בדעת הרמב"ם שדין סמוך הוא רק בתוך התחום

שעד מיל מיקרי סמוך, שלפי זה כל הסמוך לחומת העיר העתיקה ואין בין החומה לבתים שיעור מיל מיקרי סמוך. מ"מ גם בזה לדעת הגרי"מ טיקוצינסקי ז"ל, מודדים מהחומה שיעור מיל, ובסוף המיל אפילו תוך בית, משם לא מיקרי סמוך, ודינו בי"ד. וגם לדעת רוב גדולי דורו והבאים אחריהם שחלקו על זה, וכתבו שרק בבית מדרשו נהגו כן, (ראה במנחת שלמה סוף סימן נ"ז מזה). וע"כ הם סוברים שכל הבתים הסמוכים ז"ז אפילו נמשך מילים רבים, כיון שהבית הראשון מהם, נמצא תוך מיל מהחומה של הכרך, כולם מקשה אחת, ובכל אורך השכונות קוראים ביום ט"ו, שחל על כולם דין סמוך, מכוח הבית הראשון שמחוץ לחומה שהוא תוך מיל. אך כל זה כשאין הפסק בין הבתים, אבל אם יש מגרש ריק מפריד בין הבתים בשיעור ע' אמה ולכל היותר קמ"א אמה ושירים, מאותו מקום ואילך אין לו עוד דין סמוך וקוראים שם בי"ד. (עיין להלן בדברי החזו"א בזה, וכ"ד גדולים ורבים). דלא אמרינן סמוך לסמוך, אלא דין סמוך הוא למקום המוקף מימות יהושע בין נון, והשאר כל שאין בין הבתים ע' אמה נחשב כולו למקום אחד, ומיקרי כולו סמוך למוקף ויש לו דין פורים דמוקפין. אבל במקום שיש מגרש ריק של ע' אמה, הוא מפסיק, ומשם דינו בי"ד באדר ככל ערי הפרזות.

והגם שיש מ"ד דס"ל דאמרינן סמוך לסמוך, ולפי זה כל שהמקום הריק המפסיק בין הבתים הללו הסמוכים לעיר

של הכרך. ואת"ל דהלכה כר"ח ורש"י ז"ל ושאר הפוסקים דמיל קאי על "סמוך", עכ"פ זה בסמוך לכרך, אבל אחר שיש הפסק של ע' אמה ושיריים כבר לא נחשב סמוך, ואין בו דין כרך אלא קורים ב"ד. ובפרט שזו דעתם של רוב הפוסקים וכנ"ל. וכן יש עוד ס"ס עפ"י שאר הדעות הנ"ל.

ואולם המגן אברהם (סימן תפ"ח סק"ג) והגר"א (שם), דקדקו מלשון מרן ז"ל בשו"ע, דס"ל שגם "סמוך" הוא עד מיל, ואילו בנראה, דינו כמו כרך גם ברחוק יותר ממיל. וזאת משום שכתב בסימן תפ"ח ס"ב, כרכים המוקפים וכו', וכן הכפרים הנראים עמהם אפילו אינם סמוכים שהם בהר, או שסמוכים להם אפילו שאינם נראים עמהם, כגון שהם בעמק, ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל, קוראים בט"ו, עכ"ל. ומזה שהיפך והסמך דין שיעור מיל לסמוכים, ש"מ שמיל קאי על סמוכים.

ואולם לעומת זה הפר"ח שם, כתב שדעת מרן ז"ל הוא כהרמב"ם ז"ל, ואולם המטה יהודה עייאש העיר עליו, דלא משמע כן מהש"ע שהיפך את לשון הטור, וכן העיר הברכ"י שמדברי מרן בש"ע נראה שתפס כנוסחת הרב המגיד ז"ל.

י' ומרן ביביע אומר שם, כתב שנראה שמרן בש"ע סובר שגם הנראה, לא יהיה רחוק יותר ממיל, וכמבואר בחידושי הר"ן ז"ל, וזאת משום שלא כתב דברים מפורשים בש"ע, אחר שבב"י

ובכס"מ ישב על מדוכה זו, ושכ"כ הרב צידה לדרך, ושכן העלה בישכיל עבדי ח"א (חא"ח סימן ט"ב אות ד'), ושכן העלה בקובץ תורה מציון (שנה א' סי' ט"ז) שרוב הראשונים והאחרונים סברי, שאין נידון ככרך אלא דוקא מה שתוך תחום שבת.

ועפ"י כתב מרן הראש"ל ביבי"א שם, שלפי זה אפילו אם רמות נראית מתוך העיר העתיקה, כיון שהיא מרוחקת יותר ממיל גם מהעיר החדשה, עליהם לקרות ב"ד. ע"ש. ועוד י"ל דאפי' היה המרחק מהעיר החדשה פחות ממיל כל שהיא רחוקה מהם שיעור ע' אמה ושירים, יש לה דין פרוז, לדעת החזו"א בספרו (כמו שאביא לשונו כאן). ועוד שכן דעת הגרצ"פ והגר"י וייס ע"ה ועוד, וכמבואר לעיל ממה שכתבתי בשם הגר"ש דבליצקי שליט"א בשיטה ב' ע"ש. ומ"ש מרן ביבי"א כאן, כיון שהיא מרוחקת יותר ממיל גם מהעיר החדשה ר"ל שגם לסברת הגראי"ה קוק ז"ל והגר"מ חרל"פ ז"ל ועוד (הנוכחים בשיטה ג' שם), גם לזה אין לרמות דין כרך, שהרי היא רחוקה מהעיר החדשה יותר ממיל. וכתב ביבי"א שם שכן הוא דעת החזו"א ע"ה.

והנה לשונו של רבינו בעל החזון איש בספרו (חא"ח סימן קנ"א), נראה דאם נתוספו בתים חוץ לחומה, אע"פ שהאריכו חוץ לתחום, ויש בתים שאינם סמוכים ואינם נראים, מ"מ קורין בט"ו, כיון שכל העיר כארבע אמות ומיקרו כולן

עו"ב החזו"א שם (להלן), וז"ל ולעיל (סימן קנ"א) כתבנו שאם נתוספו בתים סמוך לחומת הכרך והם מתיחדים לעיר אחת שאין ביניהם הפסק ע' אמה ושירים, וגם אם הם נמשכים חוץ למיל, לא גריעי מסמוכין תוך התחום ומופסקין ע' אמה ושירים ויותר. ולהמבואר אפילו ביש הפסק גדול בין הבתים לבין חומת הכרך, כל שאין הפסק יותר ממיל הרי הבתים בכלל סמוך, וכל שתחילת העיר במרחק מיל ולא יותר, הרי כל העיר בכלל סמוך. עכ"ל.

והנה חזר בזה על מ"ש הוא ז"ל (בסימן קמ"א), שהזכרתי לעיל, ועיין שם מה שביארתי בדבריו, והנה כאן חוזר ומבאר דבריו, ועולה שהוא כמו שביארתי לעיל בעניותי. שכן כתב שהבתים שנתוספו סמוך לחומת הכרך, וכו', שאין ביניהם הפסק ע' אמה, כלומר שאם יש הפסק שיעור ע' אמה, משם ואילך אין לו דין מוקף. ולעיל פירשתי עוד את מה שכתב, ויש בתים שאינם סמוכים ואינם נראים. שכונתו שלא נראים ולא סמוכים לעיר המוקפת חומה. וכאן הוא פירש כן להדיא, שכתב, אפילו יש הפסק גדול בין הבתים לבין חומת הכרך, והוסיף לבאר, כל שאין הפסק יותר ממיל (כלומר בין הבתים הראשונים שמחוץ לחומה ובין החומה). הבתים בכלל סמוך, וכל שתחילת העיר (כלומר העיר החדשה) במרחק מיל ולא יותר, (מן החומה), הרי כל העיר בכלל סמוך. עכ"ל. וכמובן לאפוקי הבתים שיש הפסק בינם לסמוכים שיעור ע' אמה ושירים,

תוך התחום, ובלבד שלא יהא ביניהן מגרש פנוי שבעים אמה או קמ"א כדין תחום לענין שבת. עכ"ל. [והנה מ"ש: ויש בתים שאינם סמוכים ואינם נראים, ר"ל שאינם סמוכים לעיר המוקפת חומה ולא נראים עמה, אבל הם סמוכים לעיר החדשה בודאי, וזה שכתב בסוף דבריו, ובלבד שלא יהא ביניהן מגרש פנוי וכו'].

וע"ש עוד (בסימן קנ"ג סק"ב) שכתב וז"ל, ונראה דגם אם נבנתה העיר בתחילתה רחוקה מן הכרך, ואח"כ נתוספו בתים ונסמכה העיר אל הכרך, יש לעיר דין סמוך, אע"ג דעד השתא היתה פרזית קודם שנסמכה, ולא מצאנו בפוסקים חילוק בדבר. תדע שהרי אם היתה העיר סמוכה לכרך בשעת הנס והיה דינה בט"ו, ואח"כ נחרבו מקצת בתיה, ועכשיו היא רחוקה, הרי היא יוצאת לדין פרזית. והכא נמי רחוקה ונסמכה, שְׁבָה מדין פרזית לדין מוקפת, ואם נתוספו בתים לכרך חוץ לחומה, ועי"ז נעשה הפרוז סמוך, לאו כלום הוא דבעינן סמוך לכרך ממש. עכ"ל. [מ"ש בסוף דבריו, ואם נתוספו בתים לכרך וכו', נלע"ד דהכי קאמר, שהיתה עיר פרזית רחוקה מהחומה, והיו בתים סמוכים לחומה באופן שדינה כמו הכרך המוקף. ועתה נוספו בתים לבתים הסמוכים לכרך, עד שהפרוז נעשה סמוך לבתים אלו בשיעור מיל, לאו כלום הוא, דבעינן סמוך לכרך ממש. וזה סמוך לסמוך, ולא סמוך לכרך ממש. זה הנלע"ד בביאור דברות קדשון].

ירושלים החדשה לשכונת רמות יותר ממיל. עכ"ל.

ויש להוסיף שאפילו אם יבואו בטענה שיש פחות ממיל, עכ"פ לרוב הדעות גם בשיעור שבעים אמה ושירים, חשוב שפיר הפסק, ואין לזה דין מוקף, ואיך יקראו רק בט"ו אחר שלרוב הפוסקים דין שכונה זו כדין כל ערי הפרזות. ולפי דעתם אין יוצאים ידי חובתם בט"ו כלל, ועוד איך אפשר לברך בדבר השנוי במחלוקת, ועוד שהוא נגד רוב הפוסקים. אבל בי"ד אין חשש שגם בן כרך שקרא בי"ד יצא י"ח. וכדלהלן אי"ה. ומה גם שלרוב הפוסקים אכן דינם ביום י"ד.

עו"ב שם שרמות אינה בגדר נראית עמו שהמאירי במגילה (ב' ע"ב) כתב דבעינן שכל השטח של הכפר יהיה נראה עם הכרך. וכן העלה בציץ הקדש ח"א (סימן ב"ן), וע"ש עוד מה שנשא ונתן בדברי מהרי"ל דיסקין ז"ל, וכתב דלפי זה אפילו לר"ח ורש"י וסיעתם דסברי שבנראית עמו אין הגבלה של מרחק, ואפילו יותר ממיל דינו ככרך, מ"מ רמות אינה בגדר נראית עמו. וע"ש עוד במה שדן על היכא דנראית מראש מגדל גבוה, והעלה שצריך שיראוה מהקרקע ולא מן הגגות, ובראיית עין רגילה.

ובמבשרת ציון שהיא רחוקה טובא, בודאי שאין מי שיחשוב את זה סמוך. וגם מדין נראה בודאי שאין מי שיעלה על דעתו לומר שאפשר לראותה

וכמו למשל רמות וכל כיו"ב, שהיא מנותקת מכל העיר החדשה הסמוכה לחומה בתחילת בניניה, ומזה נמשך דין סמוך, עד למקום שיש הפסק ע"י מגרש ריק שבין השכונות.

וכל המעיין היטב בדברי החזו"א כולם יראה בבירור שדעת החזו"א הנזכרת היא מקור דברי הגאון קהלות יעקב גיסו, אשר מעולם לא זזה ידו מפסקיו והוראותיו, ופשוט בעיני שגם בענין זה שנשאל למעשה, לא פסק עד שעיין בדברי החזון איש בפנים כפי מנהגו ע"ה. ואשר על כן י"ל דבמבשרת ציון בודאי שדינם ביום י"ד ככל ערי הפרזות, שכל שיש הפסק של קמ"א אמה בין השכונה ובין הבתים הנמשכים מהסמיכות לחומה, להחזו"א דינם ביום י"ד וכ"ד רוב הפוסקים וכנ"ל.

ומה גם שבפועל יש יותר ממיל בין מבשרת ובין בתי ירושלים החדשה, שכן כתב לי הרב השואל שליט"א וכנ"ל. שלפי"ז כמעט אין חולק שדינם לקרא ביום י"ד.

י"א [וראיתי למרן (שליט"א) ביביע אומר ח"ו (חא"ח סימן ח"ן אות ג')] וז"ל ולפי זה נראה שאפילו אם היתה שכונת "רמות" נראית מתוך ירושלים עיר הקדש העתיקה, כיון שהיא מרוחקת גם מירושלים החדשה יותר ממיל, על תושבי השכונה לקרות המגילה בארבעה עשר, ובפרט שלדברי יודעי דבר גם בקו אויר יש מרחק מהבתים האחרונים של

מהעיר העתיקה בשום פנים שבעולם, וא"כ אין לה דין סמוך ולא דין נראה.

ובאמת שהגאון הגדול מוהרי"ש אלישיב זצ"ל, לא קבע קביעתו שיקראו ביום ט"ו אלא משום העירוב בלבד, שכפי הנראה יש עירוב משותף עם עה"ק ירושלים ת"ו. (לא מובן איך נעשה דבר זה וצריך לשאול). אבל לא מדין סמוך ולא מדין נראה. ואולם יש עוד טעם אחר, והוא לסברת הרב כף החיים ע"ה שכתב דיש מקום לומר דשיעור מיל שאמרו בגמ', איננו שיעור קרקע באורך אלפיים אמות, אלא אזלינן אחר הזמן של מיל. ולהלן אשוב לדון בדין זה דשיעור מיל.

והלום ראיתי תשובת הגאון הרב"צ אבא שאול ע"ה, בשו"ת אור לציון ח"א חא"ח (סימן מ"ה) שכתב דאין לסמוך על עירוב זה דצורת הפתח, כדי להחשיב שכונות אלה סמוכות לעיר העתיקה ולקרא בט"ו. דגם אם נאמר דהעירוב מצרף גם לענין מקרא מגילה, מ"מ לא יחשבו שכונות אלו אלא כסמוך לסמוך, שקורין בי"ד. דהרי העיר העתיקה והשכונות הצפוניות של ירושלים, כגון סנהדריה, תל ארזה וכו', מוקפות בעירוב אחד לעצמן, וחשובים ע"י זה לעיר בפני עצמן, ומה שיש עירוב כללי של העיר המצרף גם את רמות וכו', לא יהיה אלא כסמוך דסמוך. דהא קיימינן אליבא דמאן דס"ל דמתחשבים בעירוב לענין מקרא מגילה, ולשיטתיה הרי העיר העתיקה עם השכונות הצפוניות חשובות כמקום בפני

עצמו וכנ"ל. ושכונות רמות או הר נוף ג"כ חשיבי כמקום בפני עצמו, שהרי מוקפין במחיצה בפני עצמן, ואעפ"י שיש עירוב כללי המקיף לכל העיר יחד עם השכונות הנ"ל, מ"מ אינם יכולים ליחשב סמוכים עם העיר העתיקה. כיון דסו"ס מוקפים במחיצות בפני עצמם, דכה"ג קי"ל בכלאים דאינו אוסר, שאם יש כמה שדות שכל אחת מוקפת לעצמה ע"י צורת הפתח, וכולן מוקפות יחד במחיצה אחת כוללת, מותר לזרוע בכל מחיצה מין אחר. וע"ש.

ואחר זה כתב שם, דיש ראייה דנהגו שלא להתחשב בעירוב דצוה"פ לענין מקרא מגילה, שהרי ישנם כמה שכונות שהן סמוכות ודאי תוך שבעים אמה ושיריים, ברצף אחד עד העיר העתיקה, והחמירו לעשות עירוב פנימי לעצמן לענין שבת, ועינינו רואות שהמנהג לקרא בט"ו גם בשכונות הסמוכות לאותה השכונה, ואם אכן אנו מתחשבים בעירוב לענין מקרא מגילה, היה להם לקרא בי"ד, דהא חשיבי סמוך לסמוך, ובע"כ שהמנהג שלא להתחשב בעירוב לענין מקרא מגילה, וע"ש שכתב לחלק בין ענין השבת לענין מגילה.

עוד הוסיף דאין להתחשב בעירוב דצוה"פ, שהרי אם יקרע בליל ט"ו, והוא מצוי שנקרע, הם מופקעין ממצות פורים לגמרי דא"א להם בט"ו כיון שנקרע העירוב, ובי"ד לא קראו, ואין דרך

מהריטב"א דלא כהשלטי גבורים. והגרי"ז מינצברג כתב בהסכמה לספר מוקפים חומה, וזכורני מה שהורה גאון הגאונים בעל תורת חסד גאב"ד לובלין לפני ששים שנה כשהתחילו לבנות השכונות החדשות, שהרחוקות יקראו ב"ד, אע"פ שיהיו כלולים בעירוב שבת של העיר, מ"מ לא נכללים בכלל ירושלים למגילה. ושכ"כ במנחת יצחק ח"ח (סימן ס"ב) בשם התורת חסד, וכ"כ הגר"פ אפשטיין והגרש"א יודלוביץ ז"ל, דלא מהני העירוב לענין מגילה. ושכן כתב הגרי"י קניבסקי ע"ה. ואולם הרב ישכיל עבדי ח"ז כתב על ב"ח הדסה עין כרם שהוא קשור חזק עם העיר וגם כלול בעירוב, הרי הוא מכלל ירושלים. וביבי"א שם דחה דבריו, ושלא משמע כן מדברי הגאונים הנ"ל. ובפרט להרמב"ם ומרן ז"ל דלא מהני צורת הפתח לרשות הרבים ובפרט כשיש פרצות יותר מעשר אמות. וע"ש שהביא עוד גדולים שדחו סברא זו דהעירוב. ושהמנחת יצחק כתב שהגר"ד יונגרייז ז"ל בהיותו מאושפז בעין כרם, קרא ב"ד בברכה וביום ט"ו בלי ברכה. עוד הוסיף דברמות עשו להם עירוב נפרד לעצמם, ובזה הוציאו עצמם מכלל העירוב של כל העיר. ע"ש.

ולא אחת שראיתי להגאון מוהרש"ז אוירבך זצ"ל במנחת שלמה ח"ב (סימן נ"ז) שדן על קריאת המגילה בביה"ח הדסה עין כרם שבירושלים, וכתב שהורה בתשכ"ג לרב ביה"ח הרב רקובסקי ז"ל שיקראו בט"ו, ויש מקום להחמיר לקרא

חכמים לתקן שיסמכו על דבר כגון זה שעלולים להתבטל לגמרי מהמצוה.

ועוד הוסיף דלדעת הרמב"ם ומרן ז"ל לא מהני צורת הפתח אלא למילי דרבנן, וביותר מעשר אמות כמו שעושים היום אפי' לדרבנן לא מועיל, ורק להרא"ש והר"ן הוא דמהני צוה"פ גם לדאורייתא. ולהלכה קיי"ל כהרמב"ם וש"ע דלא מהני לשבת, וק"ו דל"מ לענין מגילה. ע"ש.

עוד כתב דאפילו נחשוב מחלוקת ברמב"ם והרא"ש ז"ל הנ"ל לספיקא דדינא, יש לקרא ב"ד, וכדקיימא לן בערים המסופקות. (וע"ש מ"ש בזה), ולהלכה צריכים לקרא ב"ד כרוב העולם. ואין לחלק בין ספק במציאות (אם היתה מוקפת מימות יב"ן) ובין ספק בהלכה. עכת"ד.

י"ב] ועיי' ביבי"א שם (אות ה') שגם דן בסברא זו, דהעירוב משתף הכפר עם הכרך כשמקיף אותם ביחד, על סמך דברי השלטי גבורים בב"ב (פ"ב) שכל תקנה שנוהגים בני העיר מתפשטת עד תחומה של עיר, וכמו מגילה עד מיל סמוך לכרך. ובים של שלמה כתב הטעם שכל שהוא תוך התחום נגרר אחר תקנות העיר, שהוא מהלך בני העיר בשבת ויו"ט. ועיי' ישכיל עבדי ח"א (סימן ט"ו אות ט"ו) מזה. ומרן שליט"א שם כתב ע"ז דאין הכרח להשוות דין מקרא מגילה לדין שבת, שהרי לדעת מרן ומהר"ם אלשקאר הנ"ל, הדין דסמוך היינו תוך עיבורה של עיר. וציץ הקדש הוכיח

מה שלא סומכים על העירוב דצוה"פ, היינו שמחמירים מדרבנן אבל מדאורייתא שפיר מהני לעשות כרה"י, וממילא חשיב עיר אחת לענין המגילה. [הנה בזה יש להעיר בדב"ק ועיין בדברי אור לציון דלעיל].

ובסו"ד כתב שכמובן כל זה אינו לפי דעת הרב טיקוצינסקי ז"ל שהחמיר באינו נראה, בכל מה שחוץ לתחום לחשוש אפי' בחדר אחד שמקצתו חוץ לתחום. ואין מי שחושש לכך. וחזר וביקש שיזדרז לשאול להגריי"ק ע"ה. (אך אין בידינו ברור אם נשאר בדעתו בזה). עכת"ד המנחת שלמה.

י"ג] והנה הוא תלה הענין בדעתו של הגה"ק מוהרי"י קניבסקי זצ"ל וזיע"א, ועתה התברר באר היטב מפי כמה סופרים וספרים שאכן הגריי"ק ע"ה פסק דלא סומכים על העירוב, והטענות שטען הגרשז"א ע"ה. יש מקום לשאת ולתת בהם ושערי תשובה לא ננעלו. וכאמור כן פסקו רוב גדולי הפוסקים האחרונים וכנ"ל. וכן עיקר.

והטענה הגדולה מכל האמור, היא שמלבד שרוב מנין ורוב בנין של הפוסקים ספרדים ואשכנזים, סוברים שבכה"ג אין לו דין סמוך ובודאי שלא שייך בזה דין נראה. וגם מצד העירוב הוא סברת יחידים ממש, וכפי שכתבתי לעיל משמו של הגר"ש דבילצקי שליט"א, שמנה כל הפוסקים שדוחים סברא זו, שהעירוב מצרפם לעיר אחת ועליהם יש

בב' הימים, וכתב שהוא עצמו היה אז מאושפז וקרא בשני הימים. ועתה נתפרסם (בתשכ"ד) שהרב שטרנבוך והרב גרוסברג כתבו שפשוט להם שיש לקרא שם רק בי"ד, והרב גרוסברג כתב שכן סובר הגה"צ מהריי"ק (שליט"א) (הכונה להסטיפלר זיע"א) לקרא בי"ד. והגרשז"א ע"ה כתב לגיסו, שהוא מבקש להראות הנימוקים שלו להגה"צ מוהריי"ק זיע"א (הסטיפלר), ולברר אם הוא באמת סבור כן בפשיטות, ואם לדעתו צריך אני לחזור מהוראה זו.

וזה תו"ד בנימוקיו ז"ל, בשו"ע (סוף סי' שצ"ח) מבואר לענין תחומין שכל שיטתה ואח"כ הוקפה, מודדין מן החומה, ובמג"א (סי' ת"א) מבואר שצורת הפתח ג"כ חשיבי כישב ולבסוף הוקף, ולפי"ז כמו שלענין תחומים נחשבת לעיר אחת ומודדין מצורת הפתח, הכי נמי לענין מגילה.

והמשנ"ב בשעה"צ כתב שצריך שהוא משתתף עמו בעניניו, וביה"ח הדסה חשיב ודאי מעניני העיר, ואלפים נוסעים בכל יום מהעיר לביה"ח וחזרה, וא"כ צורת הפתח לא רק שעושים רה"ר (נ"ל שצ"ל רשות היחיד). אלא עושים הכל כעיר אחת וכארבע אמות דמיא. וע"ש עוד. ומה שטוענים שאם יקרע העירוב ישתנה הדין, אינה טענה כלל, ועוד שכיון שתמיד מוקף יתכן שאפילו יקרע, מ"מ אם עומדים לתקנו יתכן שלענין זה חשוב שפיר עיר אחת גם כשהעירוב קרוע. וגם

דפרזים ואינם חייבים אלא ב"ד, ורק ממדת חסידות יקראו בט"ו בלא ברכה). ויש מי שכתב שלא חשו לספק זה אלא בא"י שהיו עריהם ידועות בשעת התקנה מחמת דין דבתי ערי חומה. אבל בחו"ל מעיקרא כך התקינו שכל שהוא ספק, לא יקראו אלא ב"ד. וי"מ שהיו נוהגין כדברי רבינו וכן ראוי לעשות. עכ"ל.

והגר"א ז"ל בביאורו כתב ומברכין על קריאתה ב"ד, דגם בני כרכים יוצאים בדיעבד ב"ד. כמ"ש בירושלמי מגילה (פ"ב ה"ג) בן עיר מהו שיוציא בן כרך ידי חובתו, ייבא כההיא, כל שאינו מחוייב בדבר וכו', בן כרך מהו שיוציא בן עיר י"ח, ייבא כהדא וכו', הכל יוצאין ב"ד שהוא זמן קריאתה. וכן שם (פ"א ה"א, ה' ד'). ולכן מברכין ב"ד אף לכתחילה, כמ"ש התוס' וש"פ בברכה שמסופקים אם בורא פרי האדמה או בפ"ע, וכמ"ש בפ"ו דברכות וכו' ע"ש.

ועיין במשנה למלך שם מה שכתב בשם הר"ן ז"ל (פ"ק דמגילה) בביאור דין זה, ומה שביאר ודקדק עפ"י זה יע"ש היטב. ונמצא שיש כמה וכמה טעמים לפסק ברור זה, דבכל ספק יש לברך רק ביום י"ד, וביום ט"ו יקראו בלי ברכה.

והרב משנה ברורה (סימן תפ"ח סק"א) כתב שהברכה אפילו במצוה של תורה הוא מדרבנן, וכל ספק הוא ספיקא דרבנן, וכ"ש בזה שהמצוה היא דדבריהם לכו"ע א"צ ברכה (בספק), ומה שמברך ב"ד הוא משום שהוא זמן קריאה לרוב

להוסיף את מ"ש מרן הגאון יבי"א שליט"א, ולהבדיל בין החיים הגר"צ אבא שאול ע"ה באור לציון, שהזכרתי דבריהם לעיל.

אך גם אם נחשוב כל זה לספיקא דדינא, איך נפסוק לקרא המגילה ביום ט"ו, ולדעת כל אלה שאומרים שצריך לקרא ב"ד, נמצא שלא קיימו כל מצות הפורים כלל וכלל, אבל אם יקראו ב"ד בדיעבד יוצאים י"ח לכל הדעות כולם, שהוא יום הקריאה לרוב העולם.

ובבר פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות מגילה (פ"א הי"א) וז"ל, עיר שהיא ספק מוקפת חומה בימות יהושע בן נון, או אחר כן הוקפה, קוראים בשני הימים שהם י"ד וט"ו ובליליהם, ומברכים על קריאתה בארבעה עשר בלבד, הואיל והוא זמן קריאתה לרוב העולם. עכ"ל. וכן פסק מרן בש"ע (סימן תפ"ח ס"ד) וז"ל כרך שהוא ספק אם הוקף בימי יהושע בן נון קורים ב"ד ובט"ו ובלילהון, ולא יברך כי אם ב"ד, שהוא זמן קריאה לרוב העולם. עכ"ל.

והה"מ ז"ל הזכיר הגמ' דמגילה (ה' ע"ב) רב אסי קרא מגילה בהוצל ב"ד ובט"ו, אלמא מספקא ליה, חזקיה קרא בטבריה ב"ד ובט"ו משום דמספקא ליה. וכתב רבינו דמברך בראשון ולא בשני וכן כתבו ז"ל, ומ"מ י"מ שכתבו דמדת חסידות היה להם, אבל מדין גמור אזלינן בתר רובא בעלמא ולא מוקפין נינהו. (כונת הה"מ ז"ל, לומר דמעיך הדין יש להם דין

ראוי לקבוע רק יום י"ד לבדו, ולא חייבו לקרא גם בט"ו, אלא שלא תשתכח התקנה שתיקנו זמן מיוחד לכרכים.

ואחר כל אלה הדברים, לא נוכל להתעלם ולומר שיקראו רק בט"ו לבדו ח"ו, דאפי' מי שירצה להעלים עין מדעתם של רוב מנין ורוב בנין של הפוסקים הסוברים שזמן מקומות אלו הוא י"ד, ויחשוב את זה לספיקא דדינא. סו"ס הלכה רווחת היא שבכל ספק עיקר הקריאה היא בי"ד, דגם אם היה המקום בבירור גמור כרך ממש, סו"ס בן כרך שקרא בדיעבד בי"ד יצא ידי חובתו, אבל לצד שדין המקום כערי הפרזות (ובפרט שכן פסקו רוב גדולי הדורות האחרונים ודורנו בכללם), וא"כ אם יקראו רק בט"ו לא יוצאים י"ח כלל, ולא מקיימים מצוות הפורים, וגם לברך בט"ו, ולקרא בי"ד בלי ברכה לא יעלה בדעת דלו יהיה רק ספק, קי"ל סב"ל.

וזאת תורת העולה מכל האמור, שהעיקר בזה כפסקו של הגה"ק רבינו יעקב ישראל קנייבסקי זללה"ה בעל קהלות יעקב, שפסק עפ"י החזון איש שברמות יקראו המגילה ביום י"ד בברכה, וכן קריאת הס"ת ביום י"ד, ובאותו יום יקיימו סעודת פורים ומשלוח מנות ומתנות לאביונים. ויחזרו ויקראו המגילה גם ביום ט"ו אך לא יברכו, ומצות משלוח מנות ומתנות לאביונים וסעודה יכולים לקיים גם ביום ט"ו ותע"ב, ואולם קריאת הס"ת ועל הנסים יאמרו רק ביום י"ד לבדו.

העולם וכדלקמיה, ור"ל דע"כ אפילו הוא מוקף חומה שדינו בט"ו, אם קרא בי"ד יצא בדיעבד, ולא הוי ברכה לבטלה. עכ"ל. וכן הלכה רווחת בכל מקום דבכל ספק קוראים המגילה ביום י"ד בברכה, ומהדרים לקרותה ביום ט"ו בלא ברכה.

ובחזון איש (א"ח סימן קנ"ג ד"ה בין בני כרכים) כתב, דמה שאמרו בירושלמי, שבן כרך שקרא ביום י"ד יצא ידי חובתו, נראה דהיינו בטעה וקרא, אבל קרא במזיד בי"ד, חייבוהו חכמים לקרא גם בט"ו. ולמד מהירושלמי שקלים פ"ק, לפי פירושו של הגר"א ז"ל שם ששאלו מזה שקוראים בי"ד ובט"ו ותירצו שאם יאמר אדם אקרא בי"ד ולא בט"ו אין שומעין לו, דא"כ אתה מבטל זמן כרכים. ורק בדיעבד שקרא בי"ד יצא, אבל במזיד אם נאמר שיצא נמצא עוקרים זמן כרכים. וע"ש שדחה דאפ"ל שאסור לו לקרא בי"ד, אבל בדיעבד יצא ולא נעקר זמן כרכים כיון דעביד איסורא, אבל בספק שקורא בי"ד בהיתר ובקביעות, חייבוהו חכמים גם בט"ו מספק, וכתב שניחא בזה מ"ש בירושלמי מגילה (פ"ב ה"ג) בן עיר שעקר דירתו וכו' נתחייב כאן וכאן, דכל שקורא בי"ד בהיתר ובחיוב לא פטרוהו מט"ו, אע"ג די"ד היא קריאה של מצוה גם בבן כרך, מ"מ שלא תעקר זמן כרכים קבעו שחייב גם בט"ו עכד"ק.

ומכללות דבריו עולה שבאמת עיקר הקריאה היא רק בי"ד, לכל ספק שיש לו לאדם, ובכל הספיקות היה

וב"פ גדולי הפוסקים האחרונים כמבואר ומפורט לעיל באר היטב, וכמו שהעלה הגאון המקובל רבי שריה דבילצקי שליט"א, וכ"פ מרן גדול דורנו בעל יבי"א שליט"א ועיקר.

והדברים ק"ו לעיר מבשרת ציון שהיא רחוקה יותר ועוד נימוקים רבים שגם שם יקראו בי"ד בברכה, וס"ת ועל הנסים רק בי"ד. והמחמיר לקרא מגילה גם ביום ט"ו תבא עליו ברכה אך

לא יברך, ומצות משלוח מנות ומתנות לאביונים וסעודה יכולים להחמיר לקיימם גם ביום ט"ו.

ויהי רצון שיעשה לנו ה' נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. וליהודים תהיה אורה ושמחה וששון ויקר, ולא ישמע שוד ושבר בזבולנו, וישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה, ונשמע באזנינו קול שופר גדול לחרותנו ופדות נפשנו עד עולם בב"א. שלמה משה עמאר

סימן ד'

בענין פורים בהר שמואל וברמות

נון ע"ה. וסמכו על דברי הגר"א ז"ל
בביאורו ליהושע (י"ח, כ"ח) יע"ש.

ואברר דרך קצרה ענין זה כפי מסת
הפנאי ודוחק הזמן. ראשית זה
ברור וידוע שאין שם ישוב יהודי ובודאי
שאינן שם י' בטלנין. ונחלקו הראשונים
כשאין עשרה בטלנים, אם בטל מהמקום
דין דמוקפים או לא. ומחלוקתם סובבת
על הגמרא דמסכת מגילה (ג' ע"ב) וא"ר
יהושע בן לוי כרך שאין בו עשרה בטלנין
נדון ככפר, מאי קמ"ל תנינא איזו היא עיר
גדולה, כל שיש בה עשרה בטלנין, פחות
מכאן הרי זה כפר, כרך אצטריך ליה,
אע"ג דמקלעי ליה מעלמא, קמ"ל. עיין
רש"י, שכל כרך יש בו שווקים ומזדמנים
רבים ויש ביניהם עשרה מבחוזין אפ"ה
בעינן קבועין.

והתוספות (ד"ה כרך שאין בו י' בטלנים)
פירשו דמיירי בסתם כרכים
האמורים בתלמוד (כלומר עיירות גדולות),
אבל המוקף חומה מימות יהושע בן נון
אפי' אין י' בטלנים, קורין בט"ו. וה"נ
משמע דפריך וכו', אלא ש"מ דבמוקף
מימות יהושע לא צריך עשרה, עכ"ל.

ולפי התוס' צ"ל דמ"ש ריב"ל שאם אין
עשרה נדון ככפר, ר"ל שיכולין

בס"ד, בעהית"ש בשלישי בשבת אחד עשר יום
באדר הראשון התשע"ד

הנה שלחו לי לחו"ד בענין הר שמואל
ורמות, לדיני פורים ומקרא מגילה,
שכבר פסק מרן זללה"ה ביבי"א שיקראו
בי"ד, וכן העלה הגר"ש דבילצקי שליט"א
ועוד, וגם אני הקטן כתבתי בענין מבשרת
ציון שיקראו בי"ד, והמחמיר יקרא גם
בט"ו, אך הברכות רק בי"ד. והה"נ
לשכונת רמות.

ועתה כמה ת"ח העי"א העלו רעיון חדש
בענין, שבררו שעירו של שמואל
הנביא ע"ה היא העיר רמה והיא מוקפת
חומה מימות יהושע בן נון ע"ה,
ולדבריהם שנקבר ברמה ששם היתה
ביתו. ושכונת הר שמואל סמוך ונראה
לקבר שמואל, וגם רמות 06, נמצאת תוך
התחום של הציון הקדוש הנז', ושלחו לי
כתביהם ובקשו שאחזה דעי גם אני.

והנה הוכחותיהם של הרב הגאון רבי
יעקב דוד סטפנסקי שליט"א
והרה"ג מאיר שאול שליט"א שכתב
חוברת מגילת הרמה, לכאורה נראים
ברורים, שציון שמואל הנביא הוא בעיר
רמה שבארץ בנימין, הנזכרת ביהושע,
ושהיתה מוקפת חומה מימות יהושע בן

להקדים ל"ג וי"ב וי"א. אבל כשיש עשרה יקראו רק ב"ד בלבד, אבל המוקפין אפי' אין עשרה בטלנים לעולם יקראו בט"ו. גם הרא"ש ז"ל שם (סימן ב') כתב כהתוס', וכ"כ הרשב"א ז"ל שם ד"ה הא דאמר, והר"ן ז"ל על הרי"ף ז"ל ד"ה ומיהו.

ובן דייק המגיד משנה מהרמב"ם (פ"א ה"ח) וז"ל, ועיר שאין בה עשרה וכו' הרי היא כפר, ומקדימין וקוראים ביום הכניסה, משמע שלענין זה הוא דבעינן עשרה, אבל המוקף מימות יהושע בן נון דינו בט"ו גם בלא עשרה, וכ"כ מרן בב"י. (סימן תפ"ח).

והרמב"ן ז"ל (ד"ה ראיתי בתוס' הצרפתיים) כתב, שכרך זה דריב"ל הוא המוקף מימות יהושע בן נון, וריב"ל קמ"ל שאפי' זה המוקף אם אין בו עשרה, יכולים להקדים ליום הכניסה, אבל לא הפסידו דין הקריאה בט"ו היכא שיש להם מי שיקרא. וכן בזה"ז שאין דין הקדמה ליום הכניסה זמן קריאתם בט"ו באדר. והן הם דברי התוספות והרא"ש שהזכרתי.

ואולם הרמב"ן ז"ל שם האריך בזה ומסיק, שבני כרך המוקף מימות יהושע בן נון ואין בו עשרה, יכולים להקדים ליום כניסה, אבל אם לא מקדימים יקראו ב"ד. שאם אין עשרה בטלנים בטל מהן דין דמוקפים, וכתב שכן דעת הגאונים שכל שאין עשרה, בין בעיר ובין במוקף, יקראו ב"ד, וכתב שכן

עיקר וז"ל שם בסו"ד, וגירסת ר"ח ז"ל כך היא (דלא כרמב"ם), וכ"ד הגאונים דכל שאין בו עשרה בטלנים בין מוקף בין עיר קורין ב"ד, וכן עיקר, עכ"ל. ובילקוט ביאורים כתבו, שכן דעת המכתם, וכ"נ מהשאלות (פ' ויקהל).

והנה בש"ע (סימן תפ"ח סעיף א') כתב מרן ז"ל כרכין המוקפים חומה מימות יהושע בן נון, אפילו אינן מוקפין עכשיו, קורין בט"ו, אפילו אם הם בחו"ל, ואפילו אין בהם עשרה בטלנים, והוא שהוקף ואח"כ ישב, או שישב תחילה ע"ד להקיפו אח"כ, לאפוקי כשנודע שישב תחלה ע"ד שלא להקיפו, עכ"ל, וכתב הרמ"א ז"ל אבל מסתמא הוקפה ולסוף ישבה, (הר"ן).

וכתב הכה"ח (אות ג') ואפילו אין בהם עשרה בטלנים, כ"כ התוס' והרא"ש שם, דכל שהוקף מימות יהושע בן נון אפי' אין בו עשרה, קורין בט"ו. אלא שהמ"מ כתב שיטה אחרת בזה, דאפילו כרך המוקף מימות יהושע בן נון אם אין בו עשרה בטלנים דינו כעיר (וקורין ב"ד), וזהו דעת הרמב"ן והרשב"א עכ"ל. והב"ד הב"י וכתב דלא נתחווה שיטה זו בעיני הר"ן. ומ"מ כתב שמה שנהגו בא"י עכשיו לקרא בט"ו, אעפ"י שברוב המקומות אין שם עשרה בטלנים שיהיו בטלים ממלאכה לעמוד בביכ"נ, אפי' לאותה שיטה יש לישב אותו מנהג, דלאו דוקא בטלנים אלא כל שדרים שם עשרה בני"א שהולכים לבכ"נ בוקר וערב,

כן אלא לשיטת הרמב"ן. שהרי דברי הכה"ח הנז' הם מהר"ן ז"ל במסכת מגילה שם, שאחר שפירש דברי ריב"ל בענין עשרה בטלנים, כתב וז"ל, אבל הרמב"ן ז"ל כתב, כך שאין בו עשרה בטלנים אם לא רצה להקדים, קורא ב"ד, והביא הוכחה מהירושלמי (ריש הלכה ד'), אע"פ שהגירסא מתחלפת ואין פירושו ברור, וצ"ע לפי דבריו היאך נהגו עכשיו בא"י לקרא בט"ו, שהרי ברוב המקומות אין שם עשרה בטלנים שיהיו בטלן ממלאכתן לעמוד בבית הכנסת, וי"ל דלא דוקא בטלנים, אלא כל שדרין שם עשרה בני אדם שהולכין בקר וערב לבית הכנסת, הרי הוא כאילו יש שם עשרה בטלנים, וה"נ מוכח ממאי דאמר בגמרא כך אצטריכא ליה, אע"ג דמקלעי ליה מעלמא, והא הנהו דמעלמא אין בטלן, ודוקא משום דאתו מעלמא הוא דלא מהני, הא אילו היו מהעיר נידונים כעשרה בטלנים. עכ"ל.

ומהר"ן ז"ל נראה ברור דמה שאמר שכל שיש עשרה שהולכים לביכ"נ ערב ובקר, הוא רק להרמב"ן ז"ל שכתב שאם אין עשרה בטלנים גם המוקפים יקראו ב"ד, לזה אמר דבטלנים לאו דוקא, אלא בעשרה שמבקרים בקר וערב בביכ"נ סגי, אעפ"י שאינם מבטלים מלאכתן. אבל להתוס' והרא"ש וסיעתם ושזו היא שיטת הרמב"ם ז"ל והש"ע, דגם באין עשרה בטלנים, לא בטל מהמקום דין דמוקפים, נראה שאפילו אין שם יהודים כלל, נשאר דין דמוקפים על

הרי הוא כאילו שיש שם עשרה בטלנים. עכ"ל (ב"י). ועל כן פסק כאן בש"ע כדברי התוס' והרא"ש דאפי' אין בהם עשרה בטלנים, משום דמסתמא בכרך נמצאים שם עשרה בנ"א שהולכים ערב ובקר לביכ"נ. עכ"ל כה"ח. ומכלל הדברים משמע שאם אין שם יהודים כלל, כמו במקום ציון שמואל הנביא ע"ה, שאין יהודים גרים שם כלל, דבכה"ג יש לחוש לדעת החולקים על התוספות והרא"ש וסיעתו, וסוברים דכשאין י' בטלנים ואין י' מתפללים, קל וחומר בכה"ג שאין דרים בו יהודים כלל, דאין לברך אלא ב"ד שהוא זמן קריאה לכל.

וצריכים להבין דברי כה"ח, דפסק כהתוס' והרא"ש, וא"כ אפי' אין עשרה שמשכימים ומעריבים לביכ"נ דין המקום ביום ט"ו, ולא צריך לטעם דמסתמא יש עשרה שהולכים לביכ"נ ערב ובקר, אלא להרשב"א והרמב"ן שבדברי ה"ה ז"ל.

וא"ל דהוא סובר שגם להתוספות והרא"ש שא"צ עשרה בטלנים במוקף מימות יהושע בן נון, ונשאר דינו בט"ו גם כשאין עשרה בטלנים, עכ"פ בעינן מיהא עשרה יהודים שמשכימים ומעריבים, רק שלא צריכים להיות בטלנים ממלאכה.

ואם היינו אומרים כן, הרי בשמואל הנביא ע"ה, אין עשרה ואין ישוב יהודי זה עידן ועידנים. וא"כ לכאורה אין דינו בט"ו. אך האמת יורה דרכו דלא כתב

והחזו"א חא"ח (הל' מגילה סימן קנ"ד אות ג') ציין להירושלמי שם (בר"ה ובאמת) וז"ל ובאמת דין נעשית של עכו"ם מבואר להדיא בירושלמי, והביאוהו הראשונים ז"ל, דאיתא התם כרך שחרב ונעשה של עכו"ם, אית חמו בו אין קורין בח"ל קורין וכו', ופירש הריטב"א דמבעי ליה בנעשה הכרך כולו של עכו"ם, ישראל הנכנס שם אם קורא בט"ו, כיון דלענין בתי חומה, פקע מיניה דין מוקף בנעשה של עכו"ם, לענין מקרא מגילה מהו, ופשיט דלמקרא מגילה אין הפסד שנעשה של עכו"ם, דמוקף חומה לענין מקרא מגילה הוא אפילו בחו"ל, שאין שם דין בתי ערי חומה, ה"נ גם בא"י אפי' יושביו עכו"ם דינו כמוקף למקרא מגילה. עוד פ' הריטב"א דהאי "ח"ל" המוזכר בירושלמי, ר"ת "חוצה לו", ר"ל דהסמוך ודאי קורא בט"ו, ואיך יתכן שבו יקראו ב"ד, ויהא טפל חמור מן העיקר, (וגם הגר"א גרס חוצה לו).

עו"ב חזו"א, ואמנם עדיין לא שמענו מה דין כרך שחרב ואין בו יושבים כלל לא ישראלים ולא עכו"ם, מה דין ישראל שנכנס שם, והמשנה ברורה בבאור"ל (סי' תפ"ח) כתב בשם דבר משה דכרך שְׁמָם, הסמוך לו קורא ב"ד, והחזו"א כתב שמשמע מזה שהם סוברים שכרך שְׁמָם, פקע מיניה דין מוקף חומה, אבל זה לא מוכרע.

עו"ב ולדעת הרמב"ן ז"ל, שמוקף שאין בו י' בטלנים זמנו ב"ד, א"א

אותו המקום, ואם יבואו לשם יקראו בט"ו, וגם מהני לכל מקום הסמוך והנראה אליו, ועדיין צ"ע בזה.

והגר"א ז"ל בביאורו לש"ע ד"ה ואפילו אם הם בח"ל, באמצע הדבור, כתב ובירושלמי (פ"ק דמגילה) וז"ל, חרב ונעשה של עו"ג מהו, בו אין קורין, בחוצה קורין, ר"ל אם בח"ל קורין אע"ג שלא היה בו ישראל, כ"ש בא"י ועיין ר"ן. אבל אין פירושו מכוון, וז"ל הירושלמי שם, תני הסמוך לכרך והנראה עמו ה"ה כיוצא בו, רבי אייבו בר נגרי כגון הדא חמתא וכו', חרב הכרך ונעשה של עו"ג, איתא חמי, בו אין קורין ובחוצה לו קורין, ר"ל אם בחוץ לכרך קורין, דהא שם לא מחמת חומה, דהא אמרי' בערכין והובא בירושלמי שם, כל שהוא לפנים מן החומה וכו', וא"כ אף שבטל החומה קורין, כ"ש בתוכה, ולכאורה יש מזה ראייה לפי' התוס' דבשל כרכין א"צ עשרה בטלנים, דזו היתה הבעיא שנעשה של עו"ג, אבל י"ל דה"ל שרובה עו"ג דבטלה קדושת החומה, ועיין תוס' (כתובות מ"ה ב') ד"ה על, ואפשר לפרש הירושלמי דהוא לשון פשיטות, בו אינן קורין אבל בחוצה לו קורין. מדלא נקט להיפך בחוצה לו קודם. עכ"ל. נמצא דלפירוש הראשון כרך שאין בו יהודים קורים חוצה לו בסמוכים בט"ו, וכ"ש בו עצמו שקורין בט"ו. ובפי' האחרון כתב דה"ק בו אין קורין בט"ו, אבל בחוצה לו קורין בט"ו.

כתב, דרך שנעשה של עכו"ם ישראל הנכנס לשם קורא בט"ו. והיה צריך להעיר ע"ז מיניה וביה ולבאר הענין.

והיה מקום לבאר שהביאור הלכה מחלק בין שמם, ובין נעשה של גוים, דשם בפשוטו משמע שנחשב ונשמם, ובטל מהעולם, ואין בו לא ישראל ולא גוים, ובזה הוא דס"ל לביאור דבטל ממנו דין מוקף חומה. אבל נעשה של גוים, כלומר שהיהודים נטשוהו, אבל הוא עומד על תילו, רק שמיושב בגוים, בזה כתב משם הברכ"י, דישאל שנכנס שם קורא בט"ו, והחזו"א הוסיף שאמנם בברכ"י לא החליט זה, ונוטה דעתו דהנכנס קורא ב"ד. ועוד העיר עליו שהברכ"י לא היה בידו לא רמב"ן ולא ריטב"א. וכנ"ל. ולהלן אכתוב בעה"ו מה שראיתי במקראי קדש בדברי ביאור"ל.

עוד ראיתי במקראי קדש להגרצפ"פ ז"ל (סימן כ"ג) בענין סמוך ונראה (בעמוד ק"ח) כתב וידידי הגרי"מ טוקצ'נסקי אמר בשם מו"ר הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל, שהביא ראיה לענין זה מירושלמי מגילה (פ"א ה"א), חזקיה קרי לה בטבריה, ב"ד ובט"ו, חשש להא דתני רשב"י וכו', ור"י קרי לה ביום ט"ו בכנישתא דכיפרא ואמר הדא היא עיקר טבריה קדמייתא, ולא חשש להא דתני רשב"י וכו'. וע"ש שהקשו שמזה משמע דלא אמרינן כל המתחבר לדרך, הרי הוא כדרך, דאל"כ למה צריך רבי יוחנן לומר על אותה כנישתא שהיא טבריה קדמייתא.

לפרש דברי הירושלמי אלא בשחזור הישראלים שם, שכל זמן שאין שם י' בטלנים אין לו דין מוקף, וכן פירש הרמב"ן בפירוש בירושלמי דאיירי שחזור היהודים שם. וע"ש שהאריך בביאור הירושלמי לשיטת הרמב"ן, ולשיטת הריטב"א.

עו"ב שהגר"א ג"כ מפרש שהירושלמי מדבר בשעה שהגוים יושבים שם, עוד פירש הגר"א דברי הירושלמי בניחותא, בו אין קורין בט"ו, מפני שאין בו י' בטלנים, אבל הסמוך לו שיש שם י' בטלנים קורין בט"ו.

וסיים בזה"ל: נמצא לדינא, כרך שחבר ונעשה של עכו"ם, הסמוך לו קורא בט"ו, כפי שעולה מהירושלמי לפירוש הריטב"א והגר"א ז"ל, ולא מצאנו מי שיחלוק על זה.

עו"ב שם, שכ"כ בבה"ל בשם ברכ"י דרך שנעשה של עכו"ם, ישראל הנכנס לשם קורא בט"ו, ואמנם בברכ"י לא החליט זה, ודעתו נוטה דהנכנס שם קורא ב"ד, אבל כל דברי הברכ"י נכתבו בזמן שלא היה בידו לא הרמב"ן ולא הריטב"א, אבל כשזכינו לדבריהם, אין מקום למ"ש הברכ"י. עכ"ל החזו"א ע"ה.

והנה החזו"א הביא קודם מ"ש בביאור"ל, בשם דבר משה, דרך ששם, הסמוך לו קורין ב"ד, וכתב החזו"א דמשמע מהביאור"ל דס"ל דע"י ששם פקע מיניה דין מוקף חומה, וכאן

שחרב ונעשה של עו"ג, מה דין הסמוך לו.

מקור הדין בירושלמי (פ"א ה"א) חרב הכרך ונעשה של עכו"ם אית חמי, בו אין קורין בחוצה לו קורין. הפני משה פ"י בחוץ קורין בתמיה. ופשוטו דכיון דבו אין קורין בט"ו, מתבטל גם דין סמוכין וחוזרין לקרא בי"ד. אולם הריטב"א (ריש מגילה ד"ה כרכים) מפרש עפ"י הירושלמי, דדינו לא נשתנה ויש לקרות בסמוכין בט"ו, וממילא גם בו קורין בט"ו. וכן עולה מביאור הגר"א (רי"ס תפ"ח) דבחוצה קורין בט"ו וכ"ש בו עצמו.

ואולם הר"ן בשם הרמב"ן גורס בירושלמי, בו אין קורין בחוץ לארץ קורין. וכתב בשם הגר"י קלמס, דהפשיטותא היא שהוא כחוץ לארץ, שאע"פ שרוב המוקף שם הוא גוים או כולו גוים ועם כל זאת יש בו דין סמוך, גם בא"י יש דין סמוך. (וע"ש שהביא דברי ארץ צבי שמפלפל בזה מדין גליונות של ס"ת בשבת קט"ז. ומה שהשיב על זה).

עוד הזכיר דברי ביאור הלכה (סי' תפ"ח ד"ה או שסמוכין להם) וז"ל כפר הסמוך לכרך שהיו קורין בט"ו, ונהיה שמם, יקראו בי"ד (דבר משה). כרך של עכו"ם שאין בו ישראל כלל, ישראל הנכנס לכרך זה בפורים קורא בט"ו (ברכ"י), ולכאורה דברי הביאור הלכה סתרי אהדדי, שאם בו קורין בט"ו, הה"נ שבסמוך יקראו בט"ו, דאם לפי קרבן עדה גם בו לא יקרא בט"ו,

עו"ב להלן לכאורה היה נ"ל לפרש הירושלמי, ע"פ הידוע דבתי כנסת שלהם היו מחוץ לעיר, וכו' ע"ש. עו"כ, או י"ל קצת באופן אחר, דלפני דברי ר' יוחנן הנז', אמרו שם כרך שחרב ונעשה של עכו"ם, ומפרש בקרבן העדה, דהשאלה מה דין הסמוכין לכפר שחרב, ופשיט איתא חמי, בו אין קורין ובחוצה לה קורין, בתמיה, היינו דפשיט דאם נחרב הכרך, או שנתיישב בגוים באופן שבתוך הכרך אין קורין בט"ו, מתבטל ג"כ דין הסמוכין וחוזרים לקרות בי"ד. ולפ"ז אפילו שידעו מקומה של טבריה, אבל היו שם מקומות שנאבדו בשתי החרבנות, ובמקומות סמוכים היו בנינים שנוספו במשך השנים, ואע"פ שבכללות זה המקום, אבל הסתפקו שמא במקום העיר העתיקה בעצמה עתה חרב בלי יושב, או מיושב רק בגוים, באופן שאין קורין בה עתה מגילה, ואפי' שהבנינים סמוכים למקום שהיה כבר, מ"מ אם בעיר העתיקה לא קוראין, גם הסמוכין לא נמשכין אחריה, ואין קורין בט"ו [ויצטרכו לדונם כרוב העולם. שמ"ע] על כן העיד ר' יוחנן דבי כנישתא היא מאתו קדמייתא ויקראו בה בט"ו, וזה מושך כל הסביבה, עכ"ד. [ולמדנו מזה דס"ל דכרך מוקף שחרב, או ישבו בו רק גוים, אין לו דין מוקף וגם בסביבתו יקראו בי"ד].

עו"ב להלן (סימן כ"ה) דבשנת התש"ח עם נפילת ירושלים העתיקה בידי ממשלת ירדן ישבנו על המדוכה בדין כרך

ואם כהריטב"א והגר"א בפירושו הראשון, גם חוצה לו קורין בט"ו. (ולפי הפירוש השני של הגר"א, בו אין קורין ובחוצה לו קורין).

ובתב המקראי קדש, דהביאווה"ל מחדש
 שיש חילוק בין נעשה שמם שכתב ברישא, דהיינו שנחרב לגמרי ונהפך לשדה בור ולא ניכר כלל שהיה ישוב, בכה"ג אפשר שגם הריטב"א והגר"א יודו דקורין ב"ד, והספק של הירושלמי הוא רק בנעשה של עכו"ם, ומדוקדק לשון הירושלמי, שנחרב ונעשה של עכו"ם. דבזה אין קורין בו, שאין שם ישראל, אך נשאר שמו עליו, אבל נחרב לגמרי ולא ניכר שהיה שם ישוב ובטל לגמרי, בזה אפשר דלכו"ע לא שייך לומר דהסמוכין לו יקראו בט"ו. דהכרך ההוא בטל ובטלה ממנו דין גרירה. עו"כ שם (במה שכתב ע"ד הרמב"ן ז"ל) דאפילו שדין זה דחרב לגמרי לא נזכר בירושלמי מ"מ הדין דין אמת דבזה לא שייך שיגררו אחר כרך שלא קיים בעולם.

[עוד דן שם על התפשטות ירושלים לצפון ומערב למרחק ע"ש. עוד דן שם (סימן כ"ו) בקצרה על כרך שבטלו ממנו עשרה בטלנין לפי הרמב"ן, וע"ש שחידש חידוש יפה.]

והנה פירושו מדוקדק גם בביאווה"ל שבדין הראשון כתב כפר הסמוך לדרך שהיו קורין בט"ו ונהיה שמם, יקראו ב"ד. ואח"כ כתב, כרך של עכו"ם

שאינ בו ישראל כלל, ישראל הנכנס לדרך זה בפורים קורא בט"ו.

ובדברי הגרצפ"פ ז"ל עולה דאפשר שגם
 הריטב"א והגר"א יודו שבנעשה שמם שבטל דין כרך ממנו וקורין ב"ד, והם דברו על הירושלמי שנעשה של עכו"ם אבל הכרך עדיין קיים.

ומיהו יש להדגיש שהביאווה"ל לא אמר
 באין בו ישראל שיש דין סמוך, רק אמר שישראל שנכנס בו בפורים קורא בט"ו. ומשמע דאם אין שם ישראל אין דין כרך ואין דין סמוך ג"כ.

והנה מרן גאון ישראל הראש"ל רבינו עובדיה יוסף זללה"ה וזיע"א בשו"ת יביע אומר ח"ז (תא"ח סימן ח"ן) [שכבר הזכרתי בתשובה הקודמת], (באות א') הזכיר דברי צ"ח במגילה ה' ע"ב, שכתב דהרמב"ם לא ס"ל כי האי תנא (שם ג' ע"ב) סמוך אעפ"י שאינו נראה וכו', דבגמ' שם (ה' ע"ב) אמרינן דחזקיה היה קורא המגילה בטבריה ב"ד ובט"ו, מספקא ליה אי טבריה דינה כמוקפת חומה מימות יהושע בן נון, וע"ש שהקשה דהא חמת סמוכה לטבריה כדאמרו, וכמה מיל כדמחמתן לטבריה מיל, ומוכח בירושלמי, דהיא חמת דכתיב בה וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת, אלמא שחמת מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, ונהי שמסופק על טבריה עצמה, מ"מ הרי היא סמוכה לחמתן שבודאי היתה מוקפת חומה. והיה לו לחזקיה לקרא בט"ו בלבד. וצ"ל דאע"פ

שו"ת עמודי אש (סי' ו' סק"י דנ"ב ע"א) ושו"ת תורת רפאל (סי' קכ"ג) גם הם העירו על הברכ"י מהריטב"א והגר"א ע"פ הירושלמי.

עו"ב, וראיתי בשו"ת תורת רפאל שם, שכתב בסוף התשו' לתרץ עוד לקושית הברכ"י הנ"ל, שמדברי הטוש"ע נראה שדוקא כפרים הסמוכים לכרך נידונים ככרך, אבל עיר הסמוכה לכרך אם היא גדולה מהכרך, אין לעשותה טפלה אליו, וכיון שטבריה גדולה מחמת כמ"ש בעירובין (פ"ה ה"ז), לא שייך לומר שטבריה הגדולה תהיה טפלה לחמת הקטנה. ע"כ. ומרן ע"ה העיר עליו מהמאירי שכתב דלאו דוקא כפר הסמוך אלא ה"ה עיר. וע"ע בפרי מגדים, מ"מ עיקר חידושו ניתן להאמר, שאם הכרך קטן מן העיר, אין העיר בטלה לגביו. ודו"ק.

שוב הביא את דברי שו"ת חתם סופר (חא"ח סימן קצ"ג) ד"ה וראיתי, שכתב בפשיטות דאפי' עיר קטנה ואנשים בה מעט, והיתה מוקפת חומה לפנים מימות יהושע בן נון, ועתה היא כפר קטן, ויש בה עשרה בטלנין, וקוראים בט"ו, וסמוכה לה עיר גדולה כאנטוכיא מלאה אדם היא נטפלת לכרך הקטן, וקורין בה ביום ט"ו. ע"ש.

עוד הביא מהר צבי ח"א (סימן קל"א), ושו"ת היכל יצחק (חא"ח סימן סג – סה), וכן בשו"ת תורת חסד מלובלין (חא"ח סימן ל"ח אות ד'), ובס' מקראי קדש

שחמת סמוכה לטבריה, מ"מ אינה נראית עמה מפני שטבריה בעמק כמ"ש בשבת (ק"ח) וכו', וחזקיה פליג על האי תנא דאמר סמוך אע"פ שאין נראה, ומצריך תרתי סמוך ונראה. וע"ש עוד שכתב הצ"ח שגם הרמב"ם לא פסק כהך ברייתא. עכ"ד.

ומרן ע"ה ביבי"א שם כתב שלכאורה יש לדחות לפי מ"ש בשו"ת משאת משה ח"ב (חא"ח סימן ג') שגם הוא הקשה אותה קושיא, ותירץ שי"ל שחמתן באותה עת לא היה בה קהל ישראל, וע"כ טבריה לא נגדרת עמה לקרות בט"ו. שבחמתן עצמה בימי חזקיה לא היו קורין בט"ו שאין שם יהודים, ולא יתכן שטבריה הסמוכה לה תגדר אחריה ותיחשב ככרך ע"ש. עו"כ מרן ע"ה שכן כתב בברכ"י (סי' תפ"ח סק"ח) בד"ה ואחזה אנכי, שקושית המשאת משה ותירוצו, כתובים בספר אסיפת חכמים בשם הגאון מהר"א שפירא ז"ל, ולפי זה אין הכרח שסוגית הגמ' (ה' ע"ב) חולקת על האי תנא דסמוך אע"פ שאינו נראה.

עו"ב ביבי"א, אולם החזון איש (סימן קנ"ד או' ג) כתב להוכיח מהירושלמי, שאפילו כפר הסמוך לכרך שחרב מיושביו, ונעשה של עכו"ם, אעפ"כ קורא בט"ו, ושכן דעת הריטב"א והגר"א, ושלא מצאנו מי שחולק על זה. והברכ"י שלא כתב כן, הוא מפני שלא היו בידו דברי הריטב"א, ע"ש. וכתב מרן ז"ל דלפי"ז א"ש דברי הצ"ח. וציין ביבי"א שגם

ונעשה של עכו"ם, הכפרים הסמוכים לו יקראו בט"ו. וכתב שכן כתב הריטב"א ז"ל וכ"כ הגר"א ז"ל, ושלא מצאנו מי שחולק על זה, והברכ"י שלא כתב כן, הוא משום שלא היה בידו ספר הריטב"א ז"ל.

ועב"פ מכלל פלוגתא לא יצאנו, שהגם שהחזו"א מכריע כהריטב"א והגר"א, מ"מ בשו"ת משאת משה ומהר"א שפירא שבספר אסיפת חכמים ומרן החיד"א, סברי מרנן דאם אין יהודים בכרך המוקף מימות יהושע בן נון, גם הסמוכים אליו אינם נטפלים אליו, ונשאר דינם לקרא בי"ד. ומ"ש החזו"א שלא היה ספר הריטב"א ז"ל בידי מרן החיד"א ז"ל. קשה שתאמר. ויש להוסיף דזו סברא ברורה, דדין זה הוא מדין גרירה שהכפר או העיר נגרר אחר הכרך שהוא מוקף חומה, אבל כשבמוקף עצמו לא קורין בט"ו מכל סיבה שהיא, איך נאמר שהעיר והכפר נגררין אחריו.

ובפרט שהגרצפ"פ זצ"ל במקראי קדש הנ"ל כתב דאם נעשה שמם, או שיש שם רק גוים באופן שאין קורין בו בט"ו, גם הסמוכים אליו אין קורין אלא ביום י"ד.

ועוד י"ל דלגבי ערים גדולות כמו הר שמואל וכ"ש רמות, יש עוד ספק, דאפילו את"ל דהלכה כהריטב"א והגר"א וחזו"א, י"ל שמא עיר גדולה לא נעשית טפלה לכרך שהוא קטן ממנה, וכמ"ש בשו"ת תורת רפאל הנ"ל.

(הל' פורים סימן כ"א בהערה), וע"ע מ"ש משם מהריט"ץ ז"ל (סימן ק"כ) בענין סמוך אע"פ שלא נראה מה שהזכיר לעיל מינה. ע"ש.

והעולה מהמקובץ דדעת המשאת משה דכרך המוקף חומה מימות יהושע בן נון, ועתה אין בו קהל ישראל, אין הערים הסמוכות נגררין עמה, דהיא עצמה אין קורין בה. ואיך יגררו אחריה הערים הסמוכות. ומרן החיד"א בברכ"י כתב שכן כתב בספר אסיפת חכמים בשם הגאון מהר"א שפירא ז"ל.

והנאון צ"ח שעליו השיג אינו חולק על דבריהם, רק הוכיח מחזקיה שהיה קורא בטבריה בי"ד וט"ו, דלא ס"ל כהאי תנא (דדף ג' ע"ב) דאמר נראה אעפ"י שאינו סמוך וכו'. ולא גילה דעתו כלל בשאלה דכרך שנזנח ואין בו ישוב, או שיש בו רק עו"ג.

ולפי"ז הגם שכתבו לברר שהעיר "רמה" בה נמצא הציון הקדוש דשמואל הנביא הוא שמואל הרמתי, מ"מ לעת כזאת שלא רק שאין עשרה בטלנים, אלא אין בו יהודים כלל, ולא גרים שם רק נכרים, הנה לדעת המשאת משה ומהר"א שפירא ז"ל ומרן החיד"א ע"ה, אין העיירות הסמוכות נגררות להיות דינן כמוקפין.

ואולם החזו"א (סימן קנ"ד או' ג') מוכיח מהירושלמי שכרך המוקף מימות יהושע בן נון, אפילו שחרב מיושביו

לא יקראו בט"ו שמא יחשבו שהם מוקפים וכו'. [ואפשר דשאני טבריה שיש סוברי' שאכן היא מוקפת, משא"כ שאר סמוכים. שמ"ע].

והמשאת משה שם כתב דמעיכרא קושיא ליתא, דנהי דחמת מוקפת מי גילה דבחמת שכיחי קהל ועדה דקרו בט"ו, עד שטבריה נגזרת אחריה, אימור דבזמן חזקיה לא מיתבא, והיינו דמספקא ליה בטבריה גופה וכו'. והחיד"א כתב שהקושיא והתירוצ' הללו, כתובים בספר אסיפת חכמים משם הגאון מהר"א שפירא.

ובתב החיד"א דמה שהקשה משאת משה דא"כ כל הסמוכים וכו', לק"מ דשאני טבריה שכתובה בערי המבצר וכו' ויחשוב דמצד טבריה וכו' וכיונתי לזה לעיל. ת"ל.

וע"ש שהקשה מרן החיד"א כמה קושיות בדברים הנז', במו"מ של תורה באורך גדול ע"ש.

ושו"ב, אדהכי מפורש יוצא דפשיטא ליה להרב משאת משה מאי דהוינן בה, דלא אמרו דסמוך ונראה לכרך קרו בט"ו, אלא כי קרו בכרך בט"ו, אבל כאשר יהיה האופן דקהל ישראל נדדו הלכו מן הכרך, גם העיר הקרובה דמיתבא, הן נגרע מערכה וקרו ב"ד.

עו"ב, וצופה הייתי בירושלמי (פ"ק דמגילה ה"א) דאתמר התם, הסמוך לכרך ונראה עמו הרי הוא ככרך, ר' אייבו בר

והגם שמרן ע"ה ביבי"א הביא דברי המאירי שכתב דלאו דוקא כפר הסמוך אלא ה"ה עיר, הנה מרן ע"ה גופיה שם ביבי"א כתב שזה לא סותר לתורת רפאל, דעדיין אפ"ל שאם הכרך המוקף מימות יהושע בן נון קטן מהעיר, אין העיר בטלה לגביו.

ואפילו להחת"ס בתשובה הנ"ל, דאמר שגם עיר גדולה טפלה לכפר קטן, וכנ"ל, מ"מ יש לומר דלא אמר כן אלא כשהכפר המוקף יש בו עשרה בטלנים ככתוב בתשובתו. אבל בנ"ד שאין יהודים בכלל במקום ההוא, נראה דיודה שאין נטפלים למקום זה.

וגם שקרבן העדה פירש בירושלמי, דבו אין קורין בט"ו, מחוצה לו יקראו בט"ו בתמיה, ובין בו ובין בסמוכין קורין ב"ד, והרי עוד דעה דאין בזה דין סמוכין.

ונשוב לדברי מרן החיד"א בברכ"י (סימן תרפ"ח אות ח' ד"ה ואתה תחזה) שכתב משם משאת משה בשניות (סימן ג') דגאון א' הקשה על מ"ש (במגילה ה:) חזקיה קרי בטבריה ב"ד ובט"ו, מספקא ליה אי מוקפת, מה הספק, כיון דאמרו שם (ה:) וחמת מוקפת, ולעיל (ב:) אמרו כדמחמתן לטבריה מיל, והו"ל לחזקיה למיקרי בט"ו אפי' אם טבריה אינה מוקפת, שהרי היא סמוכה לחמת, ויש שתירצו שחזקיה חשש שיחשבו שטבריה ודאי מוקפת וכל הסמוכי' לה יקראו בט"ו. וליתא, דא"כ כל הסמוכים לכרך

דהפשט של הירושלמי הוא, דבאופן שבכרך לא קורין ביום ט"ו, גם מחוצה לו אין קורין אלא בי"ד. ולמעשה כן פירש הרב קרבן העדה ע"ה.

עו"כ שם ונבא העי"ר בסוגיית הירושלמי הלזו, דברישא מיייתי קרא דיהושע, והיתה לבאר לבא חמת דהיא מוקפת, והדר מפרש רקת טבריה, כנרת גינוסר, ושקיל וטרי בגינוסר, ובין הדבקים קאמר להא דנחרב הכרך, וסמוך הביא דחזקיה קרי בטבריה בי"ד וט"ו, והדר מיייתי ההיא דלוד וגיא החרשים, ע"ש שתמה דהיה צריך להשלים כל הערים המוקפים, ואח"כ יאמר הבעיא דחרב הכרך, ולמה הפסיק בין הערים, בשאלה זו דחרב הכרך, וכתב דאפשר דבכונה מכוונת סידרו דין זה דנחרב בין הדבקים, דקשה למה חזקיה קרי בטבריה בי"ד וט"ו לפי דמספקא ליה, ודל מהכא שטבריה מוקפת, ליקרי בט"ו משום חמת, כקושית מהר"א שפירא הנ"ל. ע"כ סידרו בין זה לזה דין דחרב הכרך וסמוך לו כתבו הא דחזקיה, לרמוז דחמת חרבה (היתה בעת ההיא), וע"כ נסתפק בטבריה גופה, וכתירוץ הרב משאת משה הנ"ל.

ובהערת פאת דוד על ברכ"י (או' 1) כתב, דבשו"ת ירך אברהם (למהר"א אישטרושא, סימן י"א) כתב שכיון שטבריה היא עיר אינה נגזרת אחר חמת שגם היא עיר לעצמה ורק כפר הסמוך נדון ככרך ולא עיר ע"ש. אמנם המאירי (בסוגיין ד"ה

נגרי בשם ר"ח בר בא כגון הדא חמתא לא אמר, אלא כגון הא חמתא עצמה מוקפת מן הדא וערי מבצר. וכו', נחרב הכרך ונעשה של עכו"ם איתא חמי, בו אין קורין וחוצה לו קורין, חזקיה קרי בטבריה בי"ד ובט"ו, דהו חשש להא דתני רשב"י וכו', פרט לטבריה שהים חומה לה. ר' יוחנן קרי לה בכנישתא דכפרא, ואמר הכא עיקר טבריה קמייטא. ולא חשש להא דתני רשב"י, קל הקילו בקריאתה דתניא תמן כל שהוא לפנים וכו', ותני וכן הסמוך ונראה עמו הרי הוא כיצא בו, ע"כ הירושלמי. והא דאמרי' נחרב הכרך וכו', נראה דהכונה דבעי אם נחרב הכרך היכי לדיינו כפרים הסמוכים, והיינו ממש חקירתנו, ופשיט דכיון שהכרך של עכו"ם אין לדון הכפרים בתורת כרך, והיינו דאמר איתא חמי, בו אין קורין וכו' בתמיהא, דמהיכי תיתי דחוצה לו קרו. וכן פירש הרב שדה יהושע, וליכא למימר דההוא בניחותה, ופשיט דהגם דבו לא קרו מ"מ בחוצה ליקרא, וכמו שצידדנו לעיל, דהרי סוגית הירושלמי כי קאמר לשון זה, הוי בתמיהה. [כההיא דפ"ח דפאה (הלכה ז') איתא חמי דיני ממונות בשלשה דיני נפשות לא כ"ש, וע"ש שהביא עוד ראיות מירושלמי בדמאי (פ"א ה"ג) ובתענית פ"ג ה"ה, ובנדרים פ"ח ושבועות פ"ה ה"ו, וסנהדרין פ"ק, ושבועות פ"ה ה"ג, וכן בשאר דוכתי האי לישנא בתמיהה.]

ובל המעיין בדב"ק דמרן החיד"א יראה שהוא עיין ודקדק בירושלמי והסיק

אע"פ) מבואר להדיא שאין לחלק בכך, וכל הסמוך נדון ככרך.

בפורים שם, קורא בט"ו, וא"כ דין הוא שגם הכפר הסמוך יקראו בט"ו.

ולעיל כתבתי כן מיבי"א ח"ז סי' ח"ן, שכתב כן בשם שו"ת תורת רפאל, והעיר עליו מהמאירי הנז', וכתב דמ"מ עיקר חידושו ניתן להאמר שאין העיר בטלה לכרך שהוא קטן ממנה וכנ"ל.

ברם הר"ן לקמן גבי כרך שאין בו עשרה בטלנים, כתב משם הרמב"ן דקרי בי"ד, והוכיח זה מהירושלמי, ופירושו אינו ברור עכ"ד. ומרן החיד"א מדקדק דלפי מה שגרס בירושלמי ופירושו, לא מיבעיא שאין י' בטלנים מעכב, אלא אפי' אין שם כי אם גויים אם יזדמן יהודי שם, יקרא בט"ו, ואיך הוכיח הרמב"ן מכאן שאם אין י' בטלנים קורין בי"ד, ולבי אומר לי שהרמב"ן היה גורס בירושלמי בחוץ לארץ קורין, ומזה הוכיח דמוקפין כהדדי גם בח"ל, ושוב דחה וקיים הגירסא בחוצה לו קורין, ומזה הוכיח דאם אין בו עשרה בטלנים קרו בי"ד. ומ"ש הר"ן ברישא, ואם הירושלמי מפרש כך, רמז לגירסא אחרת, ומ"ש ואין פירושו ברור, כונתו דגם לגירסא זו לא שמעין דאם אין בו י' בטלנים דקורין בי"ד, דדילמא דוקא כלו עכו"ם, אבל אם יש ישראל, אעפ"י שאין י' בטלנים קרי בט"ו, ולכל הדברות ק"ק על הרב משאת משה שלא זכר הירושלמי כלל. עכ"ד מרן החיד"א.

עו"ב בפאת דוד שם, שבשו"ת חת"ס (סי' קצ"ג) כתב שגם עיר גדולה נדונה ככרך אפי' שהוא קטן. ואמנם משו"ת מהר"ם אלשיך שהובא שם משמע דבעינן שהסמוך יהיה טפל ונגרר אחר הכרך, וגם במאירי יש לדקדק שצריך להיות כרך חשוב קצת, כדי שהסמוך לו יהיה טפל אליו בחשיבות. ע"כ. וגם דברי החת"ס הנז', הביאם מרן ע"ה ביבי"א וכנ"ל. ובעניותי כתבתי שאין מהם לסתור דברי תורת רפאל וירך אברהם, שלא אמר כן החת"ס אלא במקום שיש עשרה בטלנים במקום וכנ"ל, עו"כ בברכ"י שם, ולמאי דאתאן עלה, חזינא להר"ן, שכתב, הרמב"ן הביא ראייה שמוקף שבחו"ל קורין בט"ו, מהירושלמי הנז', בו אין קורין בח"ל קורין, פי' דשאלו מילתא דריב"ל, בכרך שחרב מעשרה בטלנים ונעשה של עכו"ם, מהו, והשיבו שהוא ק"ו, שהרי מוקף בחו"ל קורין בט"ו, אע"פ שהרבה מוקפין בח"ל לא היו בהם ישראל, וכ"ש עשרה בטלנים, ולפי פירוש זה עולה דמוקף בחו"ל קורין בט"ו, עכ"ד. וכתב החיד"א ז"ל דלפי"ז כרך של עכו"ם שאין בו ישראל כלל, הנכנס

והנה כב' הרב הגאון הרי"ד סטפנסקי שליט"א כתב דשכונת הר שמואל סמוכה ונראית לקבר שמואל הנביא ע"ה, ועלינו לברר ששמואל ע"ה קבור ברמה, שהיא עיר בנחלת בנימין, והיא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון ע"ה, ואחר שכתב כמה הוכחות שאכן רמה שבבנימין

הארץ שאינן מוקפין חומה, לאלו שבתוך הארץ שמוקפים חומה. ועיין להלן מה שכתבתי בזה בס"ד.

וראיתי בהערות שכתב שם בשולי הענין דהערה 5, כתב דכן נר' מסברא כקרבן העדה. ולא הבנתי סברתו.

ובהערה 6 שם, כתב דבתורת א"י, וכן בעלי תמר, הוכיחו שכן חולקים, ומסקנת הירושלמי כהבבלי, דהסמוכים לספר מנה, ולא המוקפים חומה, וראיתם ממה שנא' ביהושע (י"ט, ל"ה) וערי מבצר הצידים וגו', משמע שכל שאר המנויים שם, אינם ערי מבצר ואינם מוקפים חומה, וכתב הרה"כ נר"ו, שאינה ראייה, דמה יענה ע"ז רשב"ל, ועוד שהגמ' הביאה ראייה לר' יוסי בר חנינא ולא הזכירה פסוק זה, ועוד שלהלן הבאנו ראייה מהרמב"ן והגר"א ורש"י ועוד, שערים אלו מוקפים חומה הם, ובע"כ שגם הם הבינו דלא פליגי וכמו שכתב קרבן העדה, ומ"ש ערי המבצר ר"ל גדולות וחזקות כמו: ערים גדולות ובצורות בשמים, וזה לא שולל ששאר הערים גם אם אינן מבצר, מ"מ הם מוקפים חומה, דהרמב"ם כתב, דכל ג' בתים וששה חצרות שיש חומה סביבם מימות יהושע בן נון, יש להם דין דמוקפים, ולא הצריך מבצרים, וא"כ ודאי שכל הערים הבצורות מוקפות חומה, אך אין הכרח שכל שאינן בצורות אינן מוקפות חומה. עכת"ד.

היא עירו של שמואל הנביא ושם קבורתו. הזכיר מה שנאמר ביהושע (י"ח, כ"ה – כ"ח) במנין הערים לבנימין, כתוב: גבעון והרמה ובארות וגו', ערים ארבע עשרה, והקשה הגר"א באדרת אליהו, דכשתמנה לא תמצא אלא שתיים עשרה, ותירץ דהכתוב מנה רק הערים המוקפות חומה, והוא ע"פ הירושלמי מגילה, דהערים המנויות לבנימין ביהושע הן מוקפות חומה. עכ"ל.

וגם כב' הרב מאיר שאול שליט"א דבר בזה בחוברת שלו (עמוד). ופתח בדברי הירושלמי, (מגילה ב' :), אמר ר' יוחנן מגבית ועד אנטיפרס ששים רבוא עיירות היו וכו'. ומקשה הגמ', כל העיירות שמנה יהושע (בפרקים י"ג – י"ט) אפילו מאה אינן, רשב"ל אמר מוקפות חומה מנה, ר' יוסי בר חנינא אמר הסמוכות לספר מנה, קרא מסייע לר"י בר חנינא, ויהי גבולם מחלף וכו'.

ובן בבבלי (כ"ב נ"ו). במימרא דרב יהודה אמר רב, לא מנה יהושע אלא עיירות העומדות על הגבולין. וכב' הרה"ג רמ"ש נר"ו כתב שבקרבן העדה שם כתב, דלכ"ע אותן ערים המנויים ביהושע (פרקי י"ג – י"ט) יש להם חומה, אלא דלר' יוסי יש יותר ערים שיש להם חומה, ולא מנה אלא אותם שיושבים על הגבולים, ולפי זה ניתן לפרש גם בבבלי דלא מנה אלא אותם שבגבולים, אך מוקפים חומה איכא טפי. וכן ביפה עינים שם מסיק דל"פ, ומחלק בין ערים היושבים על גבולי

כ"ח עם תשעת הערים שבשלשת הפסוקים שקדמו לו, תמצא ארבע עשרה ערים. כמו שאמר הכתוב, ולא קשה מידי, זה הוא פירש"י ע"ה. ולא הוצרך לדרשות הנ"ל שבדברי הגר"א ז"ל, דלא שמיע ליה, כלומר לא סבירא ליה שהן להלכה אלא דרוש וקבל שכו.

גם במצודת דוד יצא בעקבות רש"י ז"ל וכתב, וצלע האלף וז"ל: ה' עיירות במקרא זה, צלע א', האלף ב', ירושלים ג', גבעת ד', קרית ה'. עכ"ל.

והרד"ק ז"ל כתב, וצלע האלף הן שתי ערים, וכן הוא אומר בארץ בנימן בצלע וכתוב וצלע אלף, וכן גבעת קרית הן שתי ערים. עכ"ל. והן הם דברי רש"י ע"ה. נמצא דכולם מונים כאן ארבע עשרה דלא כהגר"א, ולא הוצרכו לדרשות. וגם בפירוש המלבי"ם ז"ל פירש כרש"י ושאר מפרשים שחמש ערים נזכרו בפסוק זה. ואח"כ כתב פירוש אחר וז"ל: ולדעתי השמיט ענתות ועלמון, שחשב בין ערי הלויים לבנימין (כ"א, י"ח), וכן משמע שצלע האלף עיר אחת, ממה שבא צלע בפתח, שמונה שהוא סמוך, וכן גבעת סמוך. עכ"ל. והנה בפ"י השני מונה בפסוק זה רק שלש ערים, אך לא הלך אחר הדרשה הנ"ל, רק לדעתו השמיט שתי ערי הלויים של בנימין.

ונבד"י הרב שמעון יעקב שרביט נר"ו הביא לי תנא דמסייע לרש"י וסיעתו, דבאמת בפסוק כ"ח הנז' נמנו חמש ערים, והוא במדרש תנחומא (פ'

ואפתח בדברי הגר"א על יהושע שהזכיר הרי"ד סטפנסקי נר"ו, וגם הרמ"ש הביאו להלן. והנה הגר"א הוקשה לו, דאמר שם (י"ט, כ"ח) ערים ארבע עשרה, ובפרטן יש רק י"ב. ויישב את זה עפ"י הירושלמי.

וקושיא זו נרגש בה רש"י ז"ל, וז"ל (שם) וצלע האלף והיבוסים היא ירושלים, כל אחת עיר לעצמה, וכן גבעת, קרית, חמש ערים בפסוק זה. עכ"ל. וצ"ל דברות קדשו. והנה בודאי דהוקשה לו איך אמר הכתוב י"ד ערים וכשתמנה תמצא רק י"ב, שהתחיל בפסוק כ"ה, גבעון והרמה ובארות. (יש כאן ג' ערים). ובפסוק כ"ו נאמר: והמצפה והכפירה והמצה. (ג' ערים) ובפסוק כ"ז נאמר: ורקם וירפאל ותרמלה (גם בזה ג' ערים) הנה בשלשה פסוקים אלו נזכרו תשעה ערים, ובפסוק כ"ח נאמר: וצלע האלף והיבוסים היא ירושלים גבעת קרית, ערים ארבע עשרה וחצריהן זאת נחלת בני בנימין למשפחותיהם, והיה נראה שיש כאן בפסוק כ"ח גם כן ג' ערים והם, צלע האלף והיבוסים היא ירושלים, וגבעת קרית, ואם זה נכון נמצא דבארבעת הפסוקים כ"ה עד כ"ח, יש בכל אחד ג' פסוקים, ומנין כולם הוא י"ב ערים ולא י"ד, לזה אחכמינון רש"י ז"ל לידוהי, ואמר וצלע האלף והיבוסים היא ירושלים, כל אחת עיר לעצמה, (לפי"ז הן ג' ערים צלע, האלף, וירושלים). וכן גבעת, קרית. (ר"ל שהן שני ערים נוספים) חמש ערים בפסוק זה. עכ"ל. וכשתצרף חמש ערים שבפסוק

מזה שמנאן הכתוב מתוך שישים ריבוא ערים, אבל ר' יוסי בר חנינא שתלה מניין בסמיכותן אל הספר, מנ"ל שיש עוד הרבה מוקפות חומה, ואפילו על המנויים, מנין לו שאכן מוקפות חומה, שאחרי שתלה מניין בספר, כבר אין לנו שום הכרח שילמדנו שהן מוקפות חומה. ועוד דאמרו בירושלמי שם, קראי מסייעי לר' יוסי בר חנינא כיע"ש. ואם באמת רשב"ל ור' יוסי בר חנינא אינם חולקים מה זה קראי מסייעי ליה.

ומה גם שהגמ' דב"ב (נ"ו ע"א) דא"ר יהודה אמר רב לא מנה יהושע אלא העומדות על הגבולין. בודאי מלמדת שאין כאן זכר למוקפות חומה. והלשון, לא מנה יהושע אלא, משמעותו שזה הטעם היחיד למנין זה, ושם לא נזכר ולא נרמז עניינם של מוקפי חומה.

ומה שרצה הרה"כ נר"ו לומר שגם בגמ' דב"ב הנז', י"ל דיש לכל אלה חומה, ויש לעוד ערים רבות חומה, ומנה מתוכם את הערים של הגבולים. והנה אם היה מדובר בערים העומדים על גבולי א"י, מסתבר לומר שהיו מוקפים בחומות מפני ההגנה, אך ראה בב"ב שם בתוספות ד"ה העומדות על הגבולים, וז"ל, אין לפרש על הגבולים של א"י, דכמה עיירות חשיב שהם באמצע א"י, אלא בגבולים דכל שבט ושבט. עכ"ל. וכן משמע גם מהקונטרס שם, שכתב על הגבולים, כדי להראות התחומים, ופשטיה דקרא אתא לאשמעינן מה טעם חשב אותן עיירות.

תשא פיי"ג) וז"ל א"ר אלעזר בן פדת איש ירושלמי היה, ומשבט בנימין היה, ומיושבי לשכת הגזית היה, ובשני שבטים היה חלקו, חמשה בבנימין דכתיב (יהושע יח, כח) וצלע האלף והיבוסה היא ירושלים גבעת קרית וכו'. וכתב עץ יוסף, חמשה בבנימין, פי' כל אחת ואחת היא שם עיר וחמשה עיירות נזכרו בפסוק זה וצלע האלף, וירושלים, גבעת, קרית. וכך פירש"י והרד"ק. עכ"ל. ומעתה אין עוד שום ספק שיש בזה מחלוקת והלכה דלא כרשב"ל.

ומדברי הירושלמי נראה בפשיטות שרשב"ל ור' יוסי בר חנינא פליגי, שכן הלשון מורה שכל אחד מהם מדבר על הערים המנויים בספר יהושע, ומפרש למה מנה את אלה, או בלשון אחרת מאי שנא אלה שעלו למנין, רשב"ל אומר מוקפות מנה. ר' יוסי בר חנינא אומר הסמוכות לספר מנה, משמע שבא לאפוקי מרשב"ל ולומר לא מפני שמוקפות מנאן אלא מפני סמיכותן לספר מנאן, ואם כהרב קרבן העדה הנז', היה לר' יוסי בר חנינא למימר לרשב"ל בהאי לישנא, וכי רק אלו הן שמוקפות חומה והאיכא טובא ולמה מנה רק את אלו. אלא שאלו נשתנו שהם סמוכים לספר, אבל מזה שאמר הסמוכים לספר מנה, משמע שרק זה הוא הטעם.

זאת ועוד דמנא ליה לר' יוסי בר חנינא שיש עוד מוקפות חומה טובא, בשלמא רשב"ל למד שהן מוקפות חומה,

שיהושע מנאה בין המוקפות, אך קשה למה הוציא במתניתין דערכין ובמגילה (ד' ע"א) לוד וגיא החרשים מכלל כל הערים, אחרי שכל הערים שביהושע הן מוקפות, ע"כ נלע"ד דלא פליגי ושניהם אמת דהמוקפות חשיב הגם שאינם על הספר, ואותן שהן על הספר חשיב אף שאינן מוקפות. עוד הביא מ"ש התוספות גבול שבין שבט לשבט, ובירושלמי איתא על הספר דהיינו גבול א"י, ומה שהק' התוס' שיש ביניהם כמה ערים שבאמצע א"י, י"ל שהם מוקפים חומה ע"כ חשיב להו אף שאינם על הספר. עכ"ל.

והנה בתחילה כתב דרשב"ל ור' יוסי בר חנינא פליגי, ואח"כ כתב דנראה דלא פליגי אלא דר' יוסי בר חנינא אומר שאותן שעל הספר מנאמן אפי' שאינן מוקפים חומה.

והנה לתירוץ הראשון דפליגי ובירושלמי הזכירו דר' יוסי בר חנינא באחרונה משמע דהכי הלכתא, וגם אמרו שהפסוקים מסייעים אותו. ולתירוץ השני דערי הספר מנה אפילו שאינן מוקפים חומה, מעתה לא נוכל לדעת בבירור מי מן הערים נמנתה מחמת שהיא מוקפת חומה, ומי נמנתה משום שהיא על הספר. וזה עולה דלא כהגר"א ז"ל, דגם לתירוץ זה פשיטא שאין לומר שכל המנויים ביהושע הן מוקפות חומה.

ועוד שכתב דל"פ מכוח מה שהקשה לו דלרשב"ל למה הוציאו את לוד וגיא החרשים מכלל, והרי כולם מוקפים

עכ"ל. ומסתמא דתחומים דקאמר היינו תחומי כל שבט ושבט, שבגמ' שם אמרו לפני זה, מאי חצובא א"ר יהודה אמר רב שבו תיחם יהושע לישראל את הארץ, ותיכף לזה נאמר שם, וא"ר יהודה אמר רב לא מנה יהושע אלא עיירות שעומדות על הגבולים, ושם פירש הקונטרס ד"ה שבו תיחם, בין שבט לשבט בין איש לאיש, לפי שאינו יונק לא מכאן ולא מכאן. ושמע מינה שגם מה שכתב בדבור שאחרי זה גבולים, בא להראות התחומין, היינו שבין שבט לשבט, וכמו שכתבו התוספות. ואין שום סברא ולא שום הכרח שהיו מוקפים חומה אותם ערים.

ומיהו רבנו גרשום שם כתב, גבולי א"י ע"ש. ועדיין לא נזכר ולא נרמז ענין מוקף חומה.

שו"ר ב"פ עינים (ב"ב נ"ו ע"א) שכתב, לא מנה יהושע, בירושלמי פ"א דמגילה ה"א, פלוגתא בזה דרשב"ל אמר דיהושע לא מנה אלא המוקפות חומה, ור' יוסי בר חנינא אמר לא מנה אלא הסמוכות לספר, והוצרכו שם לזה מחמת הקושיא שמקשה שם אהא דאיתא ששים רבוא עיירות וכו', הא כל העיירות שביהושע אפילו מאה אינן, ומשני זה כך וזה כך, (כלומר רשב"ל ור' יוסי בר חנינא זה תירץ כך וזה תירץ כך). וקשה לי בעניותי לרשב"ל, מאי מספק"ל לרבי אם טבריה מוקפת חומה, הא רקת זו טבריה וכתובה ביהושע, ולזה י"ל דמשום שמצד א' ים חומתה ע"כ יש לספק בה, אעפ"י

הרבה מוקפים חומה, אך מה שמנה יהושע, אלו הם העיירות הסמוכות לגבול. כלומר דזה מה שקבע לו למנותם דכל הקרובות לגבול, אפילו שהם אינן מוקפים חומה גם כן מנה אותן שם. ולעולם פליגי רשב"ל וריב"ח, דרשב"ל אומר שכל המנויים הם מוקפים חומה, וריב"ח אומר דיש הרבה מוקפים חומה, אך במנין הערים יש גם כאלה שאינן מוקפים חומה, שמה שקבע במנין זה, הוא הסמוכות לגבול. ובאמת כן נראה פשטות הגמרא דב"ב הנ"ל. ואין שום הכרח גם למ"ש קרבן העדה דלר"י בר חנינא איכא מוק"ח טובא. דיותר נראה שבא לבאר למה נמנו אלה, ותלה בספר, ולא דיבר בענין המוקפי חומה כלל, וכמו שכ"נ פשטות הגמ' דב"ב (נ"ו ע"א) הנז'. אך עכ"פ גם לדברי קרבן העדה, אין ריב"ח מסכים לרשב"ל כלל וכלל.

ומ"ש בהערה משם תורת א"י וכן משם עלי תמר, שהוכיחו שהרשב"ל וריב"ח פליגי, ושמשקנת הירושלמי היא דיהושע מנה את הסמוכים לספר ולא את המוקפים חומה, וכמו הגמ' דידן בב"ב הנ"ל.

והוכיחו כן מהפסוק ביהושע (י"ט, ל"ה) וערי מבצר הצידים וכו', משמע שרק אלו הם ערי מבצר, אבל שאר הערים המנויים שם אינם ערי מבצר ואינם מוקפים חומה. [וספרים אלו אינם עמי לעיין בהם, ואדון רק לפי מ"ש הרה"כ נר"ו].

בחומה. ומיהו אם נאמר שהלכה כר' יוסי בר חנינא, ובפרט שכן א"ר יהודה אמר רב במס' (ב"ב נ"ו ע"א), אז י"ל דהגמ' דערכין ומגילה (ד' ע"א) אתיא כהלכתא דאין כל המנויים מוקפים חומה, וע"כ מנה את לוד וגיא החרשים שהיא מוקפים חומה.

והן עתה ראיתי בקרבן העדה (מגילה פ"א ב' ע"ב) שכתב בד"ה מוקפין חומה מנה. וז"ל, ולא שאר עיירות לפיכך אינן מאה. הסמוכים לגבול מנה יהושע אבל מוקפים חומה טובא הוו. קרייא מסייע לריב"ח, שלא מנה אלא עיירות העומדים על הגבול. עכ"ל.

והנה מלשון הרה"כ נר"ו שכתבתי לעיל, נראה כאילו שראה בדברי קרבן העדה שפירש להדיא דרשב"ל וריב"ח שניהם מודים דכל הערים המנויים ביהושע יש להם חומה, (אלא דלר' יוסי איכא טפי ערים מוק"ח, ולא מנה אלא אותם שבנוסף, הם יושבים על הגבולים).

וזה יצא לו ממ"ש קה"ע בדברי ר"י בר חנינא, שמנה רק הסמוכים לגבול, אבל מוקפים טובא הוו. והבין דלר"י בר חנינא יש הרבה מוקפים, ומתוכם מנה אלה שקרובים לגבול.

ולענ"ד נראה דה"ק הסמוכים לגבול מנה, אבל מוקפים חומה טובא הוו. כונתו לדחות מה שאמר רשב"ל דמנה רק מוק"ח, לזה אמר דאה"נ אפשר דיש

מדוע מנו רק אלה, אך כו"ע מודים דהמנויים הם ודאי מוקפים חומה. ע"כ.

והנה פירוש רש"י ז"ל הוא היפך מדברי הגר"א וכפי שפירשתי לעיל הדק היטב. ומהגר"א ז"ל אין ראיה להכריע, שבא לפרש התמיהה בפסוק, שאמר ערים ארבעה עשר, ובפרט יש רק שנים עשר, וכתב הטעם הראשון שבירושלמי, לישיב המקרא ולא בא להכריע בין האמוראים, ורש"י וכל המפרשים מבארים שיש שם ארבעה עשר וכמו שביארתי כבר לעיל. ובאמת בכמה תשובות שבשמע שלמה, הוכחתי ששיטת הגר"א בביאורו לש"ע בכמה מקומות בארבעת חלקי הש"ע, שכתב שדרכו של הרמב"ם ז"ל לפסוק כהירושלמי, והוכחתי שכונתו היא, כאשר בבבלי יש מחלוקת, ובירושלמי סתמו כדעה אחת בזה דרכו של הרמב"ם לפסוק כהירושלמי. והנה כאן בירושלמי כתבו שנחלקו בזה רשב"ל ור"י בר חנינא, ובבבלי ב"ב נ"ו ע"א, סתמו כדעתו של ר"י בר חנינא, ואמרוה בשם רב יהודה אמר רב. ולא הזכירו דעה אחרת כלל. בודאי שיפסוק בזה כהבבלי, ועוד שבירושלמי הכריעו כדעה זו, שאמרו קראי מסייעי לר"י בר חנינא.

עו"ב שם (ענף א') גם הרמב"ן (מגילה ב' ע"א) גבי הוצל שהסתפקו בו חז"ל אם מוקף חומה, וכתב וז"ל, אבל ספיקם של חכמים הללו בא"י בלבד היה, ומפני קבלה שבידם... וכן בהוצל דבנימין, הוה ביד מקצתן קבלה שהיא מנויה ביהושע

והרה"כ נר"ו דחה את ראיתם, דמה יענה רשב"ל על זה. וגם מה שהביאה הגמ' ראיה לריב"ח מפסוק אחר ולא זה, ובאמת קשה להכריע במחלוקת שבגמרא מפסוקים שלא הביאה הגמ', אך כנראה שעיקר כונתם היא מדהביאו דעת ריב"ח בסוף, ואמרו קראי מסייעים ליה, מזה למדו בעלי תורת א"י ועלי תמר להוכיח שהלכה כריב"ח. ומה גם שכן היא דעת רב יהודה אמר רב בב"ב (נ"ו ע"א) ולא הזכירו שום דעה אחרת.

ועוד אפ"ל דכיון שבירושלמי אמרו קראי מסייעי לר"י בר חנינא, והזכירו שם רק פסוק אחד, ויהי גבולם מחלף וכו'. לזה סברי רבנן הנ"ל, דאפשר להביא עוד פסוק אחר, וצ"ע בפנים. ובאמת הפסוק שהביאו וערי מבצר וגו', הגמ' הביאה אותו בירושלמי ובבבלי מגילה כאן ללמוד מזה את הערים המוקפים חומה, ובירושלמי פירשו כל שמות הערים הנזכרים בפסוק זה, ואמרו הצדים זה כפר חיטיא, רקת זו טבריה וכו', וגם בערכין (ל"ג) הביאו פסוק זה, ללמוד הערים המוקפים חומה לענין דיני בתי ערי חומה ע"ש. וא"כ לא משלהם דרשו שזה מדבר על המוקפים חומה. ומ"ש הרה"כ נר"ו מה יענה על זה רשב"ל, אינה קושיא.

עו"ב הרה"כ בהערה ג' שם, להלן הבאנו מהרמב"ן הגר"א ורש"י ועוד, שערים אלו מוק"ח הם, וע"כ הבינו כקרבן העדה דלא פליגי אלא בטעם,

קורין. פי' הכרך שחרב ובטלו ממנו י' בטלנין, לשיחזרו שם ישראל, שיקראו בט"ו, כרך שחרב ולבסוף ישב וכו', ופשיט מיהא דבחור"ל דבר פשוט הוא שקורין בט"ו, אעפ"י שהרבה כרכין בחור"ל לא היה שם יהודים כלל בימי אחשורש, וכ"ש שלא היה מנין בטלנין וש"מ דבחור"ל קורין בט"ו במוקפים, וכ"ד כל הגאונים ז"ל.

עו"ב ועכשיו אנו נכנסים בספק א' במדינות ישנות שלא נודע היקפן, אם צריכים ב' ימים כמ"ש בהוצל' וטבריה, ואיך יברכו עליה, ומצאתי בתשו' הגאונים ז"ל שאין קורין אלא ב"ד משום דרובא דעלמא אינן מוקפין חומה מימות יהושע בן נון, ניזיל בתר רובא. וק"ל א"כ למה רב אשי קרא בהוצל' ב' ימים משום דמספקא ליה, וכן בטבריה. ואם יאמרו דא"י רובא מוקפים ואין חור"ל כן, לאו מילתא היא דודאי עולם כמנהגו נוהג, וא"י לא היתה מיושבת יותר מבבל ומצרים, וכו'. והרמב"ם ז"ל כתב בן עיר שהוא ספק קורין ב' ימים ואין מברכים אלא ב"ד, הואיל והוא זמן קריאה לרוב העולם.

ולפי דעתי יפה הורו הגאונים ז"ל דודאי רובא דעלמא פרזים, ובכולהו מכילתין קרו י"ד פורים סתם חל להיות סתם משום דרובא ב"ד קרו. אבל ספיקם של חכמים הללו בא"י בלבד היה ומפני קבלה שבידם, שיש מהן תופסים דרכת טבריה, ומהם היו אומרים שהוא עיר

בחלקו של בנימין והיו חוששין לקבלתן. וע"ז כתב להוכיח מזה שאם ברור שזה מוזכר ביהושע יש לסמוך ע"ז ולקרא בט"ו, שבודאי מוקפים חומה משמע שהעיקר שהנזכר ביהושע הם מוקפים חומה. עכ"ד. ואין מזה שום הכרח. דאפשר שכונתו שיש קבלה בידם, שמוזכר ביהושע בין המוקפים חומה. (ולהלן הבאתי הגמ' דסוף ערכין, שאמרו שצריך להיות מסורת בידינו מאבותינו כדי לדעת אם זה מוקף חומה.)

ועיינתי ברמב"ן ריש מגילה, שבתחילת דבריו תמה מה ראו חז"ל לתקן ב' ימים ולעשות ישראל אגודות אגודות וכו'. וכתב דכשעיינן בכתובים ונתישב לו הענין ע"ש. ובד"ה ועכשיו כתב, לפי דרך זה נצא מכלל ספק במה שהיו מקצת חכמים חוששין במוקפים חומה שבח"ל וכו'. ורבותינו הצרפתים ז"ל הביאו ראיה שאפי' בחור"ל קורין (במוקפים) בט"ו, ממה שאמרו, רב אשי קרא מגילה בהוצל' בארביסר ובחמיסר, מספק"ל אי מוק"ח מימות יהושע בן נון או לא. והוצל' בחור"ל היתה, כדאמרינן בכתובות נקיטנא בבל לא חזיא חבלי משיח, תרגמוה אהוצל', ובפסחים אמרו, הוא יוסף איש הוצל' הוא יוסף הבבלי, ולקמן אמרינן בבל היכא בבי כנישתא דהוצל', גם זו הראיה אינה מוציאה אותנו מידי ספק לפי שכתוב בקצת ספרים בכאן "הוצל' דבנימין", וכן גרס ר"ש ופירש דתרי הוצל' הו, וכו', ובהמשך הביא להירושלמי (פ"א ה"א) כרך שחרב אית חמו בו אין קורין ובחור"ל

דבאמת בתוספות הרא"ש מפרש דהוצל בבבל היתה, וכ"כ הרמב"ן ז"ל משם תוספות הצרפתים וכנ"ל. ולמדו ממנה שגם מוקפים דחו"ל קורין בט"ו, והרמב"ן כתב דיש הוצל גם בא"י והיתה להם קבלה שהוא מבנימין ומנויה ביהושע, באמת בערי בנימין שביהושע אין נזכר הוצל, וצ"ל שקיבלו שהוצל היא אחת הערים הנזכרות שם בשם אחר, מ"מ הקבלה היתה גם שהיא מוקפת חומה, כמו על הוצל של בבל ג"כ. ואין מזה ראייה להחליט שכל הנזכרי' שם הם מוקפים חומה.

ואולי י"ל דכיון דיש קבלה שזה מכלל הערים דבנימין, שנמנו ביהושע, ונחלקו רשב"ל ור"י בר חנינא, ע"כ קרא רב אסי מספק ב"ד וט"ו, ולזה אמר הרמב"ן שזה מדת חסידות, אבל מדינא סגי ב"ד.

והרשב"א ז"ל פירש דרב אסי היה ברור לו שהוא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, אלא נסתפק אם זו היא הוצל האמיתית וזה יש להסתפק בכל מקום.

והלם ראיתי בחידושי הריטב"א ז"ל במגילה (ה' ע"ב) ד"ה והא דאקשינן, והא רבי בטבריא הוה וטבריא מוק"ח וכו', וכתב בתוך הדברים וז"ל, ועוד היכי מפרקינן לרבי פשיטא ליה וכו', והא טבריא מוקפת חומה ועיר מבצר היא, דכתיב קרא בהדיא בספר יהושע (י"ט, ל"ה) ערי מבצר הצידיים צר חמת רקת

אחרת, וכן בהוצל דבנימין, היו ביד מקצתן קבלה שהיא מנויה ביהושע בחלקו של בנימין, והיו חוששין לקבלתם, אבל בעלמא ליכא למיחש, ונראין הדברים שגם בזה מנהג חסידות הוא שהיו נוהגין בכך שאילו מן הדין כל שקרא בראשון ושמא יצא יד"ח, הוקל בשני בספק של דבריהם וספק דרבנן לקולא, משנה שלמה שנינו ששה ספקות התירו חכמים, ספק של ד"ס, ואדרבה מדינא הוה לן לומר בתרווייהו זיל הכא לקולא וזיל הכא לקולא וכו' אלא שלא תתבטל ממנו מקרא מגילה, לפיכך קורא בראשון פטור בשני אפי' בספק, דמדינא אזלינן בתר רובא דעלמא. (וע"ש שדן לענין ברכה מתי יברך.) עכד"ק.

ובאמת הרואה יראה דמזה יש ראייה להיפך ממ"ש הרה"כ נר"ו, דלא חיישינן לקרא בשני ימים אלא במקום שיש להם קבלה בידם, שמהם אומרים כך, ומהם אומרים כך, אבל כסתם אזלי' בתר רוב העולם וקורין רק ב"ד, וגם על הוצל דבנימין אמר, שהיה ביד מקצתן קבלה שהיא מנויה ביהושע בחלקו של בנימין, והיו חוששין לקבלתן, אבל בעלמא ליכא למיחש, זה לשונו. ומשמעות הדברים שהיה למקצתן קבלה שהיא מן המוקפים שבארץ בנימין, אבל בלא קבלה קורין רק ב"ד, והוסיף שגם זה הוא רק מנהג חסידות, שמן הדין כל שקרא ב"ד יצא ידי חובתו.

לביכ"נ ולא מצא שם עשרה וכו', עכ"ל.
ונראה דסובר כהרמב"ן ז"ל שבלי עשרה
בטלנין אין לו דין לקרא ביום ט"ו.

ובדברי המאירי יש לי ספק בזה שכתב
(בר"ה) כרך שאין בו עשרה
בטלנין, אע"פ שהוקף מימות יהושע בן
נון, וכן עיר שאין בה י' בטלנין הרי זה
ככפר ומקדימין ליום הכניסה וכו', עכ"ל,
וממ"ש אע"פ שמוקף חומה מימות
יהושע בן נון משמע, דלא קורין בט"ו
משום שאין שם עשרה בטלנין, אך סיים
שמקדימים ליום הכניסה, וצ"ע.

והן עתה ראיתי בעזרת הית"ש, שיש תנא
דמסייע ליה להרמב"ן ז"ל, הוא רבינו
חננאל ע"ה, שכתב בסוגיין (מגילה ג' ע"ב)
וזה לשונו: וכן כרך שאין בו עשרה
בטלנין שבטלים ממלאכה ויושבין בבית
הכנסת, ואע"ג דאתו להו מעלמא
אכסנאין, הרי זה כפר. וכן כרך שהיו בו
עשרה בטלנין וחרב, ועוד חזרו ועכשיו
יש בו עשרה בטלנין נידון ככרך. וכרך
שהוקף ולבסוף ישב אע"ג דחרבה חומתו
הרי הוא ככרך, עכ"ל.

וממה שאמר, שאם חזרו ועכשיו יש בו
עשרה בטלנין נידון ככרך. משמע
שלענין דין דמוקפין איירי וס"ל דזה תלוי
בעשרה בטלנין. ואע"ג דאפשר לדחות
ולפרש דמה שכתב, דינו ככרך, ר"ל
דאינם קורין ביום הכניסה כמו בני
הכפרים. אלא דא"כ הול"ל דינו כמו עיר,
ולא צ"ל ככרך, שהרי מדובר בסוגיא

וכנרת, וכיון דערי מבצר היא בימות
יהושע בן נון, מאן לימא לן דלא ס"ל
לרבי דיש לה דין מוקפת חומה לכל דבר,
וכו' עכ"ל. ומלשונו זה נלע"ד דמפשט
פשיטא ליה דאין הלכה כר"ל אלא כר"י
בר חנינא דקראי מסייעה, וכסתמא
דתלמודא דילן (ב"ב נ"ו ע"א), דאל"כ הו"ל
למימר דטבריה מוקפת חומה מימות
יהושע בן נון משום שנזכרה בפסוק
ביהושע, ומדקאמר דעיר מבצר היתה
כדכתיב וכו', ש"מ רק מכוח זה נקבע
שיש לה דין דמוקפת חומה, אבל בלי זה
אין לנו שום הכרח שהוא מוקפת חומה
אפילו שנזכרה ביהושע.

ובן חזר וכתב שם בד"ה א"נ והוא הנכון
וכו', שלקראת סוף הדיבור כתב וז"ל,
ומוקי רבי כהלכתא, ופריך דטבריא
מוקפת חומה מימות יהושע בן נון
כדכתיב וערי מבצר, וכיון שהיא עיר
מבצר להגן מאויבים, דינה ככרכים
למקרא מגילה, וש"מ דאי לאו דקרי לה
הכתוב עיר מבצר, לא היינו מחליטים
שרקת מוקפת חומה, אעפ"י שהיא מנויה
בין ערי הארץ בספר יהושע, וזה דלא
כרשב"ל בירושלמי הנ"ל.

וראיתי בחידושי הר"ן ז"ל על מגילה (ג'
ע"ב) ד"ה כרך שאין בו עשרה
בטלנין נידון ככפר, וכתב, פירוש כרך
המוקף חומה מימות יהושע בן נון, אע"פ
שהוא מוקף בעינן עשרה בטלנים, מפני
שכל כרך שאין בו עשרה בטלנין אין ת"ח
רשאי לעמוד בתוכה, משום שהקב"ה בא

והנה בגמ' דידן וגם בירושלמי דנו על טבריה ועל חמת ונחלקו רבותינו ע"ה, אם קורין יום אחד בטבריה או ב' ימים, ושני אלה נכתבו ביהושע (י"ט, ל"ה) וערי מבצר הצדים צד וחמת רקת וכנרת, וע"ש ביתר הפסוקים.

ובירושלמי (ב' ע"א) ותני וכן הסמוך לדרך והנראה עמו, הרי הוא כיוצא בו. ר' אייבו בר נגרי בשם ר' חייא בר בא כגון הדה חמתה, לא אמר אלא כגון, הא חמתה עצמה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, מן הדא וערי מבצר הצדים צד וחמת ורקת וכנרת, הצדים כפר חיטיא, צד דסמיכא לה, חמת חמתה, רקת טיבריא, כנרת גינוסר. וכו'.

ומשמע כדברי שערי תורת א"י ועלי תמר שהערים שנקראים מוקפים חומה מימות יהושע בן נון, הן ערי המבצר, ולא כל הערים שבספר יהושע, וזה כר"י בר חנינא, וכדאמר רק יהודה בשם רב (בב"ב נ"ו ע"א), ודלא כרשב"ל בירושלמי.

עוד יש חיזוק לכל זה במשנה דערכין (ל"ב ע"א) דתנן עיר שגגותיה חומתה, ושאינה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, אינה כבתי ערי חומה. ואלו הן בתי ערי חומה, ג' חצרות של ב' בתים מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, כגון קצרה הישנה של צפורי, וחקרה של גוש חלב, ויודפת הישנה, וגמלא וגדוד וחדיד ואונה וירושלים וכן כיוצא בהן. ע"כ. ובגמרא שם (ל"ב ע"ב) ורמינהו א"ר ישמעאל ב"ר יוסי וכי אלו בלבד היו, והלא כבר נאמר

דמוקפין ופרזות, שאלו נקראין כרכין, ואלו עיירות.

ועוד שאחר שכתב שאם עכשיו יש י' בטלנין נידון ככרך, מיד כתב, וכרך שהוקף ולבסוף ישב אע"ג דחרבה חומתו, הרי הוא ככרך. ודין זה הוא לא שייך לענין דין יום הכניסה כלל, אלא רק למקרא מגילה דמוקפין, או לדין בתי ערי חומה שגם שם צריך שתהיה להם חומה מימות יהושע בן נון, ושיהיה מוקף ולבסוף ישב, כמ"ש בערכין במשנה (ל"ב ע"א) ושאינה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון אינה כבתי ערי חומה. ולהלן (שם ל"ג סוף ע"ב) והתניא ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה שהוקף ולבסוף ישב, ולא שישב ולבסוף הוקף וכו' ע"ש. ובדין מגילה הנה במס' מגילה (ג' ע"ב) אר"י בן לוי כרך שישב ולבסוף הוקף נדון ככפר מ"ט דכתיב ואיש כי ימכור וגו'. ששם ודאי שהנפקות היא לענין מוקפים שקוראין ביום ט"ו, וש"מ שגם מה שאמר בעשרה בטלנין שדינו ככרך שהוא לענין שיקראו ביום ט"ו. ובשלמא בגמ' שם (ג' ע"ב) שהקדימו דין דהוקף ואח"כ ישב, לפני דין עשרה בטלנין, בזה פי' התוס' וסיעתם דלא מיירי לענין מוקפים אלא לעיר גדולה שנקראת כרך. אבל ר"ח ז"ל שכתב דין מוקף ואח"כ ישב לאחר דין י' בטלנין, ובשניהם כתב, דינו ככרך משמע שלומד שגם בכרך לא קורין בט"ו, אלא כשיש עשרה בטלנין וכשיטת רמב"ן.

בספר יהושע הן מוקפים חומה מימות יהושע בן נון. ואע"ג דאפשר לדחות ולומר שצריכים "מסורת", כדי שנדע שאכן זו היא עיר פלונית שנזכרת בספר יהושע, שאחר החורבן והגלות נשתבשו הידיעות והכל נחרב, ורב הבלבול והקרב, מ"מ הפשט לא יופשט, ואם לזה היתה כונתם הו"ל לפרש, ומסתימת הדברים עולה, דלא אמרינן כל עיר שבספר יהושע, אלא אם יש בידך מסורת מאבותיך, הא לא"ה לא מחשיבים אלא אלה שכתוב בהם ערי המבצר, אבל סתם ערים אין לנו לומר שהיתה להם חומה, אלא ע"י מסורת. ואפילו אם יתעקש אדם לומר שאין צריכים מסורת מאבותינו, אלא כדי לידע שעיר פלונית היא אכן העיר הנזכרת בנביא יהושע, מ"מ בלי מסורת א"א לברך אלא ביום י"ד בלבד.

וממילא דאם אין מסורת ברורה אין לברך אלא בי"ד, שהוא זמן קריאה לרוב העולם, וכדין הערים המסופקות, דאפילו בטבריה וחמת המפורסמות ונזכרות בערי המבצר נסתפקו בגלל סיבות שונות, ק"ו ב"ב של ק"ו למקומות אחרים.

שו"ר שהרה"כ נר"ו כתב עוד, שהקשו לו מהא דאיתא במסכת מכות (דף י' ע"א). ואבאר הענין היטב בעה"ו, הנה במכות (ט' ע"ב) תנן: להיכן גולין לערי מקלט לשלש שבעבר הירדן, ולשלש שבא"י, שנאמר את שלש וגו'. ובגמ' איתא, ת"ר שלש ערים הבדיל משה בעבר

(דברים ג', ד-ה) ששים עיר כל חבל ארגוב כל אלה ערים בצורות (חומה וגו').

אלא למה מנו חכמים את אלו, שכשעלו בני הגולה מצאו אלו וקדשום, קדשום הא אמרינן דלא צריך לקדושינהו, אלא מנאום, ולא אלו בלבד, אלא כל שתעלה לך מסורת בידך מאבותיך שמוקפת חומה מימות יהושע בן נון, כל מצוות הללו נוהגות בה, מפני שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא. וכו'.

וע"ש בפירוש רבנו גרשום ע"ה, ד"ה וכי אלו בלבד היו, וכו' והלא כבר נאמר ששים עיר וגו', וכתוב כל אלה חומה גבוהה.

וגם בגמרא זו כששאלו וכי אלו בלבד היו, בנו שאלתם על הפסוק בדברים הנ"ל, שגם בו נזכר בהדיא: כל אלה ערים בצורות חומה גבוהה, והוסיפו ואמרו שם שמצאו את אלה ומנאום ולא אלו בלבד, אלא כל שתעלה לך מסורת בידך מאבותיך שמוקפות חומה מימות יהושע בן נון כל המצות הללו נוהגות בהן, והרי מפורש שכשבאים להוסיף על אותם ערים הנזכרים במשנה, יש להוסיף רק ע"פ מסורת מאבותינו, ואם איתא דהלכה כרשב"ל, שכל הערים הנזכרים בספר יהושע מוקפים חומה הם מימות יהושע בן נון, וכ"ש אם נאמר שלא חלקו ע"ז והוא מוסכם אליבא דכו"ע, א"כ לא היה תולה במסורת, אלא היה לו לומר: ולא אלו בלבד אמרו אלא כל הערים המנויים

ובתב הרה"כ, ועיין בדברי יוסף מה שתירץ בזה. (וספר זה אמ"א לעיין בו, אכן נלע"ד שהיא ראייה ברורה לסתור כל מה שבנו.)

עו"ב הרה"כ נר"ו וז"ל ולענ"ד לא קשה כלל. דהנה הברייתא הנ"ל (ערים הללו וכו') מובאת גם בגמ' דשילהי ערכין, ושם מקשה מהא דאיתא בערי הלויים "גאולת עולם", דקמ"ל שגם בתי ערי חומה מצי לגאלם, ומקשה היכי משכחת לה בתי ערי חומה, והא אין עושין בתי ערי חומה ערי מקלט ללויים, א"ר אשי אצטריך, סד"א אדמסתתר מסתתרי, אי מזדבני ליחלטו, קמ"ל. ומבואר ברש"י דבאופן שנפל להם עיר כזו ע"י גורל, עד שיסתרו חומותיה, אם מכו, ס"ד דלא יוכל לפדותה, קמ"ל. חזינן דאף ערי מקלט שייך שיהיו בגורל ללויים, אלא דבאופן כזה סותרים חומותיה. ומאי מקשה הגמ' במכות מקדש. אכן ביאור הדברים הוא, דהנה לברייתא שאמרה, שערי מקלט אין עושין אותן וכו', אין לזה כל מקור במקרא, ויסוד הדברים הוא סברא פשוטה של חז"ל, שרצו לדאוג לרוצח בשגגה, וע"כ לא עושין אותן ערים קטנות, משום שאין מצויים שם מזונות. וגם לא ערים גדולות, שהכל נקבצים שם, ותהי רגל גואל הדם מצויה שם. ומשמע דאפילו באינה מוקפת חומה, כן מדוייק מרש"י בערכין שרק על ערים בינוניות נקט בלא חומה, כמו"כ אין עושין אותן ערים בינוניות מוקפות חומה, שבאופן זה לא יוכל הרוצח לברוח מיד גואל הדם.

הירדן, וכנגדן הבדיל יהושע בארץ כנען, ומכוונות היו כמין שתי שורות שבכרם, חברון ביהודה כנגד בצר במדבר, שכם בהר אפרים כנגד רמות בגלעד, קדש בהר נפתלי כנגד גולן בבשן. ולהלן (י' ע"א) שאלו בגמרא, ותו ליכא והא כתיב ועליהם תתנו ארבעים ושנים עיר, אמר אביי הללו קולטות בין לדעת בין שלא לדעת, הללו (מ"ב ע"א) לדעת קולטות שלא לדעת אינן קולטות. עוד שאלו בגמרא, וחברון עיר מקלט היא, והא כתיב ויתנו לכלב את חברון אמר אביי פרוודהא דכתיב, ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה. וקדש עיר מקלט הואי והכתיב, וערי מבצר הצדים צר וחמת רמת וכנרת וגו', וקדש ואדרעי ועין חצור, ותניא ערים הללו (ר"ל ערי מקלט), אין עושין אותן לא טירין קטנים ולא כרכים גדולים אלא עיירות בינוניות, א"ר יוסף תרי קדש הוו.

והנה חברון נזכרה ביהושע ומנויה בין הערים שם, ולמה שאלו על חברון, רק מזה שניתנה לכלב בן יפונה, ולא שאלו שהיא מוקפת חומה, ואין עושין עיר מקלט מעיר מוקפת חומה, וכמו ששאל מיד בעיר קדש, והוצרכו לומר תרי קדש הוו. ובע"כ צ"ל דחברון לא היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, וא"כ נמצא דמפורש כאן דלא כרשב"ל, אלא כר"י בר חנינא, וכסתמא דתלמודין (ב"ב נ"ו ע"א) דלא אמרינן שכל הערים המנויים ביהושע הן מוקפים חומה מאז. ושאני קדש שהיא מנויה בין ערי המבצר.

ותחלה וראש צ"ל שמ"ש רש"י ז"ל בערכין שנפלה (עיר מוק"ח) ללוי בגורל הארץ. הנה רבינו גרשום ז"ל שם (בגליון הגמ') כתב שנפלה לו ירושה מאבי אמו ישראל. ולפי זה באמת אין נותנים עיר מוקפת חומה ללוי גם בגורל הארץ.

ועוד דגם למסקנתו, שהקושיא מקדש הוא משום שהוא כרך גדול ולא משום מוקף חומה. א"כ הוה ליה להקשות כן גם מחברון שהיא מפורסמת, ומוקפת חומה לפי שיטתו שהרי היא מנויה בין הערים שבספר יהושע, ואח"כ יתרץ שהיא בינונית וגם ששיכרו את כל חומותיה. והגמרא התעלמה כליל מכל זה, רק אמרה שחברון ניתנה לכלב בן יפנה. אבל מחומותיה לא נזכר מאומה גם לא ברמז. ואדרבה ראיתי לרבינו גרשום בערכין ל"ג: שכתב על הברייתא דעירות אלו וכו', אלא עירות בינוניות, שאין מוקפות חומה, אלא לית להו בתי ערי חומה. עכ"ל. הרי מפורש דאין עושין אותם מוקפת חומה.

והנה היה מקום לומר שגם ברמב"ם משמע כדברי רש"י ז"ל במכות (י' ע"א) הנז', שכן כתב בהלכות רוצח ושמירת נפש (פ"ח ה"ח), ערי מקלט אין עושין אותן לא עירות גדולות ולא כרכים גדולים ולא קטנים, אלא עירות בינוניות, ואין מושיבין אותן אלא במקום שווקין ובמקום המים, ואם אין שם מים מכניסים לתוכן מים, וכו', כדי שלא תהא רגל גואל

ומה ששאלה הגמ' במכות מערי מבצר, אינו מצד היקף חומה שבה, אלא מצד ערים גדולות, כדברי רש"י שם, ערי מבצר, כרכים גדולים שהיו בנחלת נפתלי. אך מכל הערים המוקפות חומה המובאות ביהושע אין כל מקום להקשות מהם מצד היקף חומתן, דלמסתרינהו קיימי. ופשוט. עכ"ל.

ולפי דבריו צריך לאוקמי כמה אוקימתות, דמ"ש ערי מבצר אינן רק מוקפות חומה אלא כרכים גדולים מאד. וממילא שגם "קדש" כרך גדול מאד. וע"כ הקשו מקדש איך יתכן שהיא עיר מקלט, ולא עוד אלא גם יתכן שאינה מוקפת חומה. ועוד צריך להחליט שחברון בודאי היתה מוקפת חומה שהרי נמנית בין הערים דבספר יהושע, אך אין היא כרך גדול אלא בינוני, וע"כ יתכן שתהיה חברון עיר מקלט, אלא שעם כל זאת כתב בסוף דבריו, בזה"ל: אך מכל הערים המוקפות חומה המובאות ביהושע, אין כל מקום להקשות מהן מצד היקף חומתן, דלמסתרינהו קיימי. ופשוט. עכ"ל. וא"כ זו הסיבה שלא הקשו במס' מכות מחברון אע"ג דמנויה היא בין הערים שביהושע, והיא מוקפת חומה לדבריו, משום דלסתור חומתה קאי, ויוצא שחברון לא רק שהיא מוקפת חומה וגם שהיא כרך בינוני, עוד צ"ל שסתרו את חומות חברון. וכל זה נוקים ונחליט מה שלא ראינו ולא שמענו, ולא פירשו לנו רבותינו מאומה מכל זה, רק הניחו לנו להבין מדעתנו, דברים שלא נכתבו בשום מקום.

הדם מצויה שם. ומרן ז"ל בכסף משנה שם הזכיר דברי רש"י במכות שם.

ואולם יעויין במשנה למלך שם שהסיר כל ספק וכל מחשבה אחרת, ומבאר ומסיק שכל זה מדובר במוקפים חומה שמהם אין עושין ערי מקלט. וז"ל: פשט דברי רבנו ז"ל נראה דעירות הן שאינן מוקפים חומה, וכרכים הם המוקפים חומה. ומ"ש ולא קטנים קאי אעירות ואכרכים, וכ"נ ממתניתין דריש מגילה דכרך קרי למוקף חומה, ועיר לשאינו מוקף, וכ"כ הרב תוי"ט בפרק בתרא דברכות (מ"ד) ע"ש. ומ"ש רבנו אלא עירות בינוניות לפי מ"ש, נראה דתירתי בעינן שלא תהיה מוקפת חומה, וגם שתהיה בינונית. אלא שמ"ש ולא כרכים גדולים ולא קטנים קשה לזה, דמשמע דבינוניים אע"פ שהוא כרך (המוק"ח) שפיר דמי, ומ"מ הדין דין אמת דערי מקלט אין עושין אותן מוקפות חומה, והדבר מבואר בס"פ בתרא דערכין (ל"ג ע"ב), בתי ערי חומה ללווים מי אית להו, והתניא ערים הללו אין עושין אותן לא כפרים קטנים ולא כרכין גדולים אלא עירות בינוניות ע"כ. ונראה דזה מה שהקשו בפ"ב דמכות (י' ע"א) וקדש עיר מקלט הוא, והכתיב ועיר מבצר וגו' וקדש ואדרעי ועין חצור, ותניא וערים אלו אין עושין אותם לא עירות גדולות וכו'. (ע"ש שדקדק מרש"י דהקושיא היא שקדש עיר גדולה), אבל הנכון הוא מה שכתבנו דעיר מבצר היא המוקפת חומה, כמו הבמחנים אם במבצרים, וכן כל אלה

ערים בצורות חומה גבוהה, (דברים ג'), ועיר המוקפת חומה אין עושין אותה עיר מקלט. כדאיתא בערכין. ומה שדקדקנו בדברי רבנו, יש לדקדק כן גם בלשון הברייתא, דקתני ולא כרכים גדולים אלא עירות בינוניות, דאם שם כרך מורה על מוקף חומה, מאי איריא גדולים אפילו בינונים נמי לא. סוף דבר לא יכולתי לישוב דקדוק הלשון דברייתא ודרבנו ז"ל. (עו"כ שבכל מ"ב ערי הלוויים הדין כערי מקלט כמתבאר בערכין שם). וע"ש עוד מה שדקדק דמשמע בסוגיא דסוף ערכין שאחרי שהלוויים לקחו איזה עיר יכולים לעשותה מוקפת חומה ע"ש שהקשה דלפי"ז יתקבצו הרבה אנשים וגם גואל הדם ויארוב אל הרוצח, וסיים בזוה"ל: וכבר עלה בדעתי דרך דחוק לישוב סוגית ההלכה, ולא נתחוויר בעיני, ולכן לא כתבתי. עכ"ל.

עינינו רואות שכבר עמד על כל הדקדוקים גם בברייתא וגם ברש"י ז"ל, וגם בדברי הרמב"ם ז"ל. ומ"מ עמד בכל תוקף דהדין דין אמת שאין עושין עיר מקלט מהמוקפות חומה. וכן נשאר במסקנא דכרכים הם המוקפים חומה מימות יהושע בן נון, וגם שמה שכתוב בפסוקים עיר מבצר הן המוקפות חומה.

וממילא אתי שפיר דלא הקשו על חבון, כי היא לא נמנתה בין ערי המבצר, ומה שהיא כתובה בספר יהושע, אין זה מלמד שהיא מוקפת חומה ודלא

וכפאת דוד (אביטאן) כתב (הערה ג') שבספר יקר הערך (דף קלב ע"ב) כתב דהגם שחברון היא עיר מקלט, מערי הלויים, אכתי אפשר דהיתה מוקפת בימי יהושע והפילו חומותיה, ולכן לא מנו אותה בהך דערכין וכו' ע"ש. עכ"ל. ואחר המח"ר נראה דלא ראה לדברי המל"מ, והתירון דהפילו חומותיה, קשה מאד דהו"ל לומר שהיא מוקפת אלא שהפילו חומותיה. ומסתמיות הענין נראה כהרדב"ז ע"ה.

ואעתיק ממה שכתב עוד בספרו "חיים שאל" (סימן ל"ח אות צ"ד) וז"ל בעה"ק חברון תוב"ב מנהג קדום לקרות המגילה יום י"ד ויום ט"ו, שלא כדברי הרדב"ז (דפוס ויניציא סימן תרפ"א), והרב בירך יצחק דרוש פורים, כתב ששמע משם מורנו הרב מוהר"י זאבי ז"ל דהיה תמה על המנהג, והוא ז"ל ישבו בנותן טעם. ובספר חזון עובדיה שנדפס מחדש הקשה עליו ע"ש פרשת תצוה, ולפום ריהטא נ"ל דהדין עם הרב בירך יצחק. והגם שהרדב"ז כתב דלא יקראו אלא ב"ד, הרי המנהג קדום להפך, וצריך לתת טעם לראשונים רבנן קדישי שנהגו כן. ויש חילוק בין בתי ערי חומה לקריאת המגילה, ולא תקשי מהתוס' ודו"ק היטב כי קצתו. עכ"ל.

ואעתיק כאן מדברי אדוננו הרדב"ז ע"ה שצינו מרן החיד"א (בברכ"י ובחיים שאל) והוא בסימן תרפ"א, שם נשאל אם חברון מוקפת חומה מימות

כרשב"ל. ובזה מובן שלא שאלו בגמ' מכות הנז', על חברון איך עשאוה עיר מקלט, דלא קשה מידי, כי חברון אינה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, שהרי לא נזכרה בין ערי המבצר, ומה שנזכרה בספר יהושע אין זה אומר דהיא מוקפת חומה, דלא קי"ל כרשב"ל. וכנ"ל.

וראיתי בספר המפתח דהרב ערוך לנר מפרש הסוגיא דלא כהמל"מ, אלא אין עיכוב שתהיה מוקפת חומה, שגם אם מוקפת חומה אם היא בינונית, יכולה להיות עיר מקלט, ואינו מצוי איתי.

אך נלע"ד שהעיקר כהמל"מ שהרי הגמרא בערכין (לג:) שאלה בפירוש: אלא בתי ערי חומה ללויים מי אית להו, והתניא ערים הללו וכו'. נמצא שהדגש הוא על ערי חומה, והוכיחו שא"א שתהיה עיר חומה לעיר מקלט, משמע שכן הבינו בברייתא. ואם מכוח הקושיות שבדברי רש"י והרמב"ם ע"ה, שערי תשובה לא ננעלו. שהרי רבנו המל"מ דקדק והקשה, ולא זו מהפשט הנכון. וכנ"ל.

ובני הרב יש"י נר"ו הראני מ"ש מרן החיד"א ע"ה בברכ"י (סימן תפר"ח אות ד') וז"ל חברון עיר קדשנו תובב"א כתב הרדב"ז בתשובה (סימן תרפ"א) דפשיטא דאינה מוקפת מימות יהושע, וקורין ב"ד. ע"ש. אבל מנהג קדום לקרות בה י"ד וט"ו מספק. עכ"ל.

יהושע בן נון, לענין מקרא מגילה. ופתח במשנה דשלהי ערכין, ואלו הן בתי ערי מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, כגון קצרה וחקרה של גוש חלב, ויודפת הישנה, וגמילא וגדור וחדוד, וירושלם, וכן כיוצ"ב, ואי איתא דחברון מוקפת חומה היתה, היה מונה אותה עם אלה, דעיר חשובה היא ואבות העולם גנוזים בה. ותני עלה גמלא בגליל, וגדור בעבר הירדן וכו', ופריש לה גמלא בגליל לאפוקי גמלא דשאר ארצות וכו', וע"ש שנושא ונותן בזה באורך, ומסיק דמדלא תני חברון שגם היא ביהודה, משמע שלא היתה מוקפת חומה ע"ש.

עו"ב שם, עוד יש ראייה מדפריך בסוף סוגית ערכין, אלא בתי ערי חומה ללויים מי אית להו, והתניא ערים הללו אין עושין אותן לא כפרים קטנים ולא כרכים גדולים אלא עיירות בינוניות, וכתב רש"י בלא חומה, וכיון דחברון עיר מקלט היתה, לא היתה מוקפת חומה כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם ויהרוג את הרוצח. והכי משמע נמי במכות (י' ע"א) דתני חברון וקדש מכלל ערי מקלט, ומקרא מלא הוא בספר יהושע, ופריך וקדש עיר מקלט הוא והכתיב ערי מבצר הצדים צר חמת רקת וכנרת וקדש וכו', ותניא ערים הללו אין עושין אותן וכו', ומשני א"ר יוסף תרתי קדש הוא, ורב אמר כגון סליקום ואקרא דסליקום, והרי לך בהדיא דעיר מקלט א"א לעשותה עיר מבצר בחומה סביב, וגבי חברון לא פריך כי היכי דפריך גבי קדש, משום דפשיטא

להו דחברון לא היתה עיר מבצר, הילכך אין דין בתי ערי חומה נוהג בהם, וקורין בם בי"ד, שאין בה שום ספק לדעת, וכן בשכם וקדש בגליל וכל עיר שיתברר שהיא מערי הלויים, כיון שכולן היו קולטות לא היו מוקפות חומה מימי יהושע, כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה בהן. עכ"ל.

ובל מעיין ישר ירוה נחת מתשובה זו שבה כלול ובלול כל מה שדובר בזה בספרי גדולי ישראל, ובידו הגדולה והרחבה בירר וליבן הענין בטוטו"ד כי ה' הטובה עליו, ומפליא לעשות.

ומעתה ברור שהרדב"ז פוסק דלא כרשב"ל שבירושלמי הנ"ל, אלא כר"י בן חנינא, וכרב יהודה אמר רב בב"ב (נ"ו ע"א), וכמו שעולה בפשטות מהסוגיא דמכות (י' ע"א), דאין אומרים שכל הערים הנזכרים בספר יהושע הם מוקפים חומה, אלא רק אלה שנאמר בהם "ערי מבצר" בלבד. ושזה הוא הטעם ששאלו על קדש למה עשאוה עיר מקלט, ולא שאלו על חברון, כי חברון אינה מוקפת חומה. שאע"פ שמנויה עם שאר הערים שבספר יהושע. מ"מ לא נמנית עם ערי המבצר, וכן פשיטא ליה דאין עושין עיר מקלט במוקפת חומה.

ומ"ש מרן החיד"א ז"ל הוא לקיים המנהג שהיה בחברון שקראו גם בט"ו בלי ברכה, אבל לעצם הדין אינו דוחה דברי הרדב"ז ע"ה, וגם דרבנו המל"מ ור"י זאבי ס"ל כרדב"ז ז"ל.

דינם כמסקנתם של הגרצפ"פ זצ"ל והגאון הקדוש בעל קהילות יעקב זצ"ל והגר"י וויס בעל מנח"י זצ"ל, ועוד רבים, וכפי מסקנת גדול דורנו מרן הראש"ל רבנו עובדיה יוסף זללה"ה, וכמו שהעלה יבדלח"ט הגר"ש דביליצקי שליט"א בקונטרס שלו, שעליהם לקרות המגילה ביום י"ד בברכה ולקיים כל מצות פורים ביום י"ד, וביום ט"ו יקראו המגילה בלי ברכה, ויהדרו לקיים מצות משלוח מנות איש לרעהו, ומתנות לאביונים, וכן סעודת פורים. והוא הדין לשכונת "הר שמואל" נמי, ובזה יוצאים מכל הספקות, דהלכה פסוקה היא שבן כרך שקרא ביום י"ד יצא יד"ח.

ומה שמרן החיד"א ע"ה כתב שיש להשתדל למצא הסבר למנהג הקדמונים, י"ל דאחר שאמרו בערכין שם, שלא ערים אלו בלבד אלא כל עיר שיש בידך מסורת מאבותיך שהיא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, ג"כ דינה כמו הערים המנויים במשנה הנז' שם. ואפשר שמרן החיד"א ע"ה מחשיב המנהג הקדום, כעין מסורת, ואעפ"י שאין חברון כלולה בין ערי המבצר, מ"מ אפשר שהיתה להם מסורת שחברון סמוכה ונראית לאחת מערי המבצר שהם מוקפים חומה. אבל במקום שאין מסורת, הרי זה ברור שאע"פ שהעיר ההיא מנויה בספר יהושע, מ"מ אין לה דין של מוקפת חומה כלל וכלל.

וה' יאיר עינינו בתורתו, ויאיר חשכנו באורה ושמחה וששון ויקר בב"א.
המצפה לישועת ה' ברחמים
שלמה משה עמאר

וזאת תורת העולה דאחר העיון בטענות המחודשות של מעלת הרבנים הגדולים הנ"ל, לא מצאתי בהם כדי לשנות הדין דרמות שבירושלים, ונשאר

סימן ה

בענין פורים בהר חומה

הורה גבר בעוז מו"ר הגאון הגדול מוהרב"צ אבא שאול זללה"ה, וכן כתב הגאון המופלא והמקובל ח"ק מוהר"ש דביליצקי שליט"א, ועוד רבים וכן שלמים, גם אני עני ודל אחזתי בשיפולי גלימתם וכיוונתי צעדי על פי הליכותיהם בקדש.

והמענה השניה שיש למדוד שיעור מיל בנסיעה במכונית, שכן ס"ל להגאון כה"ח סופר ועוד, כבר עמד עליו מרן ביבי"א ח"ו (חא"ח סימן ח"ן) ודחה את זה והוכיח כן מפי ספרים ומפי סופרים, ובשמע שלמה ח"ח (חא"ח סימן ו') הוכחתי כדבריו דמרן הראש"ל בעל יבי"א, מסוגיא דגמרא בריש מגילה ע"ש.

ויש הרבה מה לפלפל ולסלסל בזה, ויעויין שם, בכל זה, והעיקר כמסקנתו של מרן ביבי"א שם וזל"ה: המורם מכל האמור שכל תושבי שכונת רמות הסמוכה לירושלים, וכו' וע"ש ביביע אומר שנדפס מחדש עם תוספות שהוסיף מרן ע"ה בכתב ידי קדשו, וכתב שם (באות 2) וכ"כ הגרצ"פ בשו"ת הר צבי, ששכונה שהיא מופסקת מהבתים המחוברים לעיר העתיקה, וההפסק הוא יותר משבעים אמה ושירים, ורחוקה מיל

בעהית"ש, בחמישי בשבת ארבעה ימים בשבט התשע"ו.

למעלת ידידי וחביבי, ליש ולביא, מורג חרוץ בעל פיפיות, דורש כתרי אותיות, הרה"ג חריף ובקיא, כמוה"ר נועם זהורי שליט"א. רב קהלת "חורש רמות" בעה"ק ירושלים תובב"א.

נועם ה' עליך לעד, ואחר דרישת שלומך וטובתך כנאה וכיאה,

מכתבו מיום י' כסלו התשע"ו, הגיעני ואחר עד עתה, כי רבו טרדותי דרך כלל ופרט. ועתה קראתי דברי כת"ר בכל לב, והם נאמנו מאד.

ובתב כת"ר שבשנה שעברה כתב שצריך לקרא המגילה בשכונת הר חומה ביום ארבעה עשר באדר בברכה, וביום ט"ו יקראו בלא ברכה, ויש מי שהורה שיקראו ביום ט"ו בברכה. משום שהעירוב של שבת מצרף את כל העיר כאחת, וטעם זה יצא מפי כמה גדולים, אך רוב ככל גדולי דורנו ושלפניו, דחו סברא זאת, ומביניהם מרן החזון איש, וגיסו הגאון קהלות יעקב קניבסקי, וכן רבה של ירושלים הגרצ"פ פרנק, ובעל מנחת יצחק וייס, והגר"ד יונגרייז ועוד, ועד האחרון הגדיל גדול דורנו ופלאו מרן הראש"ל רבנו עובדיה יוסף זללה"ה, וכן

מהעיר העתיקה, וגם אינה נראית משם, קוראים בה ב"ד. וכו', ע"ש. בדרך חומרא, מלבד על הניסים שלא יאמרו ביום ט"ו משום חשש הפסק.

והנ"ל שיש חולקים, לא יהיה אלא ספק, וקי"ל דבכל ספק יש לקרא ב"ד, דבן כרך שקרא ב"ד יצא, והדברים ידועים.

ויהי אחר הדברים הנ"ל בא אלי החכם הנ"ל נר"ו, אתא ואתי בידיה, צילומים שנעשו ע"י לוויין, והם ברורים ומפורטים ומאירים עינים, והראה לי ששכונת הר חומה רחוקה מכל סביבותיה מרחק רב, ויש שם גם מדות כתובות, בכל צד ובכל מקום. וישבנו יחד עד שיצא הספק מלבנו, שאכן אין שום ענין שיחבר את הר חומה לעה"ק ירושלים ת"ו.

וה' יאיר עינינו בתורתו וליהודים אורה ושמחה וששון והצלחה,

שלמה משה עמאר

רק אבקשה נא מכבודו, שיעיין היטב במפות שאין שכונה הקרובה בשבעים אמה ושיריים, שהיא מתחברת עם ירושלים, ואם לא תמצא שכונה כזאת, עליהם לקרא ב"ד בברכה, וכן כל מצוות פורים יקיימו ביום י"ד, וביום ט"ו יקראו בלא ברכה, ויחזרו על המצות דפורים

וזאת תורת העולה

הנה כל מעיין ישר, עיניו לנוכח יביטו, שרוב מנין ורוב בנין של הפוסקים גדולי הדור שלפנינו וגדולי דורנו, כולם סוברים שלפי כל הנתונים בשטח, עדיין יש שטחים גדולים וקים הרבה מעבר לקמ"א אמה ושליש, וזאת מלבד מערכת כבישים ענקית שעדיין לא נמצא להם פיתרון, והמעיין יראה שלפי כל זה ההלכה ברורה ופשוטה, שדין שכונת רמות ככל ערי הפרזות שזמנם למקרא מגילה וכל מצוות פורים, הוא ביום י"ד אדר, ומהיות טוב יהדרו לקרא גם ביום ט"ו באדר בלא ברכה, וזאת למודעי כי רבנים גדולים וחשובים מאד, מתוך שכונות רמות ומחוצה לה כתבו פסקים וחלקם אמרו לי בע"פ, שפשוט בעיניהם שאין לזוז מפסקו של גאון ישראל מרן הראש"ל בעל יביע אומר זללה"ה וזיע"א. ובעה"י אשוב להרחיב ולהוסיף מדברותיהם לחזק עוד את הדברים האמורים.

ובעצם גם החולקים מודים הם שבמצב הקיים, הזמן של פורים ברמות הוא ביום י"ד, ואשר ע"כ טרחו על הקמת בורגנים, וחשבו שבזה תשתנה ההלכה, אך אחר בדיקת הענין הדק היטב, העליתי שאין בזה כדי לשנות מאומה, וכמבואר בפנים באר היטב.

והדרך היחידה לשנות המצב (וכבר כתבתי לעיריה בזה), היא שיעשו טיילת שתוסיף חן ויופי לשכונה, ותהיה פעילה בכל ימות השנה, ובכל שבעים אמה יוקם מבנה של קבע, הראוי לדירת בני אדם עם השירותים הדרושים, וגם שישמש לשומרים ולעובדים שישתמשו וגם ילוננו בו, ואחרי שיבטיחו את זה, ניתנה ראש לפיתרון בעיית הכבישים, ולה' הישועה.

וזה דבר ההלכה למעשה: בשכונות רמות, והר חומה, והר שמואל, וכן בעיר מבשרת ציון, בכל אלה פורים ביום י"ד אדר לכל דבר, כדין כל ערי הפרזות. וטוב להחמיר לקרא מגילה גם בט"ו באדר בלי ברכה, וכן יקיימו שאר מצוות פורים גם ביום ט"ו, מלבד על הנסים שלא יאמרו מחשש הפסק.

ואשוב על דבר פשוט שגם המתעקשים על דעתם, הרי זה ברור ופשוט, שמכלל ספק לא יצאנו, ופשוט וברור שבמקום ספק יש לקרא המגילה ביום י"ד

באדר, כרוב העולם, ויוצאים ידי חובתם ב"ד גם לחולקים, שלרוב הפוסקים גם בן כרך שקרא ב"ד יצא, ואלו שקוראים בט"ו מלבד שיש ספק גדול מאד אם קיימו מצות פורים בכלל, ויש ספק ברכה לבטלה רח"ל, ואיך יקחו על ראשם אחריות כזאת, ומה גם שלרוב הפוסקים זמנה ביום י"ד בלי ספק.

ועוד אשוב להדפיס כאן את מה שכתב מרן גאון ישראל ע"ה בתשובתו להגאון המפורסם סבא דמשפטים רבה של ירושלים מו"ר ועט"ר כמוהר"ר שלום משאש זללה"ה, והיא נדפס'ה ביביע אומר ח"ז חא"ח סימן נ"ט. שבסוף התשובה כתב בזה הלשון:

נמצא שכל גדולי דורינו ס"ל כמו שכתבנו להלכה ולמעשה, וכן מנהג רובא דרובא של הדדים בשכונת רמות. ונ"ל שאם שכחו ולא קראו המגילה ב"ד, יקראו בט"ו בלא ברכה, ואין רשאים לברך עליה כלל, שהרי כתב המאירי דהוי מעוות לא יוכל לתקון. ואמנם ראיתי בשו"ת שערי עזרה מראב (חאו"ח סי' כה) שכ', מי שהוא מעיר המסופקת שקוראים ב"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה, והיה בדרך ולא קרא המגילה ב"ד יכול לקרותה בט"ו בברכה. ע"ש. במחכ"ת אין דבריו מחוורים, שעב"פ בט"ו אינו קורא אלא משום ספק, ואין לברך מספק. ובנ"ל. ואכמ"ל. סוף דבר הכל נשמע שבשכונת רמות קוראים המגילה ב"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה, ובעזה"י כשיבנו את המגרש הפנוי עד רמות, תחזור שכונת רמות להתאחד עם ירושלים, ויקראו בט"ו. ועתידה ירושלים להגיע עד שערי דמשק (ילקוט ישעיה תעב). במהרה בימינו אמן.

והאמת והשלום אהבו, עבד לעבדי ה' מקדשו מלוכה.

שלמה משה עמאר

הראשון לציון

הרב הראשי לירושלים